श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

रजि.नं.-ई-६९, अहमदनगर

वार्षिक अहवाल २०२१-२०२२

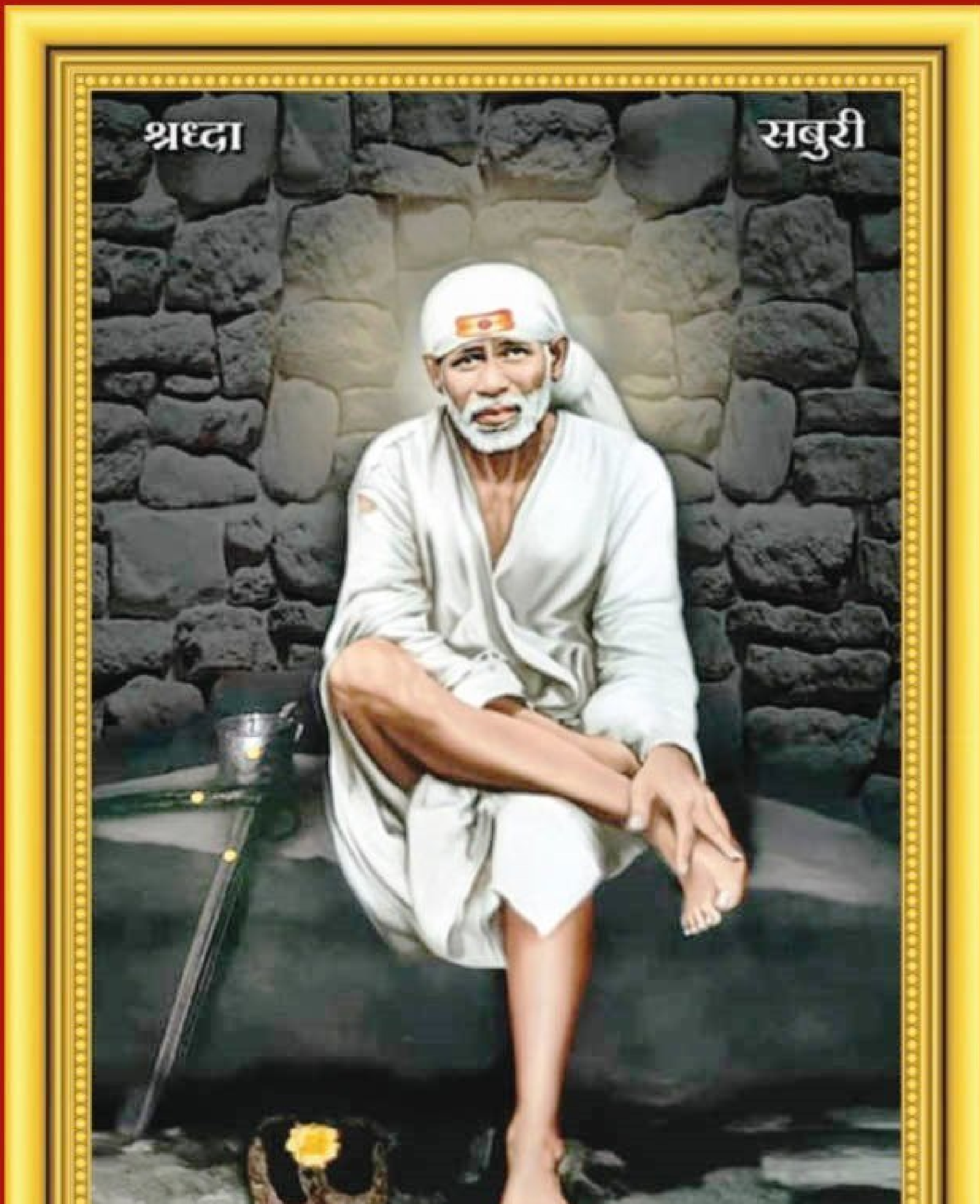

वार्षिक अहवाल २०२१-२०२२

अनुक्रमणिका

अ.नं.	तपशील	पान क्रमांक
०१	प्रास्ताविक	१
०२	श्री क्षेत्र शिर्डी चे महत्व व धार्मिक रुढी परंपरा	४
०३	संस्थानमार्फत साजरे केले जाणारे उत्सव	७
०४	मा. तदर्थ (Ad-hoc) समिती	९
०५	मा. व्यवस्थापन समिती	१०
०६	विश्वस्तव्यवस्थेची कर्तव्ये व अधिकार	११
०७	प्रशासकीय कामकाज – मुख्य कार्यकारी अधिकारी / उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	१२
०८	प्रशासनाची रचना	१४
०९	भक्तमंडळ	२०
१०	विश्वस्तव्यवस्थेमार्फत देणेत येणाऱ्या सेवा-सुविधा	२१
११	अहवाल सालातील ठळक बाबी	३९
१२	इतर उपक्रम – रुग्णालये	४१
१३	इतर उपक्रम - शैक्षणिक संकुल	५०
१४	इतर उपक्रम - श्री साईलीला (द्वैमासिक)	५४
१५	सन २०२१-२२ मधील ठळक आर्थिक बाबी	५५
१६	विकासात्मक कामे - पूर्ण करणेत आलेले प्रकल्प	५८
१७	विकासात्मक कामे - प्रगतीपथावर असलेले प्रकल्प	५८
१८	विकासात्मक कामे - नियोजित विकास प्रकल्प / कामे	६०
१९	विकासात्मक कामे – संस्थानमार्फत अर्थसहाय्य केलेले सार्वजनिक विकास प्रकल्प	६३
२०	अपारंपारिक ऊर्जा स्त्रोत प्रकल्प	६४
२१	लेखापरिक्षण अहवाल	६५
२२	श्री साईंचे समाधी मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम सूची	१००

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

प्रशासकीय अहवाल - सन २०२१-२२

(दिनांक ०१ एप्रिल २०२१ ते दिनांक ३१ मार्च २०२२)

प्रास्ताविक

दैत्य गुरू शुक्राचार्य यांची तपोभूमी अशी पौराणिक ओळख असलेल्या गोदावरीच्या दक्षिण तीरावर सव्वाशे-दिडशे वर्षापुर्वी जगाला शांती, समता, सर्वधर्मसमभाव, श्रद्धा-सबुरी व सबका मालिक एक अशी शिकवण देणा-या साईबाबांचे आगमन झाले आणि दैत्य भूमीला देवभूमीचे रुप मिळाले. साईंच्या वास्तव्याने व पदस्पर्शाने इथला कणनकण पावन झाला. पंचेचाळीस-पन्नास वर्षाच्या वास्तव्यानंतर त्यांनी द्वारकामाई मंदिरात घेतलेला अखेरचा श्वास येथील वायुमंडलात विलीन झाला. येथील बुटीवाड्यातील समाधीच्या चौथ-यात त्यांचा पवित्र देह विसावला आहे. भाविकांच्या हाकेला धावणारे साईबाबा आजही जगभरातील करोडो भक्तांना शिरडीला ज्याचे पाय लागतील त्याला सुख-समृद्धीची व दुःखाचा नाश करण्याची ग्वाही देत आहेत.

साईबाबांच्या हयातीत प्रचार-प्रसारांची अगदी तुटपुंजी साधने असतांनाही देशाच्या अनेक प्रांतातुन लोक शिर्डी सारख्या खेडेगावांत येत, अनेक दिवस राहत. माझा माणुस जगात कोठेही असला तरी मी त्याला ओढुन आणीन व माझ्या समाधीनंतर शिर्डीत मुंग्यांसारखी गर्दी होईल हे त्यांच वाक्य आज सत्यात उतरलेले दिसत आहे.

जात, धर्म, पंथ, देश यातील भेदाभेद दुर करुन मानवजातीच्या कल्याणाकरिता प्रकटलेल्या या अवलियाच्या चरणी देशाच्या राष्ट्रपती, पंतप्रधानांपासून, राजकारणी, वैज्ञानिक, उद्योगपती, न्यायव्यवस्था व प्रशासनातील उच्च पदस्थ, सिनेसृष्टी व समाजकारणातील लाखो दिग्गजांच्या श्रद्धा स्थिरावल्या आहेत.

श्री साईबाबांचे सन १८५८ च्या सुमारास शिर्डी येथे आगमन झाले. त्यांचा धर्म, जात, पंथ, मूळगांव, नांव याबद्दल आजही गूढच आहे. त्याबद्दल कुठलीही खात्रीलायक माहिती मिळत नाही. त्यांना " **साईबाबा** " हे नांवही शिर्डी येथे आल्यावरच मिळाले. श्री साईबाबांनी भाविकांमध्ये माणूसकीचा प्रेमभाव जागृत केला. साईबाबा गरीब दीनदुबळ्यांवर व प्राणीमात्रांवर प्रेम करत. त्यांच्या अडचणी व संकटकाळात त्यांना मदत करीत असत. शिर्डी येथील आपल्या प्रदीर्घ वास्तव्यात त्यांनी अनेक भक्तांचे आजार स्वतः शुश्रुषा करुन बरे केले. श्रद्धा आणि सबुरी हा त्यांनी दिलेला संदेश-तथा-उपदेश जगातल्या सांसारिक आणि पारमार्थिक जनांना येणा-या समस्यांवरचा एक महान उपाय आहे. त्यांनी स्वहस्ते प्रजल्वीत केलेल्या व आजमितीसही अखंडपणे प्रज्वलीत असलेल्या धुनीतील उदीच्या सहाय्याने अनेक भक्तांचे असाध्य रोग बरे होतात अशी भाविक भक्तांची श्रद्धा आहे. अशा या महान अवतारी पुरुषाची ख्याती सर्वत्र पसरली आणि सर्वधर्मीय भक्तलोक त्यांच्याकडे आकर्षित होऊ लागले. भक्त बाबांचे शुभाशिर्वाद घेण्यासाठी येत व त्यांच्या चरणी दक्षिणा किंवा वस्तू अर्पण करीत.

आजही संपूर्ण जगातून सर्वधर्माचे लोक साईसमाधीच्या दर्शनास येत आहेत. म्हणून या श्रध्दास्थानांस, बाबांच्या समाधी मंदिरास आज एकात्मिक व वैश्वीक मंदिराचे स्वरुप प्राप्त झाले आहे.

श्री साईबाबांच्या इच्छेनुसार नागपूरचे गोपाळराव उर्फ बापूसाहेब बुटींनी १९१४ साली बुटी वाडा या वास्तूची निर्मिती सुरु केली. वाड्याच्या तळमजल्यावर गाभा-यात मुरलीधराची मुर्ती स्थापन करावी अशी त्यांची इच्छा होती. वाडियांत पडो हे शरीर | अंती बाबांचे जे उद्धार || तोचि शेवटी ठरला विचार | जाहले मुरलीधर बाबाचि || ३६ || (श्री साई सच्चरीत अध्याय ४४ वा) श्री साईबाबा हे शिर्डी येथे भारतीय सौर ७ शके १८४० आश्विन शुद्ध दशमी मंगळवार **दि.१५ ऑक्टोबर, १९१८** रोजी दुपारी पंचतत्वात विलीन झाले. बाबांनी अंतिमक्षणी मला वाड्यात घेऊन चला अशी दिलेली आज्ञा मानून बुटींसह सर्व भक्तांनी मुरलीधरासाठी बनविण्यात आलेल्या चौथ-याच्या जागी समाधी तयार करण्याचा निश्चय केला.

श्री साईबाबा इहलोक सोडून गेल्यानंतर, त्यांच्या इच्छेप्रमाणे नागपूरचे लक्षाधीश कै.गोपाळराव मुकूंद बुटी यांनी बांधलेल्या भव्य वाड्यात त्यांना ठेवण्यात आले व तीच जागा आज समाधी मंदिर म्हणून ओळखले जाऊ लागले. काही भक्तांच्या इच्छेनुसार प्रमुख भक्तांची एक व्यवस्थापक समिती बनवून त्यांची साधुपुरुष म्हणून तेव्हापासूनच पूजाअर्चा करण्याचे सदर समितीने चालू केले आणि भंडा-याचे दिवसापासून म्हणजे दि.२७ ऑक्टोबर १९१८ पासून **" साई समर्थ साईनाथ कोठी "** नांवाचा फंड, मंदिरांत व इतर ठिकाणी पूर्वीप्रमाणे पुजाअर्चा चालू ठेवण्यासाठी सुरु केला. मंदिरामध्ये बाबांनी वापरलेल्या वस्तूही ठेवण्यात आल्या. बाबांची बसण्याची, भक्तांना भेटण्याची जागा व इतर ठिकाणांची निगा राखण्याची व्यवस्था करण्यात आली.

व्यवस्थापक समितीने अहमदनगरच्या जिल्हा न्यायालयात वाजवी मदतीसाठी सन १९२१ चा दिवाणी दावा लावला. त्यानुसार जिल्हा न्यायालयाने १३ फेब्रुवारी १९२२ साली श्री साईबाबांच्या संस्थानचा कारभार योग्यरितीने पाहण्यासाठी व संस्थानच्या मालकीच्या मालमत्ता व मिळकतीची व्यवस्था पाहण्यासाठी एक योजना मंजुर केली. त्यानंतर कोर्टाचे प्रतिनिधी यांनी शिर्डी येथे येऊन सर्व स्थावर जंगम मिळकत श्री.मोरेश्वर प्रधान व इतर चार विश्वस्तांच्या ताब्यात देण्यात आली. त्यानंतर कै.दासगणू महाराजांच्या अध्यक्षतेखाली पहिल्या समितीची स्थापना होऊन दि.०६ एप्रिल, १९२२ (श्री रामनवमी) रोजी १ ली सभा झाली. त्यात पाच आजीवसह १५ सदस्य होते.

कमिटीकडे सोपविण्यांत आलेल्या अधिकारान्वये वेळोवेळी पूर्वी केलेल्या कानूंनमध्ये बदल करुन सुधारीत कानून करण्यात आले. हे सुधारलेले कानून दि.०१ ऑक्टोबर १९४१ पासून अंमलात आले. तद्नंतर जिल्हा न्यायालयाने सन १९५१ ची संकीर्ण अर्जी नं.१७ यावरुन थोडा फेरफार करुन सन १९२२ ची त्यावेळची मुळची योजनाच जवळजवळ मंजुर केली. संस्थानचा कारभार लोकशाही पद्धतीनुसार चालविण्यात यावा असे ठरविण्यात आले. सन १९५१ ची नवी योजना स्वयंपूर्ण असल्यामुळे सन १९२२ च्या जुन्या योजनेतील कलमे तीने जवळजवळ रद्द केली. सन १९५१ ला जिल्हा न्यायालयाने मॅनेजिंग कमिटीला नियम व कानून करण्याचा अखत्यार दिला.

त्याप्रमाणे दि.१३ सप्टेंबर १९५४ रोजी भक्तमंडळाने निवडलेल्या पोट-कमिटीने आवश्यक कानून व नियम यांचा मसुदा तयार करुन त्यात एकंदर सर्व योजना व व्यवस्थेबाबतचे सविस्तर उक्त कानून व नियम समाविष्ट करण्यात आले, आणि ती योजना व ते कानून व नियम भक्तमंडळाकडून दि.०५ ऑक्टोबर १९५५ रोजी व दि.२० नोव्हेंबर १९५५ रोजी आणि दि.१८ डिसेंबर १९५५ रोजी भरलेल्या भक्तमंडळाच्या विशेष साधारण सभेत स्विकारण्यात आले.

यासंबंधाने लागणारी जिल्हा न्यायालयाची जरुर ती मंजुरीही दि.११ मे १९५६ रोजी संकीर्ण अर्ज नं.२०/५६ अन्वये मिळाली. सदर कानून व नियम दि.११ मे १९५६ रोजी अंमलात आले. त्यानुसार सन १९५६ ते १९६२ पर्यंत सदर समितीकडे कारभार होता. तदनंतर सन १९६२ ते १९८४ या कालावधीत मा.सिटी सिव्हील कोर्ट, मुंबई यांच्या नियंत्रणाखाली संस्थानचे कामकाज मा.कोर्ट रिसिव्हर हे पाहत होते.

संस्थान ट्रस्टच्या एकुण उत्पन्नात होत असलेली लक्षणीय वाढ तसेच भक्तांची दिवसेंदिवस वाढत असलेली संख्या व त्यांना पुरविण्यात येणा-या सुविधा आणि देशाच्या रचनेतील महत्वाचे बदल, समाजाच्या धार्मिक तसेच धर्मादाय संस्थांविषयीच्या संकल्पना यांचा विचार करुन जमा झालेला निधी गोर-गरीब, दीन-दुबळया व गरजू जनतेच्या कल्याणासाठी उपलब्ध करण्याचे ठरविण्यात आले. तसेच उत्तम प्रशासन व नियंत्रणासाठी मा.दिवाणी न्यायालय, मुंबई यांचे दि.१८ ऑक्टोबर १९८२ (दावा नं.३४५७/६०) चे आदेशानुसार योजना तयार करण्यात आली.

मा.दिवाणी न्यायालय, मुंबई ने तयार केलेल्या योजनेनुसार संस्थान व्यवस्थापनाचा कारभार मा.धर्मादाय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांच्या नियंत्रणाखाली व त्यांनी नियुक्त केलेल्या विश्वस्तमंडळामार्फत सन १९८४ ते माहे ऑगस्ट २००४ अखेर सुरु होता.

त्यानंतर, महाराष्ट्र शासनाने शिर्डी संस्थान ऑफ श्री साईबाबा या नांवाने नोंदणी झालेली श्री साईबाबा संस्थानची सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था पुनर्घटित करण्याकरीता आणि विश्वस्तव्यवस्थेला जनतेसाठी अधिक व्यापक कल्याणकारी योजना हाती घेणे शक्य व्हावे म्हणून, तिचे अधिक चांगल्या प्रकारे व्यवस्थापन, प्रशासन व नियंत्रण करण्यासाठी **श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी अधिनियम, २००४** चा कायदा संमत केला. तो दि.२३ ऑगष्ट २००४ रोजी अंमलात आलेला आहे.

सदर नमूद केलेल्या अधिनियमात सन २०११, २०१३ व २०१७ साली काही दुरुस्त्या करण्यात येऊन त्याप्रमाणे अधिनियम अद्ययावत करण्यात आले. त्यास अनुसरुन आज संस्थानचे कामकाज चालू आहे.

श्री साईबाबांचे मुळ नांव, जात, धर्म अज्ञात असल्याने ते प्रत्येक धर्मियाला आपले वाटतात. जगभर सर्वधर्म समभावाचे प्रतिक म्हणून आज ते ओळखले जातात. साईचे समाधी शताब्दी वर्ष नुकतेच दि.०१ ऑक्टोबर, २०१७ ते दि.१८ ऑक्टोबर, २०१८ या कालावधीत साजरे झाले. आपण साईबाबांच्या हयातीत जन्मलो नसलो तरी त्यांच्या समाधी शताब्दी वर्षाचे साक्षीदार होण्याच भाग्य आपल्या सर्वांना लाभल. या शताब्दीतील साई समाधीचे दर्शन आपल्या आयुष्यातील एक अमुल्य ठेवा व सुवर्णक्षण ठरला आहे. समाधी शताब्दीचा ऐतिहासिक कालावधी संस्मरणीय करण्यासाठी साईबाबा संस्थान, शिर्डी नगरपंचायत व ग्रामस्थांनी

विविध सामाजिक व धार्मिक कार्यक्रमांचे आयोजन केले होते. या निमित्ताने देशातील विविध शहरात बाबांच्या पादुकांचा दौराही आयोजित करण्यात आला होता. विविध ठिकाणच्या साई मंदिरांचे व्यवस्थापनही यात आनंदाने सहभागी झाले.

श्री क्षेत्र शिर्डीचे महत्व व धार्मिक रुढी परंपरा

प्रतिदिनी सुमारे ५० हजार भक्त श्री क्षेत्र शिर्डी येथे भेट देऊन, श्री साईबाबांच्या समाधीचे दर्शन घेतात. उत्सवकाळात तसेच उन्हाळी सुट्टया, दीपावली व नाताळच्या सुट्टया, गुरुवार व रविवार तसेच या दिवसांना जोडून येणाऱ्या सरकारी सुट्टया इत्यादी काळात श्री क्षेत्र शिर्डीस भेट देणाऱ्या साईभक्तांची प्रतिदिन संख्या सुमारे २ ते ३ लाखांपर्यन्त जाते. श्री क्षेत्र शिर्डी येथे विविध पवित्र स्थाने असून, साईभक्त याठिकाणी आवर्जून भेट देऊन, आपली मनोकामना पूर्ण व्हावी म्हणून श्री साईंना साकडे घालतात.

श्री क्षेत्र शिर्डी येथील दर्शनाची पवित्र स्थाने

०१. समाधी मंदिर

समाधी मंदिर हे मुख्य मंदिर आहे. मंदिराची ही इमारत नागपूरचे निस्सीम साईभक्त श्री.गोपाळराव तथा बापूसाहेब बुट्टी यांनी बाबांच्या आशीर्वादाने बांधलेली आहे. **" बुट्टी वाडा "** या नावानेही ही वास्तू ओळखली जाते. या ठिकाणी **श्री साईबाबांची पवित्र समाधी व मूर्ती** आहे. श्री साईंच्या महासमाधीनंतर सुरु असणारे नित्यक्रम पूजा-अर्चा, आरत्या, धार्मिक उत्सव आदि या ठिकाणी नित्यनियमाने सुरु आहेत. समाधी मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम पहाटे ०५.१५ ते रात्रौ १०.०० वाजेपर्यन्त सलग सुरु असतात. यामध्ये श्रींची पहाटे ०५.१५ वा. काकड आरती, मंगलस्नान, दुपारी १२.०० वाजता माध्यान्ह आरती, सूर्यास्ताचे वेळी धूपारती व रात्री १०.०० वाजता शेजारती आदि नित्यक्रमांचा समावेश आहे. श्रींचे मंगलस्नान सुरु असतांना पुजारी पुरुषसुक्त मंत्रोच्चारण करतात. तसेच अर्पण विष्णु सहस्रनामाची ध्वनिफीत लावली जाते. दुपारी ४ वाजता साईचरित्राचे अध्याय वाचन केले जाते. तसेच, प्रत्येक गुरुवारी रात्रौ ९.१५ वाजता समाधी मंदिरातून श्री बाबांच्या पवित्र पादुका, सटका व फोटोची मिरवणूक निघून व्दारकामाई मंदिरात जाते व तेथून पालखीने चावडी मंदिरापर्यन्त जाऊन पुन्हा समाधी मंदिरात येते.

०२. गुरुस्थान मंदिर

बाबा सोळा वर्षांचे असताना ज्या ठिकाणी प्रथम दृष्टीस पडले ते हे समाधी मंदिर परिसरातील ठिकाण. बाबा हे ठिकाण त्यांच्या गुरुचे आहे, असे सांगत असत. श्री साईसच्चरित्रात उल्लेख असलेला **प्रसिध्द निंबवृक्ष (लिंब)** येथे आहे. या ठिकाणी गुरुवारी व शुक्रवारी उद (लोबान, धूप) जाळल्यास भाविकांचे दु:खपरिहार होते, असा श्री साई सच्चरित्राचा दाखला आहे.

श्री गुरुस्थान मंदिरात दैनंदिन पूजा-अर्चेबरोबरच सकाळी ११.३० वाजता व सायंकाळी धूपारतीनंतर नैवेद्य दाखविला जातो. गुरुस्थान मंदिरासमोर असलेली धुनी दर गुरुवारी व शुक्रवारी प्रज्वलीत केली जाते. गुरुपौर्णिमा उत्सवात गुरुस्थान मंदिरात रुद्राभिषेकाची महापूजा करण्यात येते.

०३. द्वारकामाई (मशीद)

बाबा शिर्डीस आल्यापासून समाधिस्त होईपर्यंत दिर्घकाळ त्यांचे वास्तव्य सलग ६० वर्षे समाधी मंदिर परिसरात असलेल्या या व्दारकामाईत (मशीद) होते. असंख्य भक्तांना या ठिकाणी बाबांनी कृपाप्रसाद दिला. बाबा ज्या **शिळेवर** बसत असत ती येथेच आहे. शिवाय बाबांनी प्रज्वलित केलेली **पवित्र धुनी** याच ठिकाणी आजही अखंडपणे प्रज्वलीत आहे. भक्तांच्या मनोकामना पूर्ण करण्यासाठी तसेच विविध आजार बरे करण्यासाठी बाबा याच धुनीतून उदी देत असत. आजही भक्तांना दिली जाणारी **पवित्र उदी** याच धुनीतून प्राप्त होते. बाबा येथेच स्वत: अन्न शिजवून भक्तांना वाढीत असत.

द्वारकामाई मंदिर पहाटे ०५.०० वाजेपासून रात्रौ १०.३० वाजेपर्यन्त उघडे असते. व्दारकामाई मंदिरात दररोज सकाळी ८ वा. न्याहारीचा नैवेद्य दाखविणेत येतो. त्यानंतर सकाळी ११.३० वाजेचे दरम्यान अखंड प्रज्वलीत धुनीपुढे वैश्वदेवपूजा व श्रींचे तसबिरीची पूजा करणेत येऊन घंटानाद केला जातो. तसेच सायंकाळी धूपारतीनंतर झुणका-भाकरीचा नैवेद्य दाखविला जातो. **दर गुरुवारी** रात्री निघणाऱ्या श्रींचे पालखीचे आगमन द्वारकामाईत झालेनंतर रात्रौ ०९.१५ ते ०९.३० वाजेपर्यन्त भजन केले जाते.

०४. चावडी

चावडी हे ठिकाण समाधी मंदिराच्या पूर्वेला असून द्वारकामाई पासून अगदी जवळच आहे. बाबा द्वारकामाईत दिवसाआड **मुक्काम करत असत**. तसेच प्रत्येक गुरुवारी मिरवणुकीने द्वारकामाईतून चावडीत येऊन मुक्काम करत असत. आताही प्रत्येक गुरुवारी रात्रौ ९.१५ ते १०.०० या वेळेत समाधी मंदिरातून द्वारकामाईमार्गे चावडीकडे पालखी मिरवणूक निघत असते. या पालखीत बाबांची तसबीर, सटका व पादुका ठेवलेल्या असतात. चावडी मंदिर पहाटे ०५.०० वाजेपासून रात्रौ ९ वाजेपर्यन्त उघडे असते. या वेळेमध्ये दैनंदिन पूजा-अर्चा केली जाते.

०५. लेंडीबाग (प्रधान बाग)

मंदिर परिसरातच असलेल्या या ठिकाणी बाबा फेरफटका मारावयास जात असत. बाबांनी स्वत: या ठिकाणी लावलेल्या पिंपळ वृक्षाशेजारी **नंदादीप** अखंडपणे तेवत ठेवलेला आहे. शिवाय येथे **श्री दत्त मंदीर** असून बाबांचा आवडता घोडा **श्यामकर्ण (श्यामसुंदर)** जवळच चिरनिद्रा घेत आहे. तसेच जवळच बाबांची **शिवडी (विहीर)** आहे. बाबांच्या वेळचे मुंबई येथील एक भक्त रावबहादूर श्री.मोरेश्वर विश्वनाथ प्रधान, यांनी लेंडीबाग खरेदी करुन साईचरणी अर्पण केली म्हणून या बागेला **" प्रधान लेंडीबाग "** असेही म्हणतात.

तसेच याच परिसरात भक्तांना श्री साई सच्चरित्राचे वाचनासाठी **पारायण कक्ष** उघडणेत आलेला आहे. या पारायण कक्षात एकाच वेळेस सुमारे ५० भक्त सेवाभावाने पारायण करु शकतात, संस्थानमार्फत या भक्तांना पारायणासाठी संस्थान प्रकाशित सर्व भाषांमधील साईचरित्र ग्रंथ उपलब्ध करुन दिले जातात.

०६. वस्तू संग्रहालय (म्युझियम)

सन २००३ मध्ये मंदिर परिसरातील दिक्षितवाड्यात व त्या शेजारील नव्या इमारतीत वातानुकूलीत **वस्तूसंग्रहालय (म्युझियम)** तयार करणेत आले आहे. येथे श्रीं नी वापरलेला अंगरखा, जोडे, चिलिमा, श्रींचे महानिर्वाणानंतर त्यांना ज्या लाकडी पलंगावर स्नान घालणेत आले तो पलंग तसेच श्री साईबाबांनी हाताळलेल्या विविध वस्तु, साहित्य, छायाचित्रे इत्यादी एकत्र करुन, माहितीसह सुसूत्र पध्दतीने ठेवण्यात आलेले आहे. वस्तू संग्रहालय सर्व भक्तांसाठी सकाळी ०६ ते रात्री ०९ वाजेपर्यंन्त विनामुल्य खुले असते.

०७. इतर स्थाने

श्री साईबाबांच्या सानिध्यात राहिलेले त्यांचे परमभक्त कै.तात्या पाटील कोते, कै.भाऊ महाराज कुंभार, कै. व्ही. पद्मनाभ अय्यर, कै. नानावली, कै. अब्दुलबाबा यांची समाधीस्थळे मंदिर परिसरातील लेंडीबागेजवळ आहेत. येथेच बाजूला श्री दत्त मंदिर व नंदादिप देखील आहे. तसेच येथे बाबांच्या काळापासून असलेली विहीर (बावडी) देखील आहे.

०८. इतर ग्रामदेवतांची मंदिरे

संस्थान मंदिर परिसरातच **"श्री गणेश, श्री शनी व श्री महादेव"** या ग्रामदेवतांची मंदिरे असून संस्थान मार्फत त्यांचे नुतनीकरण करण्यात आलेले आहे. मंदिर परिसरानजीकच **"दक्षिणमुखी श्री हनुमान मंदीर"** असून या मंदिरातील दैनंदिन धार्मिक विधी, पूजाअर्चा संस्थानमार्फत नियमितपणे करणेत येत आहे. श्री हनुमान मंदिराचा संस्थानमार्फत जीर्णोद्धार करणेत आलेला असून तेथे प्रशस्त अशा नवीन मंदिराची रचना करण्यात आली आहे. या जीर्णोद्धार करण्यात आलेल्या मंदिरात श्री हनुमानाची ०५ फुट उंचीची सुंदर मुर्ती बसविणेत आली आहे.

०९. श्री खंडोबा मंदिर

खंडोबा मंदिर शिर्डी बसस्थानकाजवळ, श्री साईबाबा हॉस्पीटल शेजारी आहे. औरंगाबाद जिल्ह्यातील धूपखेडा येथील चाँद पाटलाचे पत्नीच्या भाच्याचे लग्नाचे वऱ्हाड जेव्हा शिर्डीत आले तेव्हा या मंदिराजवळील वटवृक्षातळी ते उतरले होते. या वऱ्हाडासोबत आलेले बाल फकीर जेव्हा मंदिराच्या पटांगणात सर्वांसमवेत उतरले, तेव्हा मंदिराचे पुजारी म्हाळसापती यांनी या बाल फकिराचे **" आओ साई "** म्हणून स्वागत केले. तेव्हांपासून त्यांचे **" साई "** हे नांव प्रचलित झाले. याशिवाय शिर्डीपासून पूर्वेस ०३ किलोमीटर अंतरावर बिरेगांव बनामध्ये **" श्री विरभद्र "** या ग्रामदेवतेचे मंदिर आहे.

संस्थानमार्फत साजरे केले जाणारे उत्सव

०१. श्री रामनवमी उत्सव

श्री.गोपाळराव गुंड म्हणून बाबांचे भक्त होते. बाबांच्या कृपेने त्यांना पुत्रसंतान प्राप्त झाली. या आनंदाप्रित्यर्थ शिर्डीत दरवर्षी यात्रा किंवा उरुस भरवावा अशी त्यांची कल्पना होती. बाबांच्या आशिर्वादाने आणि गावक-यांच्या सहकार्याने ही कल्पना प्रत्यक्षात आली. त्याच मुर्त स्वरुप म्हणजे सन १८९७ पासून शिर्डीत रामनवमीच्या दिवशी उरुस यात्रा भरु लागली. पुढे १९११ मध्ये या उत्सवात रामनवमी उत्सवाची भर पडली. एकाच दिवशी हे दोन्ही उत्सव हिंदू-मुस्लीम बांधव गुण्यागोविंदाने साजरे करतात.

साई काळात सुरु झालेला श्री रामनवमी उत्सव श्री क्षेत्र शिर्डी येथे आजही अत्यंत भव्य स्वरुपात व उत्साहाने साजरा केला जातो. दरवर्षी साधारणपणे तीन दिवस हा उत्सव साजरा करण्यात येतो. श्री रामनवमी उत्सवानिमित्त राज्याच्या विविध भागातून दोनशेहून अधिक पालख्या घेऊन पदयात्री येथे येत असतात. उत्सवाप्रित्यर्थ तीनही दिवस कीर्तन तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. मुख्य दिवशी द्वारकामाईतील गव्हाचे पोते बदलण्यात येते. तत्पूर्वी ते समाधी मंदिरात आणून त्याची पूजा करण्यात येते. जुने पोत्यातील गहू दळून तो प्रसादालयात भाविकांच्या प्रसाद भोजनासाठी वापरण्यात येतो. मंदिरात रामजन्माचा कार्यक्रम असतो. याच दिवशी द्वारकामाई मंदिरावरील निशाणे बदलण्यात येतात. सायंकाळी साईभक्त अब्दुलबाबांचे झोपडीतून संदल मिरवणूक काढतात. या मिरवणूकीकडे हिंदू-मुस्लीम ऐक्याचे प्रतीक म्हणून पाहिले जाते.

अहवाल सालात, **श्रीरामनवमी उत्सव** पंचांग व तिथीप्रमाणे, **दिनांक २० एप्रिल, २०२१ ते दिनांक २२ एप्रिल, २०२१ अखेर** साजरा करण्यात आला.

०२. श्री गुरुपौर्णिमा उत्सव

साईबाबांना गुरु मानणारे त्यांचे अनेक भक्त आहे. पण शिष्य म्हणून साईबाबांनी कोणाचाही स्विकार केला नाही आणि आपले गुरु कोण आहेत हेही त्यांनी कधी सांगितलं नाही. परंतु आपल्या हयातीतच त्यांनी शिर्डी येथे गुरुपौर्णिमा उत्सवाची सुरुवात केली. याची हकीगत अशी : १९०८ च्या गुरुपौर्णिमेच्या दिवशी बाबांनी तात्यासाहेब नुलकरांना द्वारकामाईत असलेल्या खांबाची पूजा करायला सांगितले. माधवराव देशपांडे यांनाही पूजा करायला सांगितली. परंतु खांबाची पूजा न करता प्रत्यक्ष तुमची पूजा करु असे माधवराव म्हणाले. अखेर बाबांनी अनुमती दिली. त्यानंतर तात्यापाटील कोते, दादा केळकर यांनीही बाबांची पूजा केली. ती शिर्डीत झालेली पहिली गुरुपौर्णिमा. ती प्रथा आजही अबाधित असून तेव्हापासून शिर्डीत दरवर्षी गुरुपौर्णिमा उत्सव साजरा केला जातो. हा उत्सवही रामनवमी व पुण्यतीथी उत्सवाप्रमाणे तीन दिवसांचा असतो. उत्सवाप्रित्यर्थ तीनही दिवस कीर्तन तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्री साईसच्चरिताचे द्वारकामाईत अखंड पारायण सुरु होऊन दुस-या दिवशी पारायणाची समाप्ती होते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्रींची प्रतिमा पालखीत ठेऊन गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. तर दुस-या दिवशी रथामधून

श्रींच्या प्रतिमेची गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. या उत्सवास विशेषतः मुंबई तसेच पुणे, औरंगाबाद इ. ठिकाणाहून हजारो साईभक्त पदयात्रेद्वारे बाबांची पालखी घेऊन शिर्डीत येतात.

अहवाल सालात, **श्री गुरुपौर्णिमा उत्सव** पंचांग व तिथीप्रमाणे, **दिनांक १२ जुलै, २०२१ ते दिनांक १४ जुलै, २०२१ अखेर** साजरा करण्यात आला.

०३. श्री साईबाबा पुण्यतिथी (विजयादशमी / दसरा) उत्सव

श्री साईबाबांचे महानिर्वाण मंगळवार दिनांक १५ ऑक्टोबर, १९१८ रोजी झाले. तो दिवस विजयादशमी म्हणजेच दस-याचा येतो. तेव्हापासून त्यांचा पुण्यतिथी उत्सव दरवर्षी विजयादशमीस साजरा केला जातो. या उत्सवाला साईभक्तांच्या दृष्टीने अनन्यसाधारण महत्व आहे. म्हणूनच या उत्सवास लाखो साईभक्त श्रद्धेने हजेरी लावतात. बाबा त्यांच्या हयातीत दररोज भिक्षा मागून आणीत. त्याचे प्रतीक म्हणून या उत्सवात, मुख्य दिवशी म्हणजे विजयादशमीचे दिवशी सकाळी गांवातून भिक्षा झोळी कार्यक्रम आयोजित केला जातो. या कार्यक्रमात मा.व्यवस्थापन समितीच्या सदस्यांसह, ग्रामस्थ व साईभक्तही सहभागी होतात. याच दिवशी समाधी मंदिरात **आराधना विधी (श्राध्दविधी)** मा.मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांचेकडून सपत्नीक केला जातो. हा उत्सव तीन दिवसांचा असतो. उत्सवाप्रित्यर्थ तीनही दिवस कीर्तन तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्री साईसच्चरिताचे द्वारकामाईत अखंड पारायण सुरु होऊन दुस-या दिवशी पारायणाची समाप्ती होते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्रींची प्रतिमा पालखीत ठेऊन गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. तर दुस-या दिवशी रथामधून श्रींच्या प्रतिमेची गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. दस-याच्या दिवशी **सिमोल्लंघन** केले जाते. अहवाल सालात, **श्री साईबाबा पुण्यतिथी (विजयादशमी) उत्सव** पंचांग व तिथीप्रमाणे, **दिनांक १४ ऑक्टोबर, २०२१ ते दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०२१ अखेर** साजरा करण्यात आला.

श्री साईबाबांचे हयातीपासून व त्यानंतर आजतागायत वरील तीनही उत्सव मोठया उत्साहात साजरे केले जातात. या तीनही उत्सवांच्या निमंत्रण-कार्यक्रम पत्रिका व उदीप्रसाद भक्तमंडळाच्या सभासदांना पाठविल्या जातात. मा.व्यवस्थापन समितीचे मार्गदर्शन व नियंत्रणाखाली, उपरोक्त उत्सवांसह अहवाल सालात, गुढीपाडवा, रंगपंचमी, गोकुळअष्टमी, महाशिवरात्र, श्री दत्त जयंती, कोजागिरी पौर्णिमा, आषाढी व कार्तिकी एकादशी, हनुमान जयंती, श्रावणी सोमवार, नारळी पौर्णिमा, पोळा, गणेश चतुर्थी, अनंत चतुर्दशी, नरक चतुर्दशी, लक्ष्मीपूजन, दीपावली, बलिप्रतिपदा, तुळशी विवाह सोहळा इत्यादी सण-उत्सव रुढी परंपरेनुसार व धार्मिक रिती-रिवाजानुसार मोठया उत्साहात साजरे करण्यात आले.

याव्यतिरिक्त साईभक्तांसाठी देणगी मुल्य आकारुन, स्वतंत्र कक्षामध्ये दररोज सकाळी श्री साईसत्यव्रत (सत्यनारायण) पुजा व अभिषेक पुजा पार पाडल्या जातात. या दैनंदिन उपक्रमात साईभक्त मोठया प्रमाणावर सहभागी होतात. श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्थेच्या व्यवस्थापनाखाली असलेल्या सर्व मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम, पूजा-अर्चा, आरत्या आदि बाबी मंदिर विभागामार्फत नित्यनियमाने, अखंडीतपणे पार पाडल्या जातात.

मा. तदर्थ (Ad-hoc) समिती

मा.उच्च न्यायालय, मुंबई खंडपीठ औरंगाबाद येथे दि.१८ सप्टेंबर, २०१९ रोजी जनहित याचिका क्र.१२०/२०१९ दाखल केलेली होती. सदर याचिकेवरील मा.उच्च न्यायालय, मुंबई खंडपीठ औरंगाबाद यांचे दि.०९ ऑक्टोबर, २०१९ चे आदेशान्वये, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी करीता मा.तदर्थ (Ad-hoc) समितीची नियुक्ती केलेली आहे. त्यामध्ये खालीलप्रमाणे समिती सदस्यांचा समावेश आहे.

मा. तदर्थ (Ad-hoc) समिती		
अ.नं.	**सदस्याचे नांव**	**पद**
०१	**प्रमुख जिल्हा व सत्र न्यायाधीश, अहमदनगर** **१) न्या. श्री. श्रीकांत ल. आणेकर (दि.०९.१०.२०१९ ते दि.३०.०६.२०२१)** **२) न्या. श्री. सुधाकर यार्लगड्डा (दि.०१.०७.२०२१ ते दि.०३.१२.२०२१)**	**अध्यक्ष**
०२	**मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी** **१) श्री. कान्हूराज बगाटे, भा.प्र.से. (दि.११.०८.२०२० ते दि.०६.०९.२०२१)** **२) श्रीमती भाग्यश्री बानायत, भा.प्र.से. (दि.०६.०९.२०२१ पासून)**	**सदस्य सचिव**
०३	**अपर आयुक्त, विभागीय आयुक्त कार्यालय, नाशिक विभाग, नाशिक** **१) श्री. भानुदास पालवे (दि.१७.१२.२०२० ते दि.०३.१२.२०२१)**	**सदस्य**
०४	**सहा. धर्मादाय आयुक्त, अहमदनगर** **१) श्रीमती गीता प्रविण बनकर (दि.०९.१०.२०१९ ते दि.०३.१२.२०२१)**	**सदस्य**

मा.तदर्थ (Ad-hoc) समितीच्या अहवाल सालात **एकुण ०६ सभा** झालेल्या आहेत.

मा. व्यवस्थापन समिती

महाराष्ट्र शासनाचे विधि व न्याय विभागाकडील दि.१६ सप्टेंबर, २०२१ रोजीच्या अधिसूचनेनुसार खालीलप्रमाणे व्यवस्थापन समिती गठीत करण्यात आली आहे. मा.व्यवस्थापन समितीने दि.०३.१२.२०२१ रोजी मा.तदर्थ (Ad-hoc) समितीकडून कार्यभार स्विकारलेला आहे.

मा. व्यवस्थापन समिती		
अ.नं.	सदस्याचे नांव	पद
०१	श्री. आशुतोष अशोकराव काळे	अध्यक्ष
०२	ॲड. जगदीश हरिश्चंद्र सावंत	उपाध्यक्ष
०३	श्रीमती अनुराधा गोविंदराव आदिक	सदस्य
०४	ॲड. सुहास जनार्दन आहेर	सदस्य
०५	श्री. अविनाश अप्पासाहेब दंडवते	सदस्य
०६	श्री. सचिन रंगराव गुजर	सदस्य
०७	श्री. राहूल नारायण कनाल	सदस्य
०८	श्री. सुरेश गोरक्षनाथ वाबळे	सदस्य
०९	श्री. जयवंतराव पुंडलिकराव जाधव	सदस्य
१०	श्री. महेंद्र गणपतराव शेळके	सदस्य
११	डॉ. एकनाथ भागचंद गोंदकर	सदस्य
१२	श्री. शिवाजी अमृतराव गोंदकर (दि.१६.०९.२०२१ ते दि.२७.१२.२०२१) अध्यक्ष, शिर्डी नगरपंचायत, शिर्डी	पदसिद्ध सदस्य

अहवाल सालात मा.व्यवस्थापन समितीच्या **एकुण ०४ सभा** झालेल्या आहेत.

विश्वस्तव्यवस्थेची कर्तव्ये व अधिकार

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी अधिनियम, २००४ मधील कलम १७(२) तसेच (सुधारीत) कलम २१ (१) व (२) अन्वये विश्वस्तनिधीच्या विनियोगासाठी विश्वस्तव्यवस्थेचे ध्येय, उद्देश व कार्याविषयी सविस्तरपणे विवेचन करण्यात आलेले आहे. या प्रमुख कर्तव्ये व अधिकाराबाबत थोडक्यात गोषवारा पुढील प्रमाणे :

(१) विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्तेची देखभाल, व्यवस्थापन व प्रशासन पाहणे. मंदिरामध्ये रुढी व प्रथेनुसार धार्मिक विधी, पूजा-अर्चा, समारंभ व उत्सव आयोजित करण्यासाठी आणि पार पाडण्यासाठी योग्य ती व्यवस्था करणे. भक्तगणांना आवश्यक त्या सोयी व सुविधा उपलब्ध करुन देणे. श्री साईबाबांचे शिकवणुकीचा प्रचार करणे, अन्नछत्र चालविणे, भक्तांचे निवासासाठी व उपयोगासाठी विश्रामगृहे बांधणे व त्याची देखभाल करणे. या अधिनियमान्वये विश्वस्तव्यवस्थेचा कारभार ज्या प्रयोजनार्थ चालवावयाचा आहे, ती उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी विश्वस्तव्यवस्थेचे उत्पन्न कामी लावणे, ही समितीची कर्तव्ये असतील.

(२) विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्तांचा विकास करण्याच्या व योजना राबविण्याच्या प्रयोजनासाठी, तसेच विश्वस्तव्यवस्थेची उद्दिष्टे व प्रयोजने पार पाडण्यासाठी आवश्यक त्या स्थावर किंवा जंगम मालमत्ता संपादित करील किंवा खरेदी करील.

(३) श्री साईबाबांचे जीवन, त्यांचे कार्य, त्यांच्या लीला व त्यांची शिकवण याबाबतच्या उपयुक्त माहितीचा प्रचार व प्रसार करील आणि श्री साई साहित्य ग्रंथालय चालवील व त्याचा विस्तार करील.

(४) श्री साईबाबांच्या भक्तांमध्ये बंधुभाव, एकता, श्रध्दा आणि समता या भावना वाढीस लावणारे उपक्रम अथवा कार्यक्रम आयोजित करील किंवा हाती घेईल.

(५) सर्व प्रकारच्या धर्मनिरपेक्ष शिक्षणास चालना देईल किंवा तसे करण्यास सहाय्य करील तसेच, शिर्डी येथे वा अन्य ठिकाणी, शैक्षणिक संस्था स्थापन करील.

(६) मानवजातीचे कल्याण करणाऱ्या किंवा मानवाला आपत्तीमध्ये सहाय्य करणाऱ्या अन्य कोणत्याही उदात्त कार्यास चालना देईल.

(७) या अधिनियमाच्या तरतुदींस अधीन राहून, समितीला अधिनियमाखाली आपली कर्तव्ये व कामे पार पाडण्यासाठी आवश्यक ते सर्व अधिकार असतील.

प्रशासकीय कामकाज

मुख्य कार्यकारी अधिकारी

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी, अधिनियम २००४ मधील कलम १३ आणि सुधारणा अध्यादेश क्रमांक १२, दिनांक १३ जुलै, २०१७ अन्वये, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी चे प्रशासन प्रमुख असलेल्या कार्यकारी अधिकारी या पदाचे नामाभिधान **मुख्य कार्यकारी अधिकारी** असे करणेत आले आहे.

त्यानुसार दिनांक ०८ मार्च, २०१७ रोजीचे मा.महाराष्ट्र शासनाचे आदेशानुसार, विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन प्रशासनाचे कामकाज पाहणेसाठी **भारतीय प्रशासन सेवेतील** अधिका-याची प्रतिनियुक्तीने **मुख्य कार्यकारी अधिकारी** या पदावर नेमणूक करणेत येत आहे.

अहवाल सालात, मुख्य कार्यकारी अधिकारी या पदावर खाली नमूद केलेप्रमाणे मा.शासनाकडून प्रतिनियुक्तीने नेमणूक करणेत आलेल्या भारतीय प्रशासन सेवेतील अधिकारी व उपजिल्हाधिकारी यांनी संस्थानचे दैनंदिन व्यवस्थापनाचे कामकाज पाहिले आहे / पाहत आहेत.

अ.क्र.	नांव	पदनाम	कालावधी
०१	श्री. कान्हुराज हरिश्चंद्र बगाटे, भा.प्र.से.	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.११/०८/२०२० मध्यान्हपूर्व ते दि.०६/०९/२०२१ अखेर
०२	श्रीमती भाग्यश्री बानायत, भा.प्र.से.	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.०६/०९/२०२१ मध्यान्हपूर्व ते आजपावेतो

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी

संस्थानचे वाढते कामकाजाचे स्वरुप पाहता तत्कालीन कार्यकारी अधिकारी (सध्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी) यांचे सहाय्यासाठी तसेच संस्थानचे दैनंदिन कामकाजाचे व्यवस्थापनासाठी व नियंत्रणासाठी मा.विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचेकडील दिनांक १८ मार्च, २००९ रोजीचे आदेशान्वये, निर्माण केलेले तहसिलदार संवर्गातील उपकार्यकारी अधिकारी हे पद, मा.विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचेकडील दि.११ जानेवारी, २०१९ रोजीचे आदेशान्वये, उपजिल्हाधिकारी या संवर्गात दर्जोन्नत करुन पदनाम उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी करणेस मान्यता देण्यात आली.

अहवाल सालात, खाली नमूद केलेप्रमाणे मा.महाराष्ट्र शासनाकडून प्रतिनियुक्तीने नेमणूक करणेत आलेले अधिकारी यांनी **उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी** म्हणून संस्थान व्यवस्थापनाचे कामकाज पाहिले आहे/ पाहत आहेत.

अ.क्र.	नांव	पदनाम	कालावधी
०१	श्री. रविंद्र चिंधू ठाकरे उपजिल्हाधिकारी	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.२७/०२/२०१९ ते दि.३०.०३.२०२२ अखेर
०२	श्री. बाबासाहेब एकनाथ शिंदे सहा. संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, महाराष्ट्र राज्य	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.३१/०३/२०२२ ते दि.२३.०४.२०२२ अखेर

(अ) मा. महाराष्ट्र शासनामार्फत संस्थान आस्थापनेवर प्रतिनियुक्तीने असणारे इतर अधिकारी

संस्थान आस्थापनेवरील सामान्य प्रशासन विभाग, लेखाशाखा व संरक्षण विभाग या महत्वाचे व संवेदनशील असणारे विभागाचे दैनंदिन कामकाजाचे प्रभावी नियोजन व नियंत्रण व्हावे म्हणून महाराष्ट्र शासनामार्फत खाली नमूद केलेल्या अधिका-यांची संस्थान आस्थापनेवर प्रतिनियुक्तीने नियुक्ती करणेत आली आहे.

अ. क्र.	प्रतिनियुक्तीने नियुक्त करणेत आलेल्या अधिका-याचे नांव व शासकीय पदनाम/विभाग	संस्थान आस्थापनेवरील पदनाम व विभागाचे नांव	संस्थान सेवेत हजर झाल्याचा दिनांक
०१	श्री. बाबासाहेब बाळकृष्ण घोरपडे सहाय्यक संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, महाराष्ट्र राज्य	मुख्य लेखाधिकारी, लेखाशाखा	दि.११/०७/२०१६ ते दि.२४/०८/२०२१ अखेर
०२	श्री. बाबासाहेब एकनाथ शिंदे सहाय्यक, संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, महाराष्ट्र राज्य	मुख्य लेखाधिकारी, लेखाशाखा	दि.२४/०८/२०२१ ते दि.२३/०४/२०२२ अखेर
०३	डॉ. आकाश रामहरी किसवे नायब तहसिलदार, महसुल व वन विभाग, महाराष्ट्र राज्य	प्रशासकीय अधिकारी	दि.२५/०९/२०१८ ते आजपावेतो
०४	श्री.आण्णासाहेब बन्सी परदेशी पोलीस उपनिरिक्षक, गृह विभाग, महाराष्ट्र राज्य	संरक्षण अधिकारी, संरक्षण विभाग	दि.१५/०२/२०२१ ते आजपावेतो

प्रशासनाची रचना

मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांचे मार्गदर्शन-तथा-नियंत्रणाखाली उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, प्रशासकीय अधिकारी, विभागप्रमुख व इतर कर्मचारी हे विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन कार्यालयीन कामकाज सुरळीतरित्या पार पाडीत आहेत.

संस्थानचे दैनंदिन कामकाजाचे सुसूत्रीकरण व्हावे, यासाठी कामाचे स्वरुपानुसार व कामकाजात सरळता, सुलभता यावी या दृष्टीने व भक्तांच्या सोयी-सुविधेशी निगडीत कामांच्या दृष्टीने विविध विभागांची रचना करणेत आलेली असून सध्या खालीलप्रमाणे विभाग कार्यरत असून त्यांचेमार्फत खाली नमूद केलेप्रमाणे सेवा देण्यात येत आहेत.

(अ) संस्थानचे दैनंदिन कामकाज पार पाडणेसाठी कार्यरत असणारे विभाग

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
०१	सामान्य प्रशासन शाखा	कार्यासन १ - आस्थापना - कर्मचारीविषयक सर्व प्रशासकीय कामे कार्यासन ५ - उत्सव व इतर सामाजिक, धार्मिक कार्यक्रम कामकाज कार्यासन ६ - कर्मचारी पाल्य शैक्षणिक शुल्क परतावा कार्यासन ८ - भक्तमंडळ सभासद विषयक कामकाज कार्यासन ९ - आवक पत्रव्यवहार विषयक कामकाज कार्यासन १०- (अ/ब/क) - कर्मचारी पगारबिले व अनुषंगिक कामकाज कार्यासन ११- जावक पत्रव्यवहार विषयक कामकाज कार्यासन १२ - टंकलेखन / झेरॉक्स विभाग कार्यासन (शिस्त) – कर्मचारी गैरवर्तनाबाबत कामकाज
०२	मागासवर्ग कक्ष	संस्थान आस्थापनेवरील अधिकारी, कर्मचारी यांची १०० बिंदू नामावली, कर्मचारी आरक्षणानुसार नेमणूका-पदोन्नती साखळी निश्चित करणे आदी कामकाज पाहणे.
०३	विधी विभाग (कार्यासन २)	संस्थान संबंधित सर्व प्रकारचे विधी विषयक काम पाहणे.
०४	सभाकामकाज विभाग (कार्यासन ४)	मा.व्यवस्थापन समितीसह अधिनियमातील तरतूदीनुसार स्थापन करणेत आलेल्या विविध समित्या यांचे सभाकामकाज विषयक कामकाज पाहणे.
०५	कामगार विभाग (कार्यासन ७)	संस्थान आस्थापनेवर काम करणाऱ्या कर्मचारी यांचे रजा, सुट्ट्या, शिस्त, गैरवर्तन, दंड, खातेनिहाय चौकशी व न्यायालय विषयक काम पाहणे.
०६	जनसंपर्क विभाग (कार्यासन १३)	साईभक्तांना श्रींचे दर्शन विनासायास व सुलभरितीने व्हावे म्हणून सोयी-सुविधा देणेकामी कामकाज, मान्यवरांच्या शिर्डी भेटीविषयक कामकाज, संस्थान विषयक माहिती व प्रसिध्दी विषयक काम पाहणे.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
०७	**लेखाशाखा**	
	अ) लेखाशाखे संबंधीत जमा-खर्च नोंदी घेणे, लेखापुस्तके ठेवणे.	संस्थानला दैनंदिन रोख रक्कमा, मनिऑर्डर, चेक/डी.डी., वस्तु रुपाने प्राप्त होणा-या देणग्या, विदेशी चलनाद्वारे प्राप्त होणा-या देणग्या, दक्षिणापेटया मोजणी, सोने, चांदी, कापड देणगी इ. देणगी व इतर उत्पन्न याच्या लेखापुस्तकांमध्ये नोंदी घेणे, संस्थानच्या बँक खात्यामध्ये जमा करणे, संपूर्ण संस्थानच्या विभागांकडून दैनंदिन खर्चाची आलेली देयके आदा करणे, त्यांची अचूकपणे तपासणी करणे व त्याच्या नोंदी लेखापुस्तकांमध्ये घेणे. लेखापुस्तके, रोख रक्कमा, सोने-चांदी वस्तू, सोने-चांदी नाणी, मौल्यवान खडे यांचे साठा रजिस्टर ठेवणे. साधारणतः रु.२३१६ कोटी रुपयांच्या गुंतवणूका विहीत पद्धतीने बँकांमध्ये करणे. त्यावर प्राप्त होणारे व्याज, वजावट होणारा आयकर याचा अचूक हिशोब ठेवणे, मासिक जमा-खर्च तक्ते मा.व्यवस्थापन समितीचे सभेपुढे मान्यतेस्तव नोंद घेण्याकरिता सादर करणे.
	ब) दक्षिणा पेटीतील रक्कम मोजणी	भक्तांना संस्थानकरीता दक्षिणा देणे सुलभ व्हावे म्हणून, संस्थान प्रशासनामार्फत मंदिर व मंदिर परिसरात विविध ठिकाणी एकुण ५३ दक्षिणापेटया बसविण्यात आल्या आहेत. सदर दक्षिणापेटीतील रकमेची मोजणी आठवडयातून साधारणतः दोन वेळा करण्यात येते. सदर कामकाजासाठी साधारणतः २२५ कर्मचारी (कायम व कंत्राटी) उपस्थित असतात. दक्षिणापेटीतून प्राप्त होणारी रक्कम बँकेत जमा करण्यासाठी प्रत्येकवेळी वेगवेगळया राष्ट्रीयकृत बँकांना बोलाविले जाते.
	क) अंतर्गत लेखापरिक्षण कक्ष	संस्थान वैधानिक लेखापरिक्षक नियुक्ती, अंतर्गत लेखापरिक्षक नियुक्ती, पूर्व लेखापरिक्षक नियुक्ती संबंधीत, संस्थानच्या सर्व चल-अचल मालमत्ता, स्टॉक, रोख रक्कमा तपासणी अहवाल दप्तरी ठेवणे. लेखापरिक्षण कामकाजाकरिता लेखापुस्तके उपलब्ध करुन देणे, वैधानिक लेखापरिक्षण अहवाल मा.विधी व न्याय विभागास सादर करुन विधीमंडळाच्या पटलावर ठेवणे संबंधीत कामे इ.
	ड) आयकर, करनिर्धारणे, फेर करनिर्धारणे, CIT Appeal, ITAT Appeal, जीएसटी इ. आयकरविषयक कामकाज कक्ष	कर सल्लागार, विधिज्ञ यांच्या विहीत पद्धतीने नेमणूका, आयकर, जीएसटी संबंधीत मासिक, त्रैमासिक, वार्षिक कामकाज, आयकर, जीएसटी मासिक वजावटी शासनाच्या कोषागारात भरणे. संस्थान कर सल्लागारांना संस्थानचे वार्षिक आयकर विवरणपत्र दाखल करणेकामी आवश्यक माहिती पुरविणे. करनिर्धारण, फेर करनिर्धारणे, CIT Appeal, ITAT Appeal, मा.उच्च न्यायालय, मा.सर्वोच्च न्यायालय येथे Writ Petition, Special Leave Petition इ. संबंधीत कामकाजाचे विहीत मान्यतेद्वारे कामकाज करणे.
	इ) वार्षिक अंदाजपत्रक कक्ष (Annual Budget)	संस्थानमधील सर्व विभाग व उपविभागांचे वार्षिक अंदाजपत्रक व सुधारीत अंदाजपत्रक मांडणे. अंदाजपत्रकाची प्रत मा.धर्मादाय आयुक्त, मुंबई व मा.विधी व न्याय विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांना सादर करणे इ.
	ई) आर्थिक अनुदान कक्ष	अधिनियमातील तरतुदीनुसार आर्थिक अनुदान आदा करणे.
०८	मंदिर विभाग	श्रींची दैनंदिन पुजा-अर्चा (अभिषेक पूजा, श्री साई सत्यव्रत पूजा), श्री साईंच्या सर्व आरत्या, दर्शनास येणाऱ्या भक्तांना सुलभतेने दर्शन उपलब्ध होईल याची तजवीज करणे, श्रींचे रामनवमी, गुरुपौर्णिमा, पुण्यतिथी (दसरा) व इतर उत्सव साजरे करणे.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
०९	प्रकाशने विभाग	श्रींचे संस्थान प्रकाशित वेगवेगळे फोटो, वेगवेगळया भाषेतील चरित्र, पोथी, दैनंदिनी, दिनदर्शिका यांचे छपाईचे संबंधीत सर्व कामे पाहणे व भक्तांना विक्री करीता उपलब्ध करणे. तसेच साईलिला मासिक छपाई व माहिती केंद्र विषयक कामे.
१०	आरोग्य विभाग	मंदिर परिसर, निवासस्थाने इ. ठिकाणी स्वच्छता व इतर अनुषंगीक कामे करणे.
११	संरक्षण विभाग	मंदिर परिसर, निवासस्थाने, प्रसादालय व इतर ठिकाणी भक्तांचे व संस्थान मालमत्तेचे संरक्षण व्यवस्था व भक्तांची सुलभ दर्शन व्यवस्था करणे.
१२	बांधकाम विभाग	मंदिर, दर्शनलाईन, निवासस्थाने, उपहारगृहे, प्रसादालय, रुग्णालय, शैक्षणिक संकुल इत्यादी संस्थान इमारती व मालमत्तेची निगा, दुरुस्ती देखभाल करणे. आवश्यक ती नवीन बांधकामे करणे.
१३	पाणी पुरवठा विभाग	मंदिर परिसर, रुग्णालये, निवासस्थाने, प्रसादालय व संस्थानची सर्व कार्यालये व इतर ठिकाणी स्वच्छ व निर्जंतुक पाण्याचा पुरवठा करणे.
१४	विद्युत विभाग	मंदिर परिसर, दर्शन रांगा, निवासस्थाने, प्रसादालय, रुग्णालये या सर्व ठिकाणी विद्युत पुरवठा सुरळीत चालू ठेवणे, उत्सव व इतर कार्यक्रम प्रसंगी विद्युत रोषणाई करणे.
१५	ध्वनीक्षेपण व टेलिफोन विभाग	मंदिरात होणाऱ्या दैनंदिन आरत्या, भजने व विविध कार्यक्रम यासाठी ध्वनीक्षेपण व्यवस्था करणे, कार्यक्रमांचे रेकॉर्डींग व प्रसारण करणे यासंबंधीत कामे करणे.
१६	साईबाबा भक्तनिवासस्थान विभाग	भक्तांना विनासायास व सुलभतेने माफक दरात निवासव्यवस्था उपलब्ध व्हावी, याकरीता सदरहू स्वतंत्र ०५ निवासस्थाने विभाग हे २४ तास कार्यरत आहेत. या निवासस्थानांमधील निवासी खोल्या भक्तांना ऑनलाईनद्वारे तसेच समक्ष येणारे भक्तांना प्रथम येणा-यास प्रथम प्राधान्य तत्वावर काऊंटरवरुन खोल्या उपलब्ध करुन दिल्या जातात.
१७	साईप्रसाद निवासस्थान विभाग	
१८	द्वारावती भक्तनिवासस्थान विभाग	
१९	साईआश्रम भक्तनिवास	
२०	साई धर्मशाळा	
२१	श्री साई प्रसादालय विभाग	भक्तांना सकाळी १० ते रात्री १० वाजेपर्यंत प्रसाद भोजनाची व्यवस्था करणे.
२२	कॅन्टीन विभाग	भक्तांसाठी चहा, कॉफी, दुध व नाष्टा पाकीटे उपलब्ध करुन देणे. नाष्टा पाकीटे सकाळी ७ ते १० वाजेपर्यंत उपलब्ध करुन दिली जातात.
२३	खरेदी विभाग	प्रसादालयात प्रसादभोजन व कॅन्टीन विभाग या विभागासाठी आवश्यक असणाऱ्या मालांची खरेदी तसेच संस्थानचे इतर कार्यालयास दुरुस्ती देखभालीसाठी लागणाऱ्या वस्तु व स्टेशनरी विषयक खरेदीची कामे करणे.
२४	भांडार विभाग	विविध कार्यालयांसाठी कामाच्या दृष्टिने खरेदी केलेल्या मालाची नोंद / साठा घेऊन मागणी पत्रकानुसार विविध विभागांना माल पुरविणे.
२५	वाहन विभाग	साईआश्रम भक्तनिवास व श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान या ठिकाणाहून दर्शनासाठी मंदिर परिसरापर्यंत, प्रसाद भोजनासाठी श्री साई प्रसादालय विभागापर्यंत भक्तांची मोफत ने-आण करणे, नगरसूल व साईनगर शिर्डी रेल्वेस्टेशन येथून भक्तांची ने-आण करणे. रुग्णालयासाठी ॲम्बुलन्स, शैक्षणिक संकुलासाठी स्कुल बस व कार्यालयीन कामकाजासाठी वाहने पुरविणे, वाहनांची दुरुस्ती देखभाल करणे इ.
२६	बगीचा विभाग	मंदिर व परिसरात फुलझाडे, वृक्ष तसेच श्रींचे हारासाठी लागणारी फुले यांचे संगोपन करणे, बगीचा विषयक कामे करणे, विविध उत्सवात व कार्यक्रमप्रसंगी फुलांची सजावट करणे.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
२७	अभिलेख कक्ष	संस्थानकडील जुन्या वस्तुंचा लिलाव करणे व संस्थानमधील अ,ब,क,ड प्रकारचे रेकॉर्ड ठेवणे व जतन करणे.
२८	माहिती तंत्रज्ञान विभाग	सॉफ्टवेअर, हार्डवेअर डेव्हलपमेंट, मेंन्टेनन्स व नेटवर्कींग, वेबसाईट डेव्हलपमेंट बाबतची सर्व कामे, संस्थानविषयक माहितीबरोबरच श्री साईंचे जीवनावरील प्रकाशने वेबसाईटवर उपलब्ध करुन देणे.
२९	मुंबई कार्यालय	दादर, मुंबई येथे विश्वस्तव्यवस्थेच्या स्व:मालकीचे "साईनिकेतन" इमारतीत कार्यालय सुरु आहे. साईलिला मासिक वितरण विषयक कामे, देणग्या स्विकारणे, मंत्रालया संबंधातील कामे करणे.
३०	लाडू व बर्फी प्रसाद निर्मिती विभाग	साईभक्तांकरीता प्रसादरुपाने उपलब्ध करुन द्यावयाचे लाडू निर्मितीचे संपूर्ण प्रक्रियेवर एकसंघ नियंत्रण व देखरेख ठेवून, भक्तांना विनासायास व सुलभ रितीने लाडू प्रसाद / बुंदी प्रसाद उपलब्ध करुन देणे.
३१	सी.सी.टी.व्ही. कंट्रोल सेल	सलग सुट्टयांचे कालावधीत तसेच उत्सव काळात शिर्डी येथे साईभक्तांची मोठया प्रमाणावर गर्दी होते. यावेळी समाधी मंदिरासह मंदिर व संस्थान परिसरात व दर्शनरांगेत शांतता व सुव्यवस्था रहावी, पाकीटमारी, चोरी इ. पासून भक्तांचे संरक्षण व्हावे, यादृष्टीने साईभक्तांचे गर्दीवर सी.सी.टी.व्ही. यंत्रणेच्या सहाय्याने नियंत्रण ठेवणेकामी स्वतंत्र कक्षाची स्थापना करणेत आलेली आहे. तसेच संस्थान आयोजित कार्यक्रमांची छायाचित्रे काढणे.
३२	मालमत्ता विभाग	संस्थान मालकीचे जंगम व स्थावर मालमत्तेचे जतन व संरक्षण करणे, जमीनीविषयक बाबी हाताळणे, संस्थान व्यवस्थापनासाठी विविध विकास कामांचे दृष्टीने आवश्यक जमिनीचे संपादन करणे, जमीन महसूल विषयक बाबींमध्ये सुसूत्रीकरण करुन जमीन महसुल विषयक कामे पहाणे.
३३	फायर अॅण्ड सेफ्टी विभाग	संस्थानचे सर्व इमारतींचे आगीपासून संरक्षण होणेसाठी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना / कामे सदर विभागाकडून करण्यात येतात. फायर सिलेंडर दुरुस्ती देखभाल, सर्व इमारतींचे फायर ऑडीट करणे तसेच संस्थान गॅस प्लांटवर प्रशिक्षित कर्मचा-यांमार्फत देखरेख करणे. या विभागाकडे अग्निशामक वाहने असून सदर वाहनांवर प्रशिक्षित कर्मचा-यांची नेमणूक केलेली आहे.
३४	मेकॅनिकल विभाग	विविध विभागांकडे असलेले वातानुकूलिन यंत्रे, प्रसादालयाकडील यंत्रसामुग्री, गॅस प्लांट व इतर यंत्रसामुग्रीची देखभाल-दुरुस्तीसह इतर अनुषंगिक कामकाज पहाणे.

(ब) संस्थान संचलित इतर उपक्रमांतर्गत शैक्षणिक संकुल

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
३५	श्री साईबाबा औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, शिर्डी.	औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्रामध्ये विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना विविध प्रकारचे व्यवसाय आधारित १२ तांत्रिक अभ्यासक्रमांचे शिक्षण दिले जाते.
३६	श्री साईबाबा इंग्लिश मिडीअम स्कुल, शिर्डी.	इंग्लिश मिडीअम स्कुलमध्ये विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना ज्युनिअर के.जी. ते इयत्ता १० वी पर्यंत इंग्रजी माध्यमातून शिक्षण दिले जाते.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
३७	श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर व कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी	कन्या विद्या मंदिर मध्ये इयत्ता ५ वी ते १० वी पर्यंत विद्यार्थिनींना मोफत शिक्षण दिले जाते.
		कनिष्ठ महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना कला, वाणिज्य व विज्ञान शाखेचे शिक्षण दिले जाते.
३८	श्री साईबाबा वरिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी	महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी – विद्यार्थीना कला, वाणिज्य, विज्ञान व संगणकशास्त्र शाखेचे शिक्षण दिले जाते.

(क) संस्थान संचलित इतर उपक्रमांतर्गत रुग्णालये

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
३९	श्री साईनाथ रुग्णालय, शिर्डी (३०० खाटांचे)	आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल रुग्णांबरोबरच उपचारांची गरज असलेल्या रुग्णांना विनामुल्य अथवा माफक व अल्पदरात वैद्यकीय सेवा देणे, विहीत नियमाप्रमाणे आर्थिक वैद्यकीय अनुदान देणे आदि.
४०	श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी हॉस्पीटल, शिर्डी. (२६१ खाटांचे)	माफक दरात वैद्यकीय सेवा देणे, आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल गरजू रुग्णांना विनामुल्य वैद्यकीय सेवा देणे, विहीत नियमानुसार शासकीय आर्थिक सवलत योजनांचा रुग्णांना लाभ देणे.

मा. विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचे दि.०७ ऑगष्ट, २००९ अन्वये, संस्थान कर्मचाऱ्यांचा विभागवार व वेतनश्रेणीनिहाय **४८२६ पदांचा** सर्वसमावेशक आकृतीबंध मंजूर असून, या आकृतीबंधानुसार, संस्थानची पदनिहाय व वेतनश्रेणीनिहाय **स्थायी कर्मचारी संख्या २९०८** व **कंत्राटी कर्मचारी संख्या १९१८** मंजूर करण्यात आलेली आहे.

अहवाल सालात, विश्वस्तव्यवस्थेच्या आस्थापनेवर, **दिनांक ३१ मार्च, २०२२** अखेर मुख्य कार्यकारी अधिकारी व इतर पदांवर मा. महाराष्ट्र शासनाकडून प्रतिनियुक्तीवर आलेल्या ०७ अधिकाऱ्यांसह, संस्थान सेवेतील प्रशासकीय अधिकारी, विभागप्रमुख यांचेसह विविध श्रेणीतील **एकूण १७११ स्थायी** कर्मचारी व **संस्थान आस्थापनेवर नव्याने नेमणूक झालेले ५८६ कंत्राटी कर्मचारी आहेत.**

याशिवाय, भक्तांच्या वाढत्या गर्दीमुळे त्यांना आवश्यक मूलभूत सोयी-सुविधा उपलब्ध करुन देणेसाठी ३१ मार्च २०२२ अखेर दररोज कुशल व अकुशल असे सुमारे २०२६ कंत्राटी कर्मचारी हे ठेकेदरामार्फत काम करीत आहेत. या कामगारांना किमान वेतन कायद्यानुसार वेतन दिले जात आहे. तसेच सुरक्षेसाठी सुरक्षा कर्मचारी व माजी सैनिक कंत्राटी सुरक्षा कर्मचारी मनुष्यबळ उपलब्ध करुन दिले जात आहे.

संस्थान कर्मचा-यांना देणेत येणा-या सोयी-सुविधा

संस्थान आस्थापनेवरील सर्व स्थायी कर्मचाऱ्यांना खालीलप्रमाणे वेतन व इतर सुविधा देणेत येतात :

* **महाराष्ट्र शासनाने लागू केलेल्या सातव्या वेतन आयोगाप्रमाणे वेतन व भत्ते.**
* **दिपावली सानुग्रह अनुदान.**
* **मोफत वैद्यकीय सेवा व वैद्यकीय बीलांचा परतावा.**
* **एल.आय.सी. यांचेकडील ग्रुप ग्रॅच्युईटी योजना**
* **पाल्यांचा शैक्षणिक शुल्क परतावा.**
* **अद्ययावत निवासस्थाने.**
* **कामगार नुकसान भरपाई कायद्यांतर्गत समूह विमा.**

भक्तमंडळ

मा. दिवाणी न्यायालय, अहमदनगर यांनी श्री साईबाबा संस्थान, शिर्डीचे व्यवस्थापनासाठी तयार केलेल्या व मान्य केलेल्या योजनेनुसार व आताचे अधिनियमातील तरतुदीनुसार श्री साईभक्तांचे भक्तमंडळ अस्तित्वात असून, या भक्तमंडळ सभासदत्वाचे **आश्रयदाते, आजीव व सर्वसाधारण (वार्षिक) सभासद** असे **तीन** प्रकार उपलब्ध आहेत. भक्तमंडळाचे सर्व सभासदांना संस्थानमार्फत साजऱ्या करण्यात येणाऱ्या तीनही उत्सवाची निमंत्रणपत्रिका व उदीप्रसाद पोष्टाने पाठविला जात आहे.

मा. महाराष्ट्र शासनाने श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी अधिनियम - २००४ मध्ये नमुद केलेप्रमाणे, संस्थान व्यवस्थापनाने **दिनांक ०१ जानेवारी, २०१५ पासून** भक्तमंडळ सभासदत्वाबाबत नव्याने नियमावली अंमलात आणलेली आहे. अहवाल वर्षअखेर दिनांक ३१ मार्च, २०२२ रोजी भक्तमंडळाचे सभासदांची संख्या खालीलप्रमाणे आहे :-

अ. नं.	सभासद प्रकार	सभासद शुल्क	दि. ३१ मार्च, २०२१ अखेर सभासद	नवीन झालेले सभासद	कमी झालेले सभासद	दि. ३१ मार्च, २०२२ अखेर सभासद
(अ) दिनांक ३१ डिसेंबर, २०१४ पर्यंत						
०१	आश्रयदाते सभासद	रुपये १,५००/- (एकाच वेळेस) हयात असेपर्यंत	३७,४२८	-	४६	३७,३८२
०२	आजीव सभासद	रुपये २५१/- (एकाच वेळेस) हयात असेपर्यंत	१,७२,९२९	-	२६९	१,७२,६६०
		एकुण (अ) -	२,१०,३५७	-	३१५	२,१०,०४२
(ब) दिनांक ०१ एप्रिल, २०२१ ते दिनांक ३१ मार्च, २०२२ अखेर						
०१	आश्रयदाते सभासद	रुपये ५,००,०००/- (२० वर्षांचे कालावधीसाठी)	१२	६	-	१८
०२	आजीव सभासद	रुपये ५०,०००/- (१५ वर्षांचे कालावधीसाठी)	१,१३५	२१५	-	१,३५०
०३	सर्वसाधारण सभासद	रुपये ३,०००/- (१ वर्षाचे कालावधीसाठी)	२९०	३९६	२९०	३९६
		एकुण (ब) -	१,४३७	६१७	२९०	१,७६४
		भक्तमंडळाची एकूण सभासद संख्या (अ+ब) -	२,११,७९४	६१७	६०५	२,११,८०६

दि.३१ मार्च २०२२ अखेर भक्तमंडळाची एकुण **सभासद संख्या - २,११,८०६** इतकी आहे.

विश्वस्तव्यवस्थेमार्फत देणेत येणाऱ्या सेवा-सुविधा

श्री क्षेत्र शिर्डी येथे भेट देणाऱ्या साईभक्तांना विविध प्रकारच्या सेवा-सुविधा पुरविण्यात येतात. त्याचा थोडक्यात गोषवारा खालीलप्रमाणे :-

निवासस्थान सुविधा

विश्वस्तव्यवस्थेकडून साईभक्तांच्या सोयीसाठी सर्व मुलभूत सेवा २४ तास उपलब्ध केलेल्या आहेत. या सेवेत अत्यंत महत्वाच्या अशा निवासव्यवस्थेसाठी विविध प्रकारची अद्ययावत सोयींनीयुक्त परिपूर्ण निवासस्थाने सर्व स्तरातील साईभक्तांना त्यांच्या आर्थिक क्षमतेनुसार उपलब्ध आहेत. तसेच अतिमहत्वाच्या व्यक्तींसाठी वातानुकूलीत कक्ष तयार करण्यात आलेले आहेत. सध्या विश्वस्तव्यवस्थेकडे उपलब्ध असलेली निवासस्थाने, त्यांचे प्रकार, खोल्यांची संख्या, सेवाआकार इ. माहिती दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	निवास संकुलाची नांवे	प्रकार	एकूण खोल्या	सेवा आकार / प्रति दिवस
(अ) साईप्रसाद निवासस्थान विभाग – ६०,७३७ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
०१	श्री साईनिवास अतिथीगृह	वातानुकूलीत सूट	२४	रु.८००/-
०२	साईउद्यान इमारत (नॉन ए.सी. रुम)	हॉल	१२	रु.४००/-
		मध्यम खोल्या	२०	रु.१००/-
		लहान खोल्या	१६	रु.५०/-
		लॉकर्स	९९	रु.१०/- प्रत्येकी
०३	साईनाथ छाया इमारत (नॉन ए.सी.)	हॉल	०१	रु.१०००/-
०४	शांतीनिकेतन इमारत (नॉन ए.सी.)	मध्यम खोल्या	१५	रु.२००/- व रु.३००/-
०५	सेवाधाम इमारत (नॉन ए.सी.)	साध्या खोल्या	६०	रु.५०/-
०६	शिर्डी बसस्थानक (नॉन ए.सी.)	खोल्या	१४	रु.३००/- व रु.५००/-
		हॉल	०४	रु.६००/-
०७	संस्थान स्पर्धा परीक्षा केंद्र व अतिथीगृह (साईनिवारा बी इमारत) (ए.सी. रुम)	खोल्या	६४	रु.६००/-

अ.नं.	निवास संकुलाची नांवे	प्रकार	एकूण खोल्या	सेवा आकार /प्रति दिवस
(ब) साईबाबा भक्तनिवासस्थान विभाग – २,०१,५२३ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
०८	साईबाबा भक्तनिवासस्थान	वातानुकूलीत खोल्या	०१	रु.९००/-
		खोल्या (०३ कॉटस्)	५००	रु.२००/-
		खोल्या (११ कॉटस्)	२५	रु.६००/-
		कॉट विरहीत हॉल (४० व्यक्ती)	०९	रु.३००/-
		कॉट विरहीत हॉल (४० व्यक्ती) टॉयलेट/ बाथरुमसह	०२	रु.५००/-
		लॉकर्स	१९८	प्रती व्यक्ती रु.१०/-
		दुकान गाळे	३३	कार्यालयीन वापरासाठी
(क) द्वारावती भक्तनिवास विभाग – १,९३,९६८ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
०९	द्वारावती भक्तनिवासस्थान	वातानुकूलीत खोल्या	८०	रु.९००/-
		साध्या खोल्या	२३६	रु.५००/-
(ड) साईआश्रम भक्तनिवासस्थान विभाग – ७,७८,४१३ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
१०	साईआश्रम भक्तनिवासस्थान एकुण १२ इमारती	वातानुकूलीत खोल्या	३८४	रु.६००/- (०३ व्यक्तींकरीता)
		साध्या खोल्या	११५२	रु.२५०/- (०३ व्यक्तींकरीता)
(इ) साई धर्मशाळा विभाग – ३९,८०१ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
११	साई धर्मशाळा	हॉल्स	१२८	साईभक्तांना प्रति व्यक्ती रु.२०/- या प्रमाणे हॉल्स तात्पुरत्या निवासासाठी उपलब्ध करुन देणेत येतात. तसेच अपंग व्यक्तींना विनामुल्य निवासाची व्यवस्था उपलब्ध करुन देणेत येते.

साई धर्मशाळा विभागाकडील एकुण ०६ इमारतींपैकी ०१ इमारत (३२ हॉल्स) श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालयासाठी व ०१ इमारत (३२ हॉल्स) वरिष्ठ महाविद्यालयासाठी, अशा एकुण ०२ इमारती (६४ हॉल्स) उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत.

साईभक्तांना विनासायास निवासव्यवस्था उपलब्ध व्हावी या हेतूने भक्तांना एका वेळेस जास्तीत जास्त ०२ दिवस राहण्यासाठी परवानगी दिली जाते. तसेच आवश्यकतेप्रमाणे अल्प दरात जादा गाद्या, चादरी उपलब्ध करुन दिल्या जातात. या सर्व निवासस्थानांमधून २४ तास पाणी व विद्युत सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहे.

सुलभ शौचालय व प्रसाधनगृह

जे साईभक्त मुक्कामी न थांबता, दर्शन घेऊन लगेचच परतणार आहेत, अशा भक्तांना प्राथमिक सुविधा उपलब्ध करुन देण्यासाठी सुलभ इंटरनॅशनल या सेवाभावी संस्थेने संस्थानच्या अर्थसहाय्यातून १२० प्रसाधनगृहे व १२० शौचालयाची सोय असलेली दोन मजली सुलभ शौचालयाची इमारत बांधलेली असून, सुलभ इंटरनॅशनलमार्फत सदर ठिकाणी दैनंदिन व्यवस्थापन केले जाते.

प्रसाद लाडू सुविधा

लाडू व बर्फी प्रसाद निर्मिती विभाग हा स्वतंत्ररित्या कार्यान्वीत करणेत आलेला आहे. श्री साईबाबांचा प्रसाद म्हणून साईभक्तांना प्रत्येकी सुमारे ५० ग्रॅम वजनाचे ०३ मोतीचूर लाडूंचे पाकिट रु.२५/- या देणगी मुल्य दरामध्ये उपलब्ध करुन देण्यात येते. मोतीचूर लाडू शुध्द तूपात काजू, बेदाणे, वेलची आदि सुकामेव्यांसह बनविले जात असल्याने ते अत्यंत चविष्ट असतात. भक्तांना लाडू प्रसाद सोबत घेऊन जाणे सोयीचे व्हावे यासाठी हे लाडू चांगले सुकवून पेपर पिशवीत पॅक केले जातात. यामुळे प्रसाद लाडूंना साईभक्तांकडून मोठया प्रमाणावर मागणी असते. प्रतिदिनी सरासरी ३० ते ४० हजार लाडू पाकिटांची मागणी होत असल्याने, साईभक्तांना ते सहजतेने उपलब्ध व्हावेत म्हणून एका स्वतंत्र कंत्राटदारांमार्फत प्रसाद लाडू तयार करुन घेणेत येत आहेत.

अल्पोपहार सुविधा

संस्थान परिसरातील तसेच दर्शन रांगेतील भक्तांना उपहारगृहाद्वारे (कॅन्टीन) २४ तास चहा, कॉफी, दूध, बिस्किटे व मिनरल वॉटर सुविधा पुरविली जाते. तसेच सकाळी ०७ ते १० यावेळेत नाष्टा पाकिटे ठेकेदारांकडून तयार करुन घेऊन साईभक्तांना उपलब्ध केली जातात. उपहारगृहामार्फत उपलब्ध करुन देणेत येणारे सर्व पदार्थ सवलतीच्या व वाजवी दरामध्ये भक्तांसाठी उपलब्ध आहेत. नाष्टा पाकिटाच्या एका पाकिटात पु-या, सुकी भाजी, मिष्टान्न असे पदार्थ उपलब्ध करुन दिले जातात. उपहारगृहात पार्ले, ब्रिटानिया, सनफिस्ट आदि कंपन्यांची बिस्किटे कंपनी दरात उपलब्ध करुन दिली जातात.

अहवाल सालात, उपहारगृह विभागामार्फत भक्तांना संस्थान परिसरात विविध ठिकाणी उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या सोयीमुळे चहा, कॉफी, दूध इ. सुविधा भक्तांना विनासायास उपलब्ध झालेली आहे. त्याचा तुलनात्मक तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ. नं.	तपशील / दर	सन २०१९-२० एकुण विक्री / वाटप नग	सन २०२०-२१ एकुण विक्री / वाटप नग	सन २०२१-२२ एकुण विक्री / वाटप नग
०१	**प्रसाद लाडू** (०३ नग लाडू पाकिट - रु.२५/- प्रति पाकिट)	१,२०,६०,६५२	७५,४००	**४१,४९,३३३**
०२	**अन्न पाकिटे** (रु.५/- प्रति पाकिट)	३६,३२,६२४	९,३०,४७८	**१०,९८,४६०**
०३	**चहा** (रु.२/- प्रति कप)	९१,६२,७८८	१५,०१,४२४	**२३,६४,३११**
०४	**कॉफी** (रु.३/- प्रति कप)	१७,१०,१२८	२,७८,६५९	**४,६५,०६३**
०५	**दूध** (रु.३/- प्रति कप)	१४,७१,५६८	१,९७,६५५	**३,१६,५९४**

श्री साईनाथ व श्री साईबाबा हॉस्पीटल मधील दाखल रुग्णांना दररोज दोन वेळेस दुध व चहाचे वाटप करण्यात येते. याव्यतिरिक्त संस्थानमार्फत आयोजित करणेत येणारी विविध वैद्यकिय शिबीरे, धार्मिक व सांस्कृतिक कार्यक्रम इ. साठी चहा, कॉफी, दूध, बिस्किटे, मिनरल वॉटर यांची व्यवस्था करण्यात येते.

प्रसादालय प्रसाद - भोजन सुविधा :-

(माहे सप्टेंबर, २०१३ मध्ये ISO-२२०००-२००५ मानांकन प्राप्त सुविधा)

श्री क्षेत्र शिर्डी येथे भेट देणाऱ्या साईभक्तांना प्रसाद भोजनाची सुविधा विनासायास, विनाविलंब प्राप्त व्हावी या दृष्टीने, श्री साईप्रसादालयाचे तळमजला व पहिल्या मजल्यावरील भोजनकक्ष मिळून एकाच वेळेस ५५०० भक्त प्रसाद भोजन घेऊ शकतील अशा क्षमतेची **" श्री साई प्रसादालय "** ही सर्व सोयी-सुविधांयुक्त अद्ययावत इमारत भक्तांच्या सोयीसाठी दिनांक ०९ जानेवारी, २००९ पासून उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे. प्रसाद भोजन जलद व चवदार बनविणेसाठी खालील देशी-विदेशी बनावटीच्या यंत्रणा व मशिनरींचा उपयोग करुन घेणेत येत आहे :

०१.	चपाती मशिन्स	०२.	आटा मळणी यंत्र
०३.	डिश वॉशिंग मशिन	०४.	मसाला ग्राईंडर
०५.	व्हेजिटेबल / राईस वॉशर	०६.	व्हेजीटेबल प्रोसेसर मशिन
०७.	ओनियन पिलर मशिन	०८.	गार्लिक पिलर मशिन
०९.	बटर मिक्सर	१०.	ऑनलाईन चक्की युनिट
११.	स्टीम बॉयलर	१२.	सोलर स्टीम कुकींग सिस्टिम
१३.	थर्मिक फ्लुईड हिटींग यंत्रणा	१४.	आर. ओ. प्लँन्ट
१५.	माऊंटेड एल. पी. गॅस प्लॅन्ट	१६.	भाजीपाला व ड्रायफ्रुट कोल्ड स्टोअरेज
१७.	फायर हायड्रन्ट यंत्रणा	१८.	हायड्रोलिक ट्रॉलीज्

प्रसाद भोजन बनविणेसाठी वर नमुद केलेल्या मशिनरींचा वापर केल्याने, मानवी श्रमांत बचत तर झालीच आहे, त्याबरोबर कमी वेळेत भक्तांना स्वच्छ व स्वादिष्ट प्रसाद भोजन उपलब्ध होत आहे. सध्या दररोज सकाळी १० वाजेपासून ते रात्रौ १० वाजेपर्यंत असे अविरत १२ तास विनामुल्य प्रसादभोजन उपलब्ध करुन देण्यात येत आहे.

भक्तांना प्रसाद भोजनात भात, वरण, चपाती, दोन भाज्या व मिष्टान्न असे पदार्थ देण्यात येतात. प्रसाद भोजनातील चपात्या कंत्राटदाराकडून व चपाती मशिन्सचाही वापर करुन बनविण्यात येतात. प्रसादालयासाठी आवश्यक असणारा ताजा भाजीपाला ई-निविदा पध्दतीने खरेदी करुन आणला जातो. या व्यतिरीक्त संस्थानच्या शेतीमधून उपलब्ध होणारा ताजा भाजीपाला देखील वापरला जातो. प्रसादालयासाठी आवश्यक किराणामाल, कडधान्य, मसाला वगैरे माल खरेदी विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निविदा मागणी करुन, वार्षिक दर निश्चित करुन

खरेदी करणेत येतो. प्रतिदिनी अंदाजे ३० ते ३५ हजारापर्यंत साईभक्त प्रसादालयामध्ये प्रसाद भोजनाचा लाभ घेतात. उत्सव व गर्दीच्या काळात ही संख्या प्रतीदिन अंदाजे ६० ते ७० हजारापर्यन्त जाते. गेल्या तीन वर्षात प्रसाद भोजन घेणाऱ्या भक्तांची संख्या दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	वर्ष	वर्षभरात प्रसादभोजन घेणाऱ्या भक्तांची संख्या	प्रतिदिन प्रसादभोजन घेणाऱ्या भक्तांची सरासरी संख्या
०१	माहे एप्रिल, २०१९ ते मार्च, २०२०	१,६४,२०,४५६	**४४,९८८**
०२	माहे एप्रिल, २०२० ते मार्च, २०२१ (दि.१६.११.२०२० ते दि.३१.०३.२०२१)	२७,१५,५९१	**१९,९६८**
०३	माहे एप्रिल, २०२१ ते मार्च, २०२२	३९,१४,२६२	**१०,७२४**

प्रसादालयात अन्नपदार्थ तयार करणेसाठी खरेदी केलेला किराणा माल व अनुषंगिक साहित्य, अन्न व औषध प्रशासनाच्या मानकाप्रमाणे तपासणीकामी स्वतंत्र प्रयोगशाळा उभारणी करणेत आलेली असून, सदरची प्रयोगशाळा कार्यान्वीत करणेत आलेली आहे.

अन्नदान सुविधा

जो भक्त शिर्डीत येईल तो कधीही भुकेला किंवा उपाशी राहू नये यासाठी श्री साईबाबा स्वतःच्या हातांनी व्दारकामाईमध्ये भोजन तयार करीत व गरीब, भुकेल्या भक्तांना जेऊ घालीत असत. ही शिकवण लक्षात ठेवून, परिसरातील मुकबधीर, अंध, अपंग शाळेतील विद्यार्थ्यांना, वृध्दाश्रमातील वृध्द आदिंना विनामुल्य प्रतिदिन अन्नदान करणेत येत आहे. अहवाल सालात, श्री साई प्रसादालयामार्फत अनाथाश्रम शाळा, वृद्धाश्रम, अंध/अपंग/मतिमंद मुकबधीर शाळा त्याचप्रमाणे संस्थानचे कोव्हीड सेंटर मधील बाधीत रुग्ण व क्वारंटाईन कक्षातील व्यक्ती यांचेसाठी जेवण पुरविण्यात आले.

दिनांक ०१ जानेवारी, २०१७ पासून प्रसादालयातील अन्नदान (प्रसाद भोजन) सुविधा सर्व भक्तांसाठी विनामुल्य (मोफत) सुरु करणेत आलेली आहे.

इतर विभागांच्या सेवा

जनसंपर्क विभाग

जनसंपर्क विभागामार्फत श्री क्षेत्र शिर्डी येथे येणाऱ्या साईभक्त, देणगीदार, मान्यवर यांना दर्शन, निवास, प्रसादभोजन इत्यादी सुविधांच्या उपलब्धतेबाबत मार्गदर्शन करणे, सहाय्य करणे, श्री साईंच्या जीवनकार्याविषयी, संस्थानमार्फत साजरे करणेत येणारे उत्सव, विविध कार्यक्रम-उपक्रम आदिंची वृत्तपत्रातून प्रसिध्दी करणे, संस्थान व्यवस्थापनाच्या निर्णयानुसार वृत्तपत्रांतून जाहिराती प्रसिध्द करणे इत्यादी कामे केली जातात.

लेखाशाखा

लेखाशाखा विभागामार्फत आर्थिक प्रशासनाचे काम पार पाडले जाते. यामध्ये प्रामुख्याने लेख्यांमधील नोंदी, दक्षिणा पेटीतील रोख रक्कम व इतर मौल्यवान वस्तूंची मोजणी, देणगी कार्यालयांचे नियोजन, उपलब्ध होणाऱ्या निधींची गुंतवणूक, विविध देयकांच्या रक्कमांची अदायगी, प्रसाद रुपाने भक्तांना खरेदी करणेकामी कापड, वस्तू, सोने-चांदीचे पेंडंटस् - नाणी उपलब्ध करुन देणे, संस्थानच्या चल-अचल मालमत्तेचा, सोने-चांदी वस्तूंचा, कर्मचाऱ्यांचा विमा उतरविणे, लेख्यांचे नियमीत लेखापरिक्षण करुन घेणे आदि कामे पार पाडली जातात. संस्थानमधील सर्व प्रकारच्या आर्थिक व्यवहारावर नियंत्रण रहावे, त्याची वेळीच तपासणी व्हावी यासाठी पूर्वलेखापरीक्षक आणि अंतर्गत लेखापरिक्षकांची नेमणूक करण्यात आलेली आहे. देश-विदेशातील साईभक्तांना घरबसल्या संस्थानला देणगी देता यावी म्हणून नेटबँकिंग व पेमेंट गेट-वेव्दारे ऑनलाईन देणगी सुविधा सुरु करण्यात आलेली आहे. नेटबँकिंग सुविधेअंतर्गत स्टेट बँक ऑफ इंडिया, युनियन बँक ऑफ इंडिया, बँक ऑफ बडोदा, एचडीएफसी बँक, सेंट्रल बॅंक ऑफ इंडिया या बँकांच्या सेवा तर पेमेंट गेट-वे अंतर्गत डेबिट / क्रेडिट कार्डव्दारे देणगी स्वीकारणेसाठी एचडीएफसी बँक या बँकेच्या सेवा उपलब्ध करुन देण्यात आल्या आहेत. या ऑनलाईन देणगी सुविधा संस्थानच्या www.sai.org.in व www.online.sai.org.in या अधिकृत संकेतस्थळावर (वेबसाईटवर) तसेच उपरोक्त बँकांच्या संकेतस्थळांवर उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे.

या व्यतिरिक्त, भक्तांना देणगी देणेसाठी स्वत: सोबत मोठी रोख रक्कम बाळगण्याची व त्यासाठी जोखीम उठविणेची आता गरज नाही. कारण भक्तांना द्यावयाचे सेवेसंबंधीत आर्थिक व्यवहारासाठी सर्व विभागांचे कार्यालयांमध्ये POS / EDC मशीनव्दारे सर्व बँकांचे डेबिट / क्रेडिट कार्डव्दारे देणगी स्वीकारणेची तसेच इतर आर्थिक व्यवहार करण्याची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आली आहे.

तसेच आठवडयातून साधारणत: दोन वेळेस तसेच भक्तांच्या गर्दीनुसार आवश्यक वेळी दक्षिणा पेटीतील दानाची मोजणी करण्यात येते. या कामी मा. सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त, अहमदनगर यांचे प्रतिनिधी, राष्ट्रीयीकृत बँकेचे प्रतिनिधी, संस्थानने नेमलेले त्रयस्थ सोने-चांदीचे मुल्यांकनकार, संस्थानचे अधिकारी यांचेसह संस्थानचे

अंदाजे २२५ ते २५० कर्मचारी उपस्थित असतात. यामुळे दक्षिणा पेटी मोजणीमध्ये अधिकाधिक गतीमानता, पारदर्शकता व विश्वासार्हता निर्माण झाली आहे.

संरक्षण विभाग

श्री साईभक्तांना संस्थान परिसरात सुरक्षितपणे वावरता यावे, रांगेमध्ये व गर्दीच्या ठिकाणी शिस्त रहावी आदी सर्व दक्षता संरक्षण विभागाकडून घेणेत येते. सध्या संरक्षण विभागाचे प्रमुख म्हणून महाराष्ट्र शासनाकडून प्रतिनियुक्तीवर पोलिस उपनिरीक्षक या संवर्गातील अधिका-याची नेमणुक करण्यात येते. सध्या संरक्षण विभागात संस्थानचे **१२७ स्थायी सुरक्षा** कर्मचारी, १४५ संस्थान कायम कंत्राटी कर्मचारी व खाजगी ठेकेदारांमार्फत सुमारे **कंत्राटी सुरक्षा रक्षक, माजी सैनिक** (बंदूकधारी सुरक्षारक्षकांसह) सुरक्षा व्यवस्थेसाठी नेमण्यात आलेले आहेत.

याशिवाय सुरक्षेसाठी स्वतंत्र अत्याधुनिक सीसीटीव्ही यंत्रणा उभारण्यात आली असून याकामी स्वतंत्र सीसीटीव्ही कंट्रोल सेल कक्ष कार्यरत करणेत आलेला आहे. कोणत्याही प्रकारची अनुचित घटना घडू नये याकरिता परिसरातील सुरक्षेसाठी १५ डीएफएमडी, ०४ बॅगेज स्कॅनर, ७५ वॉकीटॉकी, ४० हॅन्ड मेटल डिटेक्टर, ०७ बुलेटप्रुफ पिकेटस् इ. साहित्यासह इतर संगणकीय साहित्य बसविणेत आलेले आहे. तसेच आवश्यक तेथे सशस्त्र पहारेकऱ्यांची नेमणूक करण्यात आली आहे. संरक्षण विभागामार्फत शिर्डी शहर व परिसरातील नागरीकांसाठी, संस्थान कर्मचारी यांचेसाठी नाममात्र शुल्क आकारुन विविध उपकरणांनी सुसज्ज अशी व्यायामशाळा चालविणेत येत आहे.

देशातील विविध धार्मिक स्थळांमध्ये अतिरेक्यांकडून बॉम्बस्फोट घडवून आणून दहशत निर्माण केली जात आहे. त्यासाठी गृहविभाग, पोलिस खाते व स्वतंत्र बॉम्बशोधक पथक इत्यादींचे मार्गदर्शनाने व्यापक अत्याधुनिक संरक्षण व्यवस्था कार्यान्वीत करणेत आली आहे. या सुरक्षा व्यवस्थेचे दररोजचे नियंत्रण व परिक्षण करणेसाठी स्वतंत्र नियंत्रण कक्ष (कंट्रोल रुम) कार्यान्वीत करणेत आलेले आहे.

भक्तांच्या सुरक्षिततेसाठी गेट नं.४ चे आतील बाजूस मंदिर पोलिस चौकी कार्यरत आहे. शासनाकडून उपलब्ध झालेले पोलिस अधिकारी व कर्मचारी यांचेकरिता कार्यालय उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहे. तसेच ज्या साईभक्तांचे पैसे हरवले, चोरीला गेले अशा भक्तांना संरक्षण विभागामार्फत विहीत पद्धतीने **भक्त मदत फंडातून** भक्ताचे स्वस्थळी पोहचण्यासाठी प्रवास भाडे देण्याची तरतूद करण्यात आली आहे. अहमदनगर - मनमाड राज्यमार्गावर खाजगी वाहने थांबून भक्तांच्या वाहतुकीस अडथळा निर्माण होतो म्हणून एक क्रेन व एक ४०७ ट्रक टेम्पो शिर्डी पोलिस स्टेशन यांना उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहे.

अग्नीशमन विभाग (फायर अॅण्ड सेफ्टी)

मंजूर आकृतीबंधानुसार, अग्नीशमन (फायर अॅण्ड सेफ्टी) विभाग सुरु करणेत आलेला असून, या विभागामार्फत संस्थान आस्थापनेवरील कायम व कंत्राटी कर्मचा-यांमधून निवडक कर्मचा-यांची निवड करुन त्यांना राज्य अग्नीशमन प्रशिक्षण केंद्र, मुंबई येथे प्रशिक्षण देणेत आले आहे. फायर अॅण्ड सेफ्टी विभागाकडे

एकुण ५४ कर्मचारी कार्यरत असून गर्दीचे नियोजनासाठी १२ कंत्राटी कर्मचारी यांचे कायमस्वरुपी तसेच उत्सव कालावधीत ३६ कर्मचारी यांचे दक्षता पथकाची नेमणूक करण्यात येते. सदर कर्मचा-यांना यशदा व एन.डी.आर.एफ., पुणे यांचेमार्फत आपत्ती व्यवस्थापनाचे प्रशिक्षण देण्यात आलेले आहे. संस्थानचे सर्व इमारतीमध्ये आगीचे प्रकारानुसार वेगवेगळ्या प्रकारचे १४१५ नग फायर सिलेंडर बसविणेत आलेले आहे. याशिवाय मॉक ड्रील, फायर ड्रील तसेच वॉटर हायड्रंट यंत्रणांचे प्रात्यक्षिक संस्थान कर्मचा-यांना वेळोवेळी देण्यात येतात. अग्नीशमन विभागाकडे ०१ वॉटर बाऊझर, ०१ फोम टेंडर, ०१ मिनी टेंडर व ०१ फायर बाईक अशी ०४ अग्नीशमन वाहने रेस्क्यू साहीत्यांसह सज्ज आहेत.

आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये वापरणेकरीता फायर विभागाकडे बी.ए. सेट, हायड्रोलिक कटर, लाईफ जॅकेट, लाईफ बायोंन्सी, स्ट्रेचर, व्हीलचेअर, आस्का बॅकपॅक, आस्का हाय मॅक्स लाईट, बोल्ट कटर, वुड कटर चैन सॉ इ. साहित्य उपलब्ध आहे.

प्रकाशने विभाग

प्रकाशने विभागामार्फत श्री साईबाबांचे जीवनकार्यावर आधारीत मराठी व अन्य १६ भाषेतील **श्रीसाईसच्चरित या ग्रंथांसह, वेगवेगळ्या भाषेतील एकूण ८२ प्रकारची पुस्तके, २७ प्रकारचे वेगवेगळे फोटो** व **११ प्रकारचे ऑडिओ / व्हीडीओ सीडी** आणि (तसेच नवीन तंत्रज्ञानानुसार समाधी मंदिरातील आरत्यांचे ०२ प्रकारचे दृकश्राव्य पध्दतीचे) **युएसबी (ऑडीओ, व्हीडीओ)** उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहेत. दरवर्षी श्री साई दैनंदिनी व दिनदर्शिका छापून प्रकाशित करण्याची कार्यवाही प्रकाशने विभाग करत आहे. श्री साईंच्या जीवनावरील सर्व प्रकाशने सवलतीच्या दरात साईभक्तांना पुस्तक काऊंटर्सवर उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहेत. तसेच ज्या प्रकाशनाचे विक्री मुल्य रु.१० पेक्षा अधिक आहे, अशा पुस्तके व सीडींवर साईभक्तांना २० टक्के सूट दिली जाते.

अ.नं.	भाषा	उपलब्ध पुस्तकांची निवडक नांवे
०१	मराठी	श्री साईसच्चरित, श्री साईंचे सत्यचरित्र, शिलधी, मुलांचे साईबाबा, दैनंदिन साईबोध, साईबाबांची शिकवण व तत्वज्ञान, साईनाथ भजनमाला, साईबाबा अवतार व कार्य, श्री साईनाथ सगुणोपासना, श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, रुद्राध्याय, गुरुपाठ अभंग, साईलीलामृत, अर्वाचीन भक्त व संतलीलामृत-चार अध्याय, दादासाहेब खापर्डे यांची शिर्डी रोजनिशी, पंधरावा अध्याय आदि.
०२	हिंदी	श्री साईसतच्चरित्र, साई चरित्र दोहावली, खापर्डे डायरी, मुलांचे साईबाबा, साईलीलामृत, श्री साईनाथ सगुणोपासना, साईनाथ स्तवनमंजिरी, साईनाथ भजनमाला आदि.
०३	इंग्रजी	श्री साईसच्चरित, खापर्डे डायरी, मुलांचे साईबाबा, साईबाबा ऑफ शिर्डी, श्री सदगुरु साईनाथ सगुणोपासना, श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, श्री साई समर्थ चरित्र, चित्रावली आदि.
०४	तेलुगु	श्री साईसच्चरित, श्री साई सत्य चरित्र, मातृसाई, मुलांचे साईबाबा, साईनाथ सगुणोपासना (पूजाविधी).
०५	गुजराथी	श्री साईसच्चरित, मुलांचे साईबाबा, साईलीलामृत, श्री साईनाथ सगुणोपासना, साईनाथ स्तवनमंजिरी, दैनंदिन साईबोध.

अ.नं.	भाषा	उपलब्ध पुस्तकांची निवडक नांवे
०६	कन्नड	श्री साईसच्चरित, मुलांचे साईबाबा, श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, श्री साईनाथ सगुणोपासना.
०७	तामिळ	श्री साईसच्चरित, खापर्डे डायरी, मुलांचे साईबाबा, श्री सदगुरु साईनाथ सगुणोपासना.
०८	बंगाली	श्री साईसच्चरित, श्री साईनाथ सगुणोपासना.
०९	उर्दू	श्री साईसच्चरित.
१०	पंजाबी	श्री साईसच्चरित.
११	सिंधी	श्री साईसच्चरित.
१२	नेपाळी	श्री साईसच्चरित.
१३	ओरिया	श्री साईसच्चरित, श्री सदगुरु साईनाथ सगुणोपासना.
१४	मल्याळम	श्री साईसच्चरित, श्री साईसच्चरित पोथी.
१५	कोकणी	श्री साईसच्चरित.
१६	आसामी	श्री साईसच्चरित, श्री साईनाथ सगुणोपासना.
१७	जर्मन	श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, श्री साई सगुणोपासना.

अहवाल सालात, श्री साई दैनंदिनी २ प्रकारात व दिनदर्शिका ९ प्रकारात प्रकाशित करण्यात येऊन साईभक्तांना वाजवी किंमतीत उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत. साईभक्तांसाठी श्री साई दैनंदिनीत QR कोड द्वारे डीजीटल माहिती उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे, त्यामुळे श्री साईबाबा संस्थान संदर्भातील माहिती साईभक्तांना त्वरीत व सुलभरित्या उपलब्ध होते.

संस्थान व्यवस्थापनामार्फत उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या विविध मुद्रित, दृकश्राव्य प्रकाशने विक्री संख्येची गेल्या ०३ वर्षातील तुलनात्मक माहिती खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	कालावधी (वर्ष)	मुद्रित (पुस्तके / फोटो) विक्री संख्या	दृक-श्राव्य प्रकाशने विक्री संख्या	श्री साई दैनंदिनी / दिनदर्शिका विक्री संख्या
०१	सन २०१९-२०	७,८५,५३०	७,६५१	७,२२,५१७
०२	सन २०२०-२१	३,५३,९९५	१,४२७	३७,५४०
०३	**सन २०२१-२२**	**४,८३,६१२**	**१,८०४**	**२,५१,३३०**

याव्यतिरिक्त संस्थान व्यवस्थापनाने चेन्नई (तामीळनाडू), हैद्राबाद (तेलंगणा) व बंगळुरू (कर्नाटक) या विविध राज्यातील ०३ महानगरांमध्ये भक्तांना माहिती सुविधा केंद्राची सुविधा उपलब्ध करुन दिलेली आहे. या माहिती सुविधा केंद्रातूनही भक्तांना उपरोक्त प्रकाशने विक्रीसाठी उपलब्ध करुन दिलेली आहेत. तसेच उपरोक्त संस्थान प्रकाशने ऑनलाईन, मनिऑर्डर, चेक, डीडी या माध्यमांद्वारे रक्कम स्विकारुन पोष्टाद्वारे/ ट्रान्सपोर्टद्वारे खरेदीसाठी भक्तांना उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

माहिती तंत्रज्ञान विभाग

विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन कार्यालयीन कामकाजात गती व अचूकता यावी, वेळेची व मानवी श्रमांची बचत व्हावी यादृष्टीने संगणकीय कार्यप्रणाली कार्यान्वीत करण्यात आलेली असून, संस्थानची सर्व कार्यालये संगणक कार्यप्रणालीद्वारे एकमेकांशी जोडण्यात आलेली आहेत. सध्या संगणकीय कार्यप्रणालीद्वारे साईभक्तांना इंटरनेटद्वारे निवासव्यवस्था, श्री साई दर्शन / आरती पासेस आरक्षित करणे, देणगी देणे, संस्थान प्रकाशित पुस्तके/ फोटो खरेदी करणे आदि सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या आहेत. तसेच संस्थान परिसरातील सर्व संगणकीय कार्यप्रणालीचे सुसूत्रीकरण व नियंत्रण करणे आदि कामे केली जातात.

माहिती तंत्रज्ञान विभागामार्फत श्री साईबाबांच्या जीवनकार्याविषयी व विश्वस्तव्यवस्थेच्या कार्यपध्दतीविषयी अधिकृत माहिती देणारी www.sai.org.in इंग्रजी, मराठी व हिंदीतील वेबसाईट (संकेतस्थळ) सुरु करण्यात आली आहे. माहिती तंत्रज्ञान विभागामार्फत भक्तांना पुरविणेत येणाऱ्या सुविधा :-

०१. श्रींची ऑनलाईन दर्शन सुविधा sai.org.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करुन देणेत आली असून, दररोज साधारणत: १२ ते १५ हजार साईभक्त संकेतस्थळास भेट देतात.

०२. संस्थान प्रकाशित दहा भाषांतील श्री साईसच्चरित संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

०३. मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम, संस्थानच्या विविध सेवा-सुविधा, देणगीबाबतची माहिती, शिर्डी दर्शन, रेल्वे वेळापत्रक आदि माहिती संकेतस्थळावर उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

०४. संस्थानचे अधिकृत वेबसाईटव्दारे जगातील कोणत्याही देशातून, त्या देशाचे चलनात ऑनलाईन देणगी स्वीकारणेची सुविधा सुरु करणेत आलेली आहे.

०५. साई मंदिरातील Live Darshan ही सुविधा टाटा-स्काय या डीटीएच सेवा पुरविणाऱ्या कंपनीमार्फत, टाटा-स्कायची सेवा घेणाऱ्या साईभक्तांसाठी टाटा स्कायचे डिश टीव्हीद्वारे व संकेतस्थळावर उपलब्ध करुन देण्यात आलेले आहे.

०६. साईभक्तांच्या वेळेचा सदुपयोग व्हावा व प्रशासनास गर्दीचे नियोजन करणे सुलभ व्हावे याकरीता दर्शनरांग व्यवस्थापन कार्यप्रणाली कार्यान्वीत करणेत आलेली आहे.

०७. साईभक्तांच्या सुविधेसाठी संस्थानचे सर्व निवासस्थानांचे ठिकाणी मोफत वायफाय सुविधा कार्यान्वीत करणेत आलेली आहे.

०८. online.sai.org.in या संकेतस्थळाव्दारे जगभरातील साईभक्तांना घरबसल्या निवासव्यवस्था, दर्शन/ आरती आदि सुविधांचे आरक्षण तसेच देणगीही जमा करणेची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

०९. IRCTC चे E-Ticket या पोर्टलद्वारे रेल्वे तिकीट आरक्षीत करुन साईबाबांचे दर्शनासाठी येणा-या साईभक्तांसाठी online.sai.org.in या संकेतस्थळाव्दारे दर्शन पास आरक्षीत करण्याची सुविधा दि.२६.०१.२०१९ पासुन उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

साईभक्तांना सुलभ व सुरळीत सेवा उपलब्ध व्हाव्यात, प्रशासकीय कामांमध्ये अचूकता व गती यावी, त्याचे व्यवस्थापन पारदर्शक पध्दतीने व्हावे, याकरीता अद्ययावत संगणकीय जाळे विकसित करुन साईटेक प्रकल्पांतर्गत विविध प्रणाली विकसित करुन कार्यान्वित करणेत आलेल्या आहेत. सदर प्रकल्पाअंतर्गत संस्थानची सर्व निवासस्थाने, श्री साई प्रसादालय, साई आश्रम भक्तनिवास, साई धर्मशाळा, शैक्षणिक संकुल, रुग्णालये आदि सर्व संस्थान परिसरामध्ये संगणकीय जाळे उभारणेत आलेले आहे. संस्थानच्या विविध विभागांसाठी आवश्यक संगणकीय आज्ञावली, डेटा सेंटर, डेटा रिकव्हरी सेंटर, संगणकीय साहित्य देखभाल/दुरुस्ती कक्ष आदि तयार करणेत आलेले आहेत. याव्यतिरिक्त वायफाय, वायमॅक्स यासारख्या आधुनिक तंत्रज्ञानाद्वारे संस्थानचे मुंबई येथील शाखा कार्यालयासह, सिकंदराबाद, चेन्नई, बंगळुरू, दिल्ली इत्यादी ठिकाणची माहिती सुविधा केंद्रे शिर्डी कार्यालयाशी जोडण्यात आलेली आहेत.

पाणीपुरवठा विभाग

अहमदनगर जिल्हा आणि प्रामुख्याने जिल्ह्याचा उत्तर भाग पर्जन्यमान कमी असल्यामुळे पाण्याच्या बाबतीत दुष्काळी समजला जातो. श्री क्षेत्र शिर्डी सारख्या पवित्र तीर्थक्षेत्री श्री साईभक्तांना स्वच्छ व निर्मळ पाणी उपलब्ध करुन देण्यासाठी श्री साईबाबांच्या आशीर्वादाने संस्थान व्यवस्थापनाने सन १९९५ मध्ये सुमारे एक कोटी रुपये गुंतवून राज्य शासनाच्या सहकार्याने स्वतंत्र व परिपूर्ण अशी ३११ दशलक्ष लिटर्स साठवण क्षमतेची शिर्डी संस्थान-कनकुरी-पिंपळवाडी पाणी पुरवठा योजना कार्यान्वीत केली आहे.

या पाणीपुरवठा योजनेअंतर्गत मौजे कनकुरी, तालुका राहाता शिवारात ०४ साठवण तलाव असून त्यांची साठवणुक क्षमता अनुक्रमे १६४ दशलक्ष लिटर्स, ८७ दशलक्ष लिटर्स, १८ दशलक्ष लिटर्स व ४२ दशलक्ष लिटर्स इतकी आहे. सध्या संस्थान व्यवस्थापनाकडे एकूण ३११ दशलक्ष लिटर्स पाणी साठवणुकीची क्षमता उपलब्ध आहे.

या पाणीपुरवठा योजनेस नाशिक पाटबंधारे विभाग, नाशिक यांचेकडून अहवाल सालात **१६३.९५ कोटी लिटर्स** पाणीपुरवठा करणेत आला असून, त्यापोटी संस्थानने पाटबंधारे विभागाचे मागणीनुसार **रक्कम रु.८.४९ लक्ष** पाणीपट्टी कर शासनाकडे भरलेला आहे. या पाणीपुरवठा योजनेतून कनकुरी व पिंपळवाडी या गावांसह संस्थानच्या विविध भक्तनिवास इमारती, प्रसादालय, रुग्णालये व कर्मचारी निवासस्थाने इत्यादींना प्रतिदिनी अंदाजे ४० ते ४५ लाख लिटर्स स्वच्छ व शुध्द सुरक्षित पिण्याचे पाणी अखंड पुरविण्यात येत आहे.

स्वच्छ व शुध्द पाणीपुरवठा करणेसाठी संस्थानमार्फत ब्लिचिंग पावडर, ॲलम (तुरटी) व क्लोरीन गॅस योग्य प्रमाणात वापरणेत येत आहे. या योजने अंतर्गत पुरवठा करण्यात येणाऱ्या पाण्याचे विभागांतर्गत यंत्रणेव्दारे तसेच शासनाच्या आरोग्य विभागाच्या प्रयोगशाळेमध्ये नियमीत तपासणी करणेत येते.

तसेच संस्थान रुग्णालये, द्वारावती भक्तनिवास परिसरात वापरणेत येणाऱ्या पाण्यावर सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्पाद्वारे प्रक्रिया (रिसायकलिंग) करणेत येऊन, त्याचा साईनगर व द्वारावती परिसरातील बगीचासाठी पुनःवापर करणेत येतो. अशाच प्रकारे साईआश्रम भक्तनिवास व साई धर्मशाळा प्रकल्पांमध्येही वापरणेत येणाऱ्या

पाण्याचे रिसायकलींग करुन ते प्रसाधनगृहातील फ्लशसाठी वापरणेत येत आहे. यामुळे मोठया प्रमाणावर पाण्याची बचत झालेली आहे.

श्री साईबाबाचे दर्शनासाठी येणा-या भक्तांच्या संख्येत दिवसेंदिवस वाढ होत असून, भक्तांना निवास, प्रसादभोजन, वैद्यकिय सेवा आदि मुलभूत सेवा उपलब्ध करुन देणेत येत आहेत. गेल्या काही वर्षात निवासी प्रकल्पांमध्ये तसेच प्रसादभोजन, लाडूप्रसाद आदि सुविधांसाठी प्रसादालय प्रकल्प कार्यान्वीत करणेत आलेला आहे. या सर्व सुविधांसाठी आवश्यक असलेल्या पाण्याची गरज लक्षात घेऊन, निळवंडे धरणातून शिर्डी संस्थान, कोपरगाव नगरपालिका व शिर्डी नगरपरिषद संयुक्त पाणी पुरवठा योजना राबविण्याचे प्रस्तावित आहे. या योजनेत टप्पा क्र.१ अंतर्गत वॉटर ट्रीटमेंट प्लान्ट, पाण्याच्या टाक्या, संस्थान परिसरात नव्याने पाणी वितरीका टाकणे इ. करिता रु.२३.८१ कोटी रक्कमेचा कार्यारंभ आदेश देण्यात आलेला असून, सदरहू काम सुरु आहे. संयुक्त पाणीपुरवठा योजना टप्पा क्र.२ अंतर्गत निळवंडे धरणापासुन ते शिर्डी पर्यन्त व पुढे कोपरगाव शहरापर्यन्त थेट अंदाजे ९० कि.मी. जलवाहिनी टाकणे इत्यादी कामांसाठी अंदाजे रक्कम रु. २०५.६० कोटी मात्र खर्च अपेक्षित आहे.

बगीचा विभाग

बगीचा विभागामार्फत संस्थानच्या हद्दीत व मंदिर परिसरामध्ये असलेले वृक्ष, नारळाची झाडे, बगीचा, फुलझाडे व लॉन यांची निगा राखून परिसर सुशोभित करण्यात येत आहे. संस्थान परिसरात गुलाब गार्डन, ग्रीन हाऊस इत्यादी तयार केलेली आहेत.

बगीचा विभागामार्फत द्वारावती भक्तनिवास परिसरात नयनरम्य बगीचा विकसित करणेत आला असून, यामध्ये मुलांसाठी विविध प्रकारची खेळणी उपलब्ध करुन देणेत आली आहे. या बगीचामध्ये सुश्राव्य संगीताच्या श्रवणात सर्व वयोगटातील ग्रामस्थ, कर्मचारी व साईभक्त फिरणे, व्यायाम करणे आदि प्रकारांचा आनंद दररोज लुटतात.

विद्युत विभाग

मंदिर व मंदिर परिसरासह संपूर्ण संस्थान परिसरातील निवासस्थान इमारती, धर्मशाळा, रुग्णालये, कर्मचारी वसाहत आदि ठिकाणी महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनीतर्फे पुरविण्यात येणाऱ्या वीज वितरणावर विद्युत विभागामार्फत नियंत्रण व संचलन ठेवले जाते. वीज वितरण कंपनीचा वीज पुरवठा खंडीत झाल्यास विद्युत विभागामार्फत संस्थान परिसरात विविध ठिकाणी विविध क्षमतचे एकूण २१ विद्युत जनित्रे कार्यान्वीत असून, त्याव्दारे विनाखंडीत विद्युत पुरवठा करण्यात येत आहे. याव्यतिरिक्त श्री साईंचे नियमित निघणारे रथ-पालखी मिरवणुकीसाठी १५ केव्हीए क्षमतेच्या ०१ स्वतंत्र जनरेटरची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आली आहे. एनर्जी सेव्हींगसाठी सुधारीत यंत्रणा वापर करणेत येत आहे. तसेच पोष्ट भोयरे पठार, तालुका व जिल्हा अहमदनगर येथे **पूर्णांकित रक्कम रु.१५.४० कोटी खर्चून २.५ मेगावॅट क्षमतेचा पवन ऊर्जा प्रकल्प** कार्यान्वीत केलेला

असून, त्याव्दारे अहवाल सालात **३९,४१,८१९ युनिट** वीज निर्मिती करण्यात येऊन महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनी यांना उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहे. सदर पवन ऊर्जा प्रकल्पाद्वारे **सन २०२१-२२** या वर्षात संस्थानला **रु.९९,३५,२२२/- मात्र** इतकी रक्कम वीज विक्रीतून मिळाली आहे.

संस्थान व्यवस्थापनास पवन ऊर्जा प्रकल्प कार्यान्वीत केलेपासून, म्हणजेच माहे ऑगस्ट, २००७ ते माहे मार्च, २०२२ अखेर या कालावधीत **रु.२७,७१,४५,४११/- मात्र** इतकी रक्कम पवन ऊर्जेपासून निर्माण झालेल्या वीज विक्रीतून मिळालेली आहे.

मेकॅनिकल विभाग

मंजूर आकृतीबंधानुसार मेकॅनिकल विभाग सुरु करणेत आलेला असून, या विभागामार्फत संस्थान आस्थापनेवरील विविध विभागांकडे असणारे तांत्रिक साहित्य जसे वातानुकूलित यंत्रे, लिफ्टस्, प्रसादालय विभागाकडील मशिनरी, बायोगॅस प्रकल्प, गॅस टँक आदि मशिनरींची उभारणी, देखभाल-दुरुस्ती इत्यादी कामे करणेत येत आहेत.

बांधकाम विभाग

संस्थान परिसरात एकुण २७५००० चौ.मी. बांधकाम क्षेत्राच्या ७१ इमारती आहेत. सर्व इमारतींची देखभाल-दुरुस्ती करणे, बांधकामाची विकासात्मक कामे हाती घेऊन ती पूर्णत्वास नेणे आदि कामे बांधकाम विभागामार्फत केली जातात. सध्या या विभागामार्फत संस्थान परिसर व अनुदान तत्वावर शिर्डी गांवात विविध विकासकामे सुरु असून, त्यावर नियंत्रण ठेवणे, त्यांचे नियोजन करणे आदि कामे बांधकाम विभागामार्फत केली जात आहेत. सुरु असलेल्या विकासकामांची माहिती स्वतंत्ररित्या दिली आहे.

वाहन विभाग

श्री साईभक्त, विद्यार्थी, रुग्ण, अधिकारी व इतर कर्मचारीवर्गास वाहन विभागामार्फत वेगवेगळ्या वाहनांद्वारे सेवा दिली जाते. वाहन विभागामार्फत मंदिर ते श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान व श्री साई प्रसादालय परिसर अशी विनाशुल्क बससेवा साईभक्तांसाठी पूर्णवेळ उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत. संस्थानच्या शैक्षणिक संकुलात शिक्षण घेणाऱ्या परिसरातील व ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांची ने-आण करण्याकरीता नाममात्र शुल्क आकारुन स्कूल बसेस उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत.

संस्थानच्या श्री साईनाथ व श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी रुग्णालयातील रुग्णांच्या सोयी-सुविधेसाठी रुग्णवाहिका व शववाहिका नाममात्र दराने उपलब्ध करुन दिल्या जातात. यासाठी स्वतंत्ररित्या वाहन विभाग कार्यरत असून, या विभागाकडे खाली नमूद केलेप्रमाणे विविध प्रकारची वाहने उपलब्ध आहेत :-

अ.नं.	वाहनांचा तपशील व वापर	संख्या
०१	कार्यालयीन कामकाजाकरीता वाहने	१६
०२	रुग्णांच्या सुविधेसाठी वाहने (रुग्णवाहिका व शववाहिका इ.)	११
०३	माल व साहित्य वाहतुकीकरीता वाहने	२६
०४	ट्रेलर व टँकर	०८
०५	भक्तांच्या / विद्यार्थ्यांच्या वाहतुकीसाठी वाहने (बसेस)	३५
०६	आपत्कालीन वाहने	०३
०७	दुचाकी वाहने	०४
०८	इतर वाहने (क्रेन, कॅश व्हॅन, टॉयलेट व्हॅन, जेट व सक्शन मशिन)	०६
०९	भक्तांच्या सुविधेसाठी बॅटरी कार	०४
१०	भक्तांच्या सुविधेसाठी फिरती स्वच्छतागृहे	१०
	एकूण वाहनांची संख्या -	**१२३**

उपरोक्त वाहनांपैकी, साई आश्रम निवासस्थान प्रकल्पाचा परिसर मोठा असल्याने, वृध्द-अपंग भक्तांच्या सोयी-सुविधेसाठी बॅटरीवर चालणारी ०४ वाहने (इलेक्ट्रीक कार) उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या आहेत. अशा प्रकारे वाहन विभागाकडे सर्व प्रकारची वाहने मिळून **एकुण १२३ वाहने** उपलब्ध आहेत.

खरेदी विभाग

खरेदी विभागामार्फत साई प्रसादालय, लाडू प्रसाद निर्मिती, कॅन्टीन व मंदिर नैवेद्यकोठी या विभागांकरीता वार्षिक किराणामाल व अनुषंगीक साहित्य खरेदी तसेच इतर विविध विभागांना आवश्यक असणाऱ्या मालाची वार्षिक खरेदी करणेसाठी विहीत पध्दतीने दरपत्रके व ई-निविदा यांची मागणी करुन पारदर्शकपणे कार्यवाही करण्यात येते. त्यामुळे साईभक्तांना अखंडपणे प्रसाद भोजन, प्रसाद लाडू व कॅन्टीन सुविधा पुरविल्या जातात.

यामध्ये प्रामुख्याने प्रसादालयासाठी लागणारा दैनंदिन किराणा माल, गाईचे शुध्द तूप, विद्युत, मेकॅनिकल, पाणीपुरवठा व आरोग्य विभागांना दैनंदिन देखभाल दुरुस्तीसाठी आवश्यक असणारे साहित्य, दैनंदिन कार्यालयीन स्टेशनरी, जनरल छपाई, संगणक प्रि-प्रिंटेड छपाई स्टेशनरी, फर्निचर, बेंचेस, ब्लॅकेटस्, बेडशीट, उशीकव्हर, गणवेश कापड, लॉड्री विभागाकरीता डिटर्जंट पावडर, केमिकल्स खरेदी तसेच प्रसादालय व कॅन्टीन विभागाकरीता लिक्विड सोप इत्यादी साहित्यांचा समावेश आहे. संस्थानचे सर्व विभागांना वार्षिक जनरल व प्रि-प्रिंटेड छपाई ई-निविदा प्रक्रिया राबवून केली जाते. तसेच साई प्रसादालयाकरीता भाजीपाला खरेदी ई-निविदा प्रक्रिया राबवून केली जाते.

वरीलप्रमाणे खरेदी केलेल्या तेल, तूप व इतर किराणा मालाची भांडार विभागाच्या समन्वयाने **वेगवेगळया शासकीय** National Accreditation Board for Testing and Calibration Laboratories (NABL) व संस्थान प्रयोगशाळेकडून वेळोवेळी तपासणी करण्यात येते. रु.१० लाखाचे आतील खरेदी दरपत्रक पद्धतीने

केली जाते. तसेच वार्षिक रक्कम रु.१० लाख खर्चापेक्षा जास्त असणा-या खर्चाच्या विविध विभागांना आवश्यक असणा-या वस्तु व साहित्यांची खरेदी, महाराष्ट्र शासनाचे सुधारीत खरेदी नियमावलीप्रमाणे वार्षिक खरेदी विहीत पद्धतीने करण्यात येते.

भांडार विभाग

भांडार विभागामार्फत संस्थानच्या प्रसादालय, लाडू निर्मिती विभाग, कॅन्टीन व मंदिर विभाग यांना आवश्यक गहू, हरभरा, तांदूळ, तूप व इतर किराणा माल तसेच अन्य विभागांसाठी आवश्यक विद्युत साहित्य, स्टेशनरी, पुस्तके, फोटो, कॅलेन्डर्स, सीडी/डिव्हीडी, स्वच्छता साहित्य आदिंची योग्य प्रकारे साठवणूक करुन, वेळोवेळी आवश्यकतेनुसार संबंधित विभागांना त्यांचे मागणीप्रमाणे पुरविण्यात येते.

संस्थानच्या प्रसादालय विभागासाठी मुख्यत: खरेदी केलेल्या गहू, तांदूळ, हरभरा, तेल, तूप, दाळी व इतर किराणा माल, प्रकाशने विभागांकडील विविध साईचरित्र व इतर पुस्तके, सीडी / डीव्हीडी, विविध प्रकारचे फोटो, आरोग्य, बांधकाम, बगीचा, विद्युत विभागासाठी आवश्यक विविध साहित्य व सर्व विभागांसाठी आवश्यक स्टेशनरी इत्यादी साहित्याची योग्य प्रकारे साठवणूक करणेसाठी संस्थानने शिर्डी येथील सर्व्हे नंबर १२४/१ पैकी मधील जागेत तसेच दैनंदिन वापरातील माल व इतर साहित्य साठवणूकीसाठी साईनिवास अतिथीगृहाचे तळमजल्यावर असे एकुण दोन स्वतंत्र गोडाऊन उपलब्ध आहेत.

भांडारामधील धान्य/कडधान्यास आवश्यकतेनुसार महाराष्ट्र राज्य वखार महामंडळ, कोपरगांव यांचेकडून धुरीकरण केले जाते. त्यामुळे माल सुरक्षित राहण्यास मदत होते. तसेच भांडार विभागामधून मालाची जावक FIFO पद्धतीने केली जाते.

आरोग्य विभाग

आरोग्य विभागामार्फत संस्थान परिसरात २४ तास स्वच्छता रहावी, या दृष्टीने दैनंदिन कामकाजाचे नियोजन करणेत आलेले आहे. साईभक्तांचे आरोग्याचे दृष्टीने शिर्डी शहरातही स्वच्छता राखणेकामी शिर्डी नगरपंचायत, शिर्डी यांना काही प्रमाणात संस्थान आर्थिक मदत करीत असते. त्यामुळे एकूणच शिर्डी व संस्थान परिसरातील स्वच्छतेमुळे भक्तांचे निश्चितच समाधान होते. आरोग्य विभागातील स्वच्छता कर्मचा-यांना संस्थानमार्फत स्वच्छता करणेसाठी आवश्यक असणारे साहित्यासह, कर्मचा-यांच्या सुविधेसाठी गमबूट, रेनकोट आदि उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहेत. याव्यतिरिक्त श्री साई प्रसादालय, श्री साईबाबा व श्री साईनाथ रुग्णालये, व्दारावती भक्तनिवास, साईआश्रम भक्तनिवास व साई धर्मशाळा येथील स्वच्छता आऊटसोर्सिंग पध्दतीने कंत्राटदारामार्फत करण्यात येते.

कामगार विभाग

कामगार विभागामार्फत कर्मचारी विषयक न्यायालयीन कामकाजासह कंत्राटी कर्मचारी विषयक कामकाज पाहिले जाते. तसेच वेळोवेळी कंत्राटदार नियुक्ती व त्यांचेमार्फत संस्थानच्या विविध विभागांना आवश्यकतेनुसार कंत्राटी कर्मचारी पुरवून संस्थानचे दैनंदिन कामकाज सुरळीत पार पडेल याची दक्षता घेणेत येते.

सर्व कंत्राटी कर्मचा-यांना खालीलप्रमाणे वेतन व सुविधा देण्यात येतात.

१) महाराष्ट्र शासनाच्या किमान वेतन कायद्यानुसार वेतन.

२) किमान वेतनावर ४०% वेतनवाढ + ४ पगारी आठवडा सुट्टी

३) सानुग्रह अनुदान.

४) पाल्यांचा शैक्षणिक शुल्क परतावा (०२ पाल्यांपर्यंत).

५) विनामुल्य वैद्यकिय सेवा.

६) कंत्राटदारामार्फत रक्कम रु.१० लाख मात्र पर्यंतचा अपघात विमा.

७) महिला कंत्राटी कर्मचा-यांना प्रसुती रजा देण्यात येते.

८) कंत्राटी कर्मचा-यांना ESIC योजना लागू आहे.

मागासवर्ग कक्ष

सामान्य प्रशासन विभागांतर्गत असलेल्या आस्थापना कक्षास कर्मचारी विषयक सेवाप्रवेश नियम, पदोन्नती, आरक्षण व त्यासंबंधीत कर्मचारी शंभर बिंदू नामावली इत्यादी बाबीं संदर्भात सहाय्य व्हावे यादृष्टीने संस्थान आस्थापनेवर मागासवर्ग कक्ष स्वतंत्ररित्या कार्यरत करणेत आलेला आहे. या मागासवर्ग कक्षाच्या माध्यमातून शासन निर्णयातील विविध तरतुदीनुसार कर्मचारीविषयक अनुषंगिक कामकाज करणेत येत आहे. याव्यतिरिक्त शासन स्तरावरील पत्रव्यवहाराच्या नोंदी घेऊन त्याची माहिती प्रशासनास व संबंधितांना वेळावेळी व आवश्यकतेनुसार उपलब्ध करुन देणेत येत आहे.

अभिलेख कक्ष

या विभागामार्फत संस्थानचे विविध रेकॉर्डस्, फाईल्स्, दस्तऐवज शासकीय नियमानुसार अ, ब, क व ड प्रकारात जतन करुन ठेवणेत येतात. तसेच महत्वाचे कागदपत्रांचे स्कॅनिंग करुन डिजीटल पध्दतीने जतन करणेचे काम सुरु करणेत आलेले आहे. कागदपत्रे जतन करणेसाठी आवश्यक ती उपाययोजना करणेत आलेली आहे. तसेच संस्थानच्या विविध विभागांच्या निरुपयोगी, खराब वस्तू / साहित्य ई-निविदा मागवून उच्चतम दर देऊ केलेल्या निविदाधारकांस विक्री करणेत येते. गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये विविध **निरुपयोगी साहित्य विक्री** पोटी प्राप्त झालेल्या रक्कमेचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	कालावधी (वर्ष)	विक्री रक्कम रु.
०१	सन २०१९-२०	२४,९७,१४८/-
०२	सन २०२०-२१	२२,४६,००६/-
०३	**सन २०२१-२२**	**२९,४९,०६५/-**

ध्वनीक्षेपण व टेलिफोन विभाग

ध्वनीक्षेपण विभागामार्फत श्री साईबाबांचे समाधी मंदिरात होणा-या चारही आरत्या व इतर दैनंदिन कार्यक्रमांसाठी साऊंड सिस्टिम व्यवस्था केली जाते. तसेच मंदिरातील लाईव्ह ऑडिओ प्रक्षेपण समाधी मंदिर, मंदिर परिसर, दर्शन रांग हॉल्स, सर्व भक्तनिवासस्थाने, श्री साईप्रसादालय, संस्थानचे अधिकृत संकेतस्थळावर केले जाते. तसेच मंदिरातील चारही आरतींचा ऑडिओ शिर्डी एफएम रेडिओ केंद्रावरुन प्रसारीत करणेत येत आहे. तसेच गर्दीचे वेळी साईभक्त, लहान मुले हरवतात-सापडतात, काहींचे सामान-चीजवस्तू गहाळ होतात त्याचे ध्वनीप्रक्षेपण करणेकामी मंदिर परिसरात सुचना केंद्र कार्यान्वित करणेत आलेले आहे. याव्यतिरिक्त संस्थानमार्फत आयोजित सर्व सांस्कृतिक व इतर व्यासपीठ कार्यक्रमांसाठी साऊंड सिस्टिम व्यवस्था उपलब्ध करुन दिली जाते.

टेलिफोन विभागांतर्गत, विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन कार्यालयीन कामकाज पार पाडणेसाठी मंदिर व संस्थान परिसरात असलेली विविध कार्यालये अत्याधुनिक अशा अद्ययावत अंतर्गत दूरध्वनी यंत्रणेव्दारे एकमेकांशी जोडण्यात आलेली आहेत. संस्थानला साधारणतः प्रतिदिनी २००० ते २५०० येणारे दूरध्वनी कॉल्स व संस्थानकडून केले जाणारे साधारणतः ७०० ते ८०० दूरध्वनी कॉल्स नियंत्रित करणेसाठी तसेच भक्तांचे सुविधेसाठी २४x७ कार्यान्वीत असणारा ऑपरेटर कक्ष स्वतंत्ररित्या कार्यान्वीत करणेत आलेला आहे. तसेच संस्थान अधिकारी व विभागप्रमुख यांचेमध्ये कामकाजाचा समन्वय राहावा, संबंधित अधिकारी/विभागप्रमुख यांचेशी त्वरीत संपर्क साधून तातडीने कामे व्हावीत यादृष्टीने श्री साईबाबा संस्थान नांवाने WhatsApp Group कार्यान्वीत करण्यात आलेला आहे.

सीसीटीव्ही कक्ष

मंदिर व मंदिर परिसरात भक्तांचे सुरक्षेसाठी व आपत्कालीन परिस्थितीत तात्काळ उपाययोजना करता यावी म्हणून सीसीटीव्ही यंत्रणा कार्यान्वीत करणेत आलेली आहे. याची दुरुस्ती व देखभाल या विभागामार्फत पाहिली जाते. तसेच सीसीटीव्ही कक्षामार्फत महत्वाच्या कार्यक्रमांचे, प्रसंगांचे, बैठकांचे फोटोग्राफी व व्हिडिओ शुटींग केले जाते.

विधी विभाग

विधी विभागामार्फत संस्थानच्या विविध न्यायालयातील दाव्यांचे कामकाज पहाणे, विविध विभागांना कराव्या लागणाऱ्या करारांचे मसुदे संस्थाननियुक्त वकीलांमार्फत तपासून देणे आदि कामे केली जातात.

याव्यतिरिक्त विधी विभागामार्फत, विविध न्यायालयांपुढे संस्थानने दाखल केलेले ७ व संस्थान विरुध्द दाखल झालेले ६६ दावे असे एकुण ७३ न्यायालयीन दाव्यांचे कामकाजाबाबत संस्थान वकिलांशी समन्वय साधून कार्यवाही सुरु आहे.

मालमत्ता विभाग

संस्थान मालकीचे जंगम व स्थावर मालमत्तेचे जतन व संरक्षण व्हावे, संस्थान व्यवस्थापनास विकास कामांचे दृष्टीने आवश्यक जमिनीचे संपादन करता यावे, जमीन महसूल विषयक बाबींमध्ये सुसूत्रीकरण व्हावे म्हणून जमीन महसुल विषयक कामे एकत्रित करुन स्वतंत्र मालमत्ता विभाग कार्यरत करणेत आला. सध्या या विभागामार्फत जमीन महसुलासह भूसंपादन व जमीन खरेदी विषयक सर्व कामे पार पाडली जात आहेत.

अहवाल सालातील ठळक बाबी

१) विनाशिफारस सशुल्क दर्शन व आरती पास जनसंपर्क विभाग ३८६०६५ व २७१, भक्तनिवासस्थाने ४०५५७ व विमानतळ येथून ३४८, ऑनलाईन दर्शन पासेस ७३३७२५ व १३२२५ असे अनुक्रमे एकुण दर्शन पास ११६०६९५ व आरती पास १३४९६ भक्तांनी लाभ घेतला.

२) जनसंपर्क कार्यालयामार्फत मा.शासनाच्या माहिती व जनसंपर्क संचालनालय विविध विभागांच्या विकास प्रकल्पांच्या / साहित्य खरेदीच्या जाहिर निविदा सूचना स्वरुपातील **६२ जाहिराती** यांचे माध्यमातून प्रसिध्दी देणेत आल्या.

३) संस्थान मालकीचे हेलीपोर्टवर **११ वेळेस हेलीकॉप्टर लॅण्डींगकरीता** सशुल्क परवानगी देणेत आली.

४) **संतकवी श्री दासगणू महाराजांची पुण्यतिथी दि.०२ डिसेंबर २०२१ रोजी** तसेच **दि.१३ जानेवारी २०२२ रोजी जन्मतिथी** साजरी करण्यात आली. या दोन्ही दिवशी श्री समाधी मंदिराचे समोरील स्टेजवर संस्थान पुजारी यांचेमार्फत ग्रामस्थ व साईभक्त यांनी सामुहिक श्री साईनाथ स्तवनमंजिरीचे वाचन करण्यात आले.

५) **श्री साईसच्चरित पारायण सोहळा - २०२१ दि.०९ ऑगष्ट, २०२१ ते दि.१६ ऑगष्ट, २०२१ अखेर** संस्थान अधिकारी/कर्मचारी यांचेमार्फत आभासी (Virtual) पद्धतीने साजरा करणेत आला.

६) संरक्षण विभागामार्फत **बिनधनी रोख रक्कम रु.४०,९७२/-** व **रु.१,२८,२६८/- किंमतीच्या बिनधनी वस्तू** (सोने, चांदी, घडयाळे, मोबाईल्स, कॅमेरे, इत्यादी) लेखाशाखेकडे जमा करणेत आलेले आहे.

७) संस्थानचे साईप्रसाद निवासस्थान अंतर्गत **साईनिवास अतिथीगृह, द्वारावती भक्तनिवास, साईआश्रम भक्तनिवास व साई धर्मशाळा विभाग** या निवासस्थान इमारतीस सन २०१५ मध्ये प्राप्त झालेल्या **ISO-९००१:२०१५** या मानांकनांचे नुतनीकरण होऊन, **दिनांक १५ ऑगष्ट, २०२१ पर्यन्त** मुदतवाढ मिळालेली आहे.

८) बगीचा विभागामार्फत अहवाल सालातील तीनही उत्सवात तसेच गुढीपाडवा, श्री दत्त जयंती, दीपावली, नववर्षारंभ इत्यादी उत्सवानिमित्त साईभक्तांकडून समाधी मंदिर व परिसरात देणगीदाखल फुलांची सजावट करणेत आली.

९) श्री साईंचे समाधीवर भक्तांकडून अर्पण केलेल्या फुलांचे हार, गुच्छ इत्यादीपासून उपलब्ध होणारे गुलाब, झेंडू, गुलछडी या अनेक प्रकारचे निर्माल्य फुलांपासून साई व्दारकामाई सुवासिक गुलाब अगरबत्ती तयार करणेसाठी स्थानिक स्तरावरील महिला बचत गटामार्फत योजना राबविणेत आली.

१०) ग्रामिण भागातील गरीब व गरजू रुग्णांना मोफत वैद्यकिय उपचार व औषधसेवा देणेकरिता वैद्यकिय पथकासाठी मोबाईल मेडीकल व्हॅन उपलब्ध करुन देण्यात येत आहे.

११) साईभक्तांकडून श्रीं चे आरतीसाठी वापरणेत येणारे वस्त्र देणगी स्वरुपात मोठ्या प्रमाणात प्राप्त होत असतात व यामध्ये दिवसें-दिवस वाढही होत आहे. त्यामुळे सर्व साईभक्तांना समान संधी प्राप्त व्हावी म्हणून लेखाशाखेमार्फत या वस्त्रांची दरमहा लकी ड्रॉ पद्धतीने सोडत काढणेत येऊन, ज्या भक्तांनी वस्त्रे अर्पण केलेली आहेत, त्यातून निवड झालेल्या भक्तांची नांवे संस्थानचे अधिकृत संकेतस्थळावर प्रसिध्द करणेत येत आहेत व त्यानुसार श्रींचे आरतीसाठी वापरण्यात येतात.

१२) मंदिर व मंदिर परिसरात अपघात होऊन भक्तांचे जिवितास नुकसान झाल्यास त्यांना नुकसान भरपाई देता यावी म्हणून लेखाशाखेमार्फत दरवर्षी **२५ साईभक्तांकरीता अपघाती / घातपाती विमा** संरक्षण घेणेत येत आहे.

१३) **मोफत प्रसादभोजन योजना :-** साईभक्त स्वतः अथवा नातेवाईकांचा वाढदिवस किंवा पुर्वजांच्या समृतीप्रित्यर्थ अथवा अन्य कारणास्तव संस्थान विश्वस्तव्यवस्थेने खालीलप्रमाणे ठरविलेली रक्कम जमा केल्यास श्री साईबाबांना नैवेद्य अर्पण करुन साईभक्तांना प्रसादालयात मोफत प्रसादभोजन देण्याची व्यवस्था करण्यात येते. मोफत प्रसादभोजन योजनेअंतर्गत प्रति दिवसासाठी खालीलप्रमाणे देणगी स्विकारण्यात येते.

श्री रामनवमी, श्री गुरुपौर्णिमा व श्री पुण्यतिथी (दसरा) इ. उत्सव कालावधीत रु.१५ लाख, गुरुवार, शनिवार व रविवार या दिवसांसाठी रु.१० लाख व वर्षातील इतर दिवसांसाठी रु.५ लाख तसेच याकामी आपले इच्छेप्रमाणे देणगी देणे असल्यास तीही स्विकारली जाते. सदर योजनेत देणगी देणा-या दानशूर साईभक्तांची नांवे प्रसादभोजनाच्या दिवशी प्रसादालयामध्ये बोर्डवर प्रसिद्ध करण्यात येतात.

इतर उपक्रम - रुग्णालये

अधिनियमातील कलम १७ व २१ मधील तरतुदीस अनुसरुन, विश्वस्तव्यवस्थेच्या ध्येय-धोरणांशी सुसंगत राहून, संस्थानने श्री साईबाबांची शिकवण व बाबांनी त्यांचे हयातीत गरीब व गरजूंची केलेली रुग्णसेवा लक्षात घेऊन, बाबांचा रुग्णसेवेचा वारसा पुढे चालू ठेवण्यासाठी, शिर्डी व परिसरातील ग्रामीण भागातील सर्वसामान्य, गोर-गरीब जनतेला वैद्यकीय सेवा उपलब्ध व्हाव्यात यासाठी, श्री साईनाथ रुग्णालय तसेच गंभीर आजारावरील उच्च दर्जाचे उपचारांचे सोयीसाठी, श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी हॉस्पीटल सुरु केलेले आहे. त्यांची थोडक्यात माहिती पुढीलप्रमाणे :-

श्री साईनाथ रुग्णालय, शिर्डी

समाजातील सर्व स्तरातील आणि गोर-गरीब व गरजू रुग्णांची सेवा हे बाबांच्या शिकवणीतले एक मोठे तत्वज्ञान आहे. त्यालाच अनुसरुन श्री साईबाबा संस्थान, शिर्डी ने सन १९६४ साली **"श्री साईनाथ रुग्णालय"** सुरु केले आहे.

शिर्डी व शिर्डी शहराच्या जवळपास चांगली वैद्यकीय सेवा उपलब्ध नव्हती. श्री साईनाथ रुग्णालयामुळे अशी वैद्यकीय सेवेची गरज पूर्ण करण्यात आली आहे. वैद्यकीय सेवेचे दर अत्यल्प असून दिनांक ०१ जानेवारी, २०१७ पासून सर्व प्रकारच्या गरीब व गरजू रुग्णांसाठी विनामुल्य वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे. रुग्णालयात विविध विभागांतर्गत ३०० खाटा उपलब्ध असून, यामध्ये ०८ खाटांच्या अतिदक्षता विभागाचाही समावेश आहे. तसेच ०२ सुसज्ज ऑपरेशन थिएटरची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आली आहे.

(०१) रुग्णालयातील सेवा

अत्याधुनिक तंत्रज्ञान व उपकरणाने, सुसज्ज असे रुग्णालयात बाह्यरुग्ण, अंतर्रुग्ण, अतिदक्षता, शस्त्रक्रिया, क्ष-किरण, प्रयोगशाळा आदि विभागांमार्फत गरीब व गरजु रुग्णांना विविध सेवा मोफत पुरविल्या जातात. मंदिर परिसरातील भक्तांच्या सोयीसाठी मंदिर परिसरामध्ये कायमस्वरुपी प्रथमोपचार केंद्र असून तेथेही प्राथमिक उपचार करणेत येतात. गेल्या ०३ वर्षात रुग्णालयात विविध आजारांवर उपचार घेणाऱ्या रुग्णांची संख्या खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	उपविभागाचे नांव	उपचारार्थी रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	सन २०१९-२०	सन २०२०-२१	**सन २०२१-२२**
०१	बाह्यरुग्ण विभाग	३,८३,२६५	१,४६,१०७	**२,१५,०५२**
०२	अंतर्रुग्ण विभाग	१६,६५६	६,२२४	**८,३९३**
०३	शस्त्रक्रिया विभाग	१३,९६९	५,१४१	**८,८०४**

अ.नं.	उपविभागाचे नांव	उपचारार्थी रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	सन २०१९-२०	सन २०२०-२१	सन २०२१-२२
०४	क्ष-किरण तपासणी (एक्स-रे)	२४,२३४	१२,२९६	**२१,१६५**
०५	सोनोग्राफी तपासणी	५,९८८	-	-
०६	प्रयोगशाळा तपासणी (रक्त/लघवी)	६४,६८६	२४,९०२	**३९,५७७**
०७	ई.सी.जी. विभाग	१९,५३०	८,८३१	**१३,४३५**
०८	प्रथमोपचार केंद्र - मंदिर परिसर	६६,९६५	-	**५,१४९**
०९	आय.सी.टी.सी. विभाग	६,१६२	४,०४८	**४,८९१**
१०	डॉट सेंटर (TB) विभाग	१८३	९५	**११६**

श्री साईनाथ रुग्णालयात सर्वांसाठी संपूर्ण वैद्यकिय उपचार विनामुल्य (मोफत) केले जातात. तसेच रुग्णांच्या तातडीच्या सेवेसाठी वाजवी व अल्पदरात २४ तास रुग्णवाहिका व शववाहिनी उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

(०२) डायबेटीक केअर सेंटर

श्री साईनाथ रुग्णालयात माहे नोव्हेंबर, २०१२ पासून डायबेटीक केअर सेंटर कार्यान्वित करणेत आलेले आहे. या डायबेटीक केअर सेंटरमध्ये प्रत्येक आठवडयाच्या बुधवारी एक दिवस डायबेटीस रुग्णांना निदान व औषधोपचारा संबधी समुपदेशन तसेच मार्गदर्शन केले जाते. अहवाल सालात **७,२५४ रुग्णांनी** या सुविधेचा लाभ घेतला आहे.

(०३) फिरता दवाखाना

श्री साईनाथ रुग्णालयामार्फत शिर्डी पंचक्रोशीतील ग्रामिण भागातील १६ गांवांमध्ये फिरते वैद्यकीय पथक पाठविण्यात येते. परंतु कोव्हीड कालावधीत फिरता दवाखाना बंद ठेवण्यात आला आहे.

रुग्णालयामार्फत शिर्डी येथील वृध्दाश्रमातील रुग्णांना विनामुल्य वैद्यकिय सेवा उपलब्ध करुन दिली जाते. श्री रामनवमी उत्सव काळात शिर्डी - नाशिक या रस्त्यावर पालखीतील पदयात्री साईभक्तांना फिरते वैद्यकिय पथकामार्फत वैद्यकिय सेवा उपलब्ध करुन दिली जाते.

तथापि, अहवालकाळात कोव्हीड-१९ महामारी निर्बंधामुळे फिरता दवाखाना वैद्यकीय सेवा देण्यात आलेली नाही.

(०४) श्री साईनाथ रक्तपेढी

श्री साईनाथ रुग्णालयाबरोबरच रुग्णसेवेसाठी आधुनिक व अतिशय सुसज्ज अशी श्री साईनाथ रक्तपेढी कार्यरत आहे. सदर रक्तपेढीमार्फत अहमदनगर तसेच आसपासच्या जिल्ह्यातील विविध रुग्णालयांना सेवा

पुरविली जाते. शिर्डीमध्ये 'रक्तदान एक चळवळ' उभी राहावी या दृष्टीकोनातून मंदिर परिसरात रक्तपेढीमार्फत रक्तदात्यांसाठी रक्तसंकलन केंद्र सुरु केले आहे. परंतु सदरचा उपक्रम संस्थान पुरताच मर्यादित न ठेवता परिसरातील इतरही रक्तपेढयांना समाविष्ठ करुन दैनंदिन रक्तसंकलन सुरु केले आहे.

या रक्तपेढीमध्ये आधुनिक पध्दतीने रक्ताची साठवण करुन गरजू रुग्णांना ते वाजवी दरात त्वरीत उपलब्ध करुन दिले जाते. रक्तदानासारख्या महत्वाच्या दानाविषयी लोकांना जागृत करुन रक्तपेढीने अहवाल सालात **एकूण ६,२९४ पिशव्या** रक्त जमा करुन रुग्णांना उपलब्ध करुन देणेत आले आहे.

(०५) वैद्यकिय शिबीरांचे आयोजन

सन २०२१-२२ या वर्षातील बराचसा कालावधी कोव्हीड आजाराचे साथीत गेल्यामुळे या कालावधीत एकत्रित कार्यक्रमांना बंदी असल्याने शिबीरे व समारंभ आयोजित करता आले नाहीत. तथापि, संस्थानकडून कोव्हीड रुग्णांवर उपचारासाठी साधारणतः २८८ खाटांचे कोव्हीड सेंटर सुरु करण्यात आले होते. यामध्ये सर्व कोव्हीड रुग्णांवर संस्थानकडून मोफत वैद्यकीय उपचार करण्यात आले आहेत.

(०६) वैद्यकीय आर्थिक मदत व धर्मादाय सेवा

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी तर्फे गरीब व गरजु रुग्णांना वैद्यकीय उपचारासाठी आर्थिक अनुदान दिले जाते. संस्थानचे प्रचलित नियमावलीत सुधारणा करुन महाराष्ट्र शासनाच्या पारीत आदेशान्वये, दि.२९.०१.२०२१ पासून सुधारीत नियमावली प्रशासकीय मान्यतेने लागू केलेली आहे.

१) अनुदान हे केवळ भारतातील सरकारी, जिल्हा परिषद वा महानगरपालिका रुग्णालय, सार्वजनिक धर्मादाय न्यासाने चालविलेले रुग्णालय, सार्वजनिक लिमिटेड कंपनी (Public Limited Company) यांनी चालविलेले अगर सहकारी संस्था (Co-operative Society) अथवा शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय यांनी चालविलेले रुग्णालय यातील उपचार/शस्त्रक्रियेवरील खर्चापोटी देण्यात येते. परंतु, अशा रुग्णालयांची नोंद संस्थानचे अनुदान यादीत असणे आवश्यक आहे.

२) संस्थानच्या रुग्णालयात ज्या रुग्णांच्या शस्त्रक्रिया/उपचार होणार/झालेले असतील अशा रुग्णांना संस्थानमार्फत अनुदान देण्यात येत नाही.

३) औषधोपचाराच्या वाढत्या किंमती व खर्च लक्षात घेता अनुदान हे शस्त्रक्रिया उपचारासाठी येणारे एकुण खर्चाचे २५% अगर रु.५०,०००/- यापैकी जी कमी पुर्णांकीत रक्कम असेल तेवढी रक्कम देण्यात येते. मात्र शस्त्रक्रिया उपचाराचा खर्च रु.१५,०००/- अगर त्याहून कमी असल्यास मात्र अनुदान देण्यात येत नाही.

४) अनुदानाची रक्कम परस्पर संबंधीत रुग्णालयाच्या नांवाने उपचार चालू असलेल्या रुग्णालयाच्या बॅंक खात्यात आरटीजीएस द्वारे पाठविली जाते.

५) पिवळे रेशन कार्डधारक रुग्ण व त्याचे कुटूंबीय यांचे सर्व मार्गांनी मिळणारे एकुण वार्षिक उत्पन्न रक्कम रु.८५,०००/- मात्र किंवा त्यापेक्षा कमी व केशरी रेशन कार्डधारक रुग्णासाठी रक्कम रु.१,६०,०००/- किंवा त्यापेक्षा कमी असल्यास अर्जदाराचा अर्ज अनुदानासाठी ग्राह्य समजण्यात येतो.

वैद्यकीय आर्थिक अनुदान हे खालील शस्त्रक्रिया / उपचारांसाठी दिले जाते :

१) कर्करोगासंबंधी उपचार, शस्त्रक्रिया व शस्त्रक्रिया नंतरचे उपचार
२) रक्तासंबंधीचे आजार (उदा. हिमोफेलिया)
३) जी.बी.एस. (Guillain Barre Syndrome)
४) कॉक्लीअर इम्प्लांट (Cochlear Implant)
५) सर्व प्रकारच्या ट्रान्सप्लांट (Transplant), शस्त्रक्रिया व नंतरचे उपचार

गेल्या ०३ अहवाल सालात गरजू रुग्णांना उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या वैद्यकिय अनुदान रक्कमेचा व लाभार्थी रुग्णांचा गोषवारा खालीलप्रमाणे :

अ.नं.	आर्थिक वर्ष	अनुदान लाभार्थी रुग्ण संख्या	अनुदान वाटपाची रक्कम रु.
०१	सन २०१९-२०	७२६	१,७९,१५,२५०/-
०२	सन २०२०-२१	१५९	४१,२६,९१८/-
०३	**सन २०२१-२२**	**२१७**	**१,००,२३,३८६/-**

तसेच मा.व्यवस्थापन समितीचे निर्णयानुसार, दिनांक ०१ जानेवारी, २०१७ पासून श्री साईनाथ रुग्णालयात वैद्यकिय उपचार घेणारे सर्व घटकातील गरजू रुग्णांसाठी विनामुल्य (मोफत) वैद्यकिय उपचार सुरु करणेत आले आहेत. विनामुल्य (मोफत) वैद्यकिय उपचारापोटी झालेल्या खर्चाचा मागील तीन वर्षाचा गोषवारा खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	आर्थिक वर्ष	रुग्ण संख्या	रुग्णांवर उपचारापोटी खर्च झालेली रक्कम रु.
०१	सन २०१९-२०	४,०३,४८३	१३,५१,६६,५५७/-
०२	सन २०२०-२१	१,५२,३३१	५,१६,७७,०१३/-
०३	**सन २०२१-२२**	**२,२३,४४५**	**८,०९,४३,६५०/-**

श्री साईबाबा हॉस्पीटल (सुपर स्पेशालिटी), शिर्डी

शिर्डी व शिर्डी परिसरातील ग्रामीण भागातील गरीब व गरजू रुग्णांना गंभीर आजार तसेच इतर तपासण्यांसाठी मुंबई, पुणे, नाशिक इत्यादी शहराच्या ठिकाणी जाऊन उपचार घ्यावे लागत असत. या गरीब व गरजू रुग्णांना उच्च दर्जाच्या वैद्यकिय सेवा-सुविधा शिर्डीमध्ये उपलब्ध व्हाव्यात या उदात्त हेतूने मा. व्यवस्थापन समितीने माहे मे २००६ पासून श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी हॉस्पीटल सुरु केले आहे. यामध्ये एकुण **२६१** बेड असलेल्या १० अतिदक्षता विभागांचा समावेश आहे. या रुग्णालयाविषयी थोडक्यात माहिती खालीलप्रमाणे :-

०१. रुग्णालयाची क्षमता	:	**२६१ बेडस्**
१) हृदयरोग अतिदक्षता विभाग	:	११ बेडस्
२) सामान्य अतिदक्षता विभाग	:	११ बेडस्
३) सर्जिकल अतिदक्षता विभाग	:	०७ बेडस्
४) न्युरो इन्टेन्सिव्ह केअर विभाग	:	०४ बेडस्
५) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (CRU-I) (अतिदक्षता विभाग)	:	२२ बेडस्
६) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (Cardiac Ward)	:	३७ बेडस्
७) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (CRU-II)	:	१० बेडस्
८) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (CVTS Ward)	:	३४ बेडस्
९) निम्न खाजगी कक्ष (MSW)	:	३७ बेडस्
१०) वातानुकूलीत खाजगी कक्ष	:	०८ बेडस्
११) डिलक्स रुम्स	:	०५ बेडस्
१२) सामान्य कक्ष (महिला)	:	२८ बेडस्
१३) ट्वीन शेअरींग बेडस्	:	३७ बेडस्
१४) कॅज्युअल्टी इमर्जन्सी केअर	:	१० बेडस्

०२. विविध शस्त्रक्रियेसाठी सुविधा	:	**शस्त्रक्रिया कक्ष ०७ + कॅथलॅब.**
०१. हृदय शस्त्रक्रिया कक्ष	-	०२
०२. अस्थिरोग शस्त्रक्रिया कक्ष	-	०१
०३. सामान्य शस्त्रक्रिया कक्ष	-	०२
०४. न्युरो सर्जरी व ट्रॉमॅटॉलॉजी कक्ष	-	०२

०३. रुग्णालयात उपलब्ध असणाऱ्या सुविधा :

०१. कार्डिऑलॉजी
०२. कार्डिओ-थोरॅसिक सर्जरी
०३. न्युरो सर्जरी - ट्रॉमॅटॉलॉजी
०४. युरॉलॉजी
०५. नेफ्रॉलॉजी - डायलेसिस
०६. ॲडव्हान्सड् ऑर्थोपेडिक्स्
०७. जनरल मेडिसिन
०८. जनरल सर्जरी
०९. मॅक्झीलोफॅसीअल सर्जरी
१०. डेंटल डिपार्टमेंट
११. आहारतज्ञ
१२. मानसोपचार

०४. रुग्णालयात उपलब्ध असणाऱ्या रोग निदान चाचण्या व उपचार सेवा :

०१. रेडिओलॉजी विभाग
०२. पॅथॉलॉजी विभाग
०३. डायग्नोस्टिक्स् विभाग
०४. रक्तपेढी
०५. मध्यवर्ती ऑक्सिजन वायुपुरवठा यंत्रणा
०६. लॉन्ड्री
०७. मध्यवर्ती वायु व सक्शन सुविधा
०८. बायोमेडिकल इंजिनिअरींग विभाग
०९. सोलर वॉटर हिटींग यंत्रणा
१०. काही विशिष्ट विभागांसाठी मध्यवर्ती वातानुकूलन यंत्रणा
११. महात्मा ज्योतीबा फुले जीवनदायी आरोग्य योजना आणि प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना
१२. 3 Tesla MRI Machine
१३. 128 Slice CT Scan Machine

०५. गेल्या ०३ अहवाल सालात श्री साईबाबा हॉस्पीटलमध्ये उपचार घेतलेल्या रुग्णांची संख्या :

अ.नं.	विभाग / उपचार	रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	२०१९-२०	२०२०-२१	**२०२१-२२**
०१	बाह्यरुग्ण विभाग	१,९०,१०५	९५,२८८	**१,०१,५९७**
०२	अंतर्रुग्ण विभाग	१२,८४४	७,५३१	**७,७७९**
०३	विविध प्रकारच्या तपासण्या (MRI, CT Scan, X-Ray, USG, 2D Echo, TMT, Lab, डायलेसिस, ECG, TEE इ.)	४,४३,८५०	२,३५,१६४	**२,५८,३४२**
०४	सी.व्ही.टी.एस. (बायपास, आय.सी.आर., एम.व्ही.आर., डी.व्ही.आर, ए.व्ही.आर., बी.टी. शन्ट, पी.डी.ए., ए.व्ही.एफ., टी.ओ.एफ इ.)	१,२७३	३७२	**५४९**
०५	हृदयरोग – अँजिओग्राफी	३,२९४	२,१७६	**१,६९६**
०६	हृदयरोग – अँजिओप्लास्टी	१,४९९	१,१२९	**८२६**
०७	हृदयरोग- बी.एम.व्ही./बी.ए.व्ही/बी.पी.व्ही व इतर	३५९	७२	**९६**
०८	पीडीए/एएसडी/व्हीएसडी/टिपीएम इत्यादी	२९२	१३३	**२०६**

अ.नं.	विभाग / उपचार	रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
०९	न्युरो सर्जरी	१,१३१	३८५	४०५
१०	युरो सर्जरी	४६७	६४	१६२
११	जनरल सर्जरी	१५०१	३१२	७०८
१२	ऑर्थोपेडीक्स	८३७	३०१	३१६
१३	दंत शस्त्रक्रिया (Maxi Facial)	१७६	७१	६४
१४	कान, नाक, घसा शस्त्रक्रिया	-	-	-
१५	प्लॅस्टिक सर्जरी	४४८	७०	१३
१६	नेफ्रॉलॉजीस्ट	१६	-	-

०६. रुग्णालयासाठी औषधे व इतर आवश्यक साहित्य :

श्री साईनाथ व श्री साईबाबा या दोन्ही रुग्णालयांसाठी रुग्णांच्या रोगनिदान व उपचारांसाठी आवश्यक असलेली औषधे, उपकरणे इत्यादी साहित्य खरेदीसाठी मध्यवर्ती औषध भांडार स्थापन करण्यात आलेले आहे. अहवाल सालात, अंदाजे पूर्णांकिंत **रक्कम रु.१९.७६ कोटी मात्रची मशिनरी, औषधे, सर्जिकल इन्स्ट्रुमेंटस, फर्निचर, लिनन व इतर आवश्यक वैद्यकिय उपकरणे व साहित्य** इत्यादी उपलब्ध करुन देण्यात आलेले आहे. तसेच दोन्ही रुग्णालयाकडील रुग्णांचे कपडे व इतर लिनन स्वच्छ करणे, धुणे व इस्त्री करणे यासाठी स्वतंत्र लॉन्ड्रीची व्यवस्था करण्यात आली आहे.

०७. रुग्णालयाचे संगणकीकरण :

श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी रुग्णालय संगणकीय कार्यप्रणालीव्दारे काही प्रमाणात रुग्णांचे बिलींग व काही प्रमाणात मध्यवर्ती औषध भांडार आदी ठिकाणी सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आली आहेत.

रुग्णांचे रोगनिदान, उपचार पद्धती, व्हिडीओ कॉन्फरन्सींग, सक्षम औषध भांडार व रुग्ण बिलींग याठिकाणी संगणक प्रणाली लवकरच कार्यान्वित करण्याचे विचाराधिन आहे. तसेच श्री साईनाथ रुग्णालयातही संगणक प्रणाली कार्यान्वित करण्याचे विचाराधिन आहे.

०८. रुग्णांना वैद्यकिय उपचार बिलातील सवलतीच्या विविध योजना :

(अ) आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील रुग्णांना सवलत :-

बी. पी. टी. ॲक्ट, १९५० व मा. उच्च न्यायालयाची योजना, विविध शासकीय योजना, मा. व्यवस्थापन समितीचे नियम तसेच मा.विश्वस्तांच्या शिफारशींनुसार दारिद्रय रेषेखालील गरीब, गरजु व दुर्बल घटकातील रुग्णांच्या वैद्यकिय उपचार बिलात नियमानुसार सवलत देण्यात येत आहे. त्याचा गेल्या ०३ वर्षांचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	लाभार्थी रुग्णांची संख्या	आर्थिक सवलत रु. (कोटीमध्ये)
०१	सन २०१९-२०	४७,६१४	९.७७
०२	सन २०२०-२१	२६,०३६	५.२३
०३	**सन २०२१-२२**	**२६,८३३**	**५.१९**

(ब) जीवनदायी आरोग्य योजना व शालेय आरोग्य तपासणी (NRHM)

सदर योजनेच्या अंतर्गत दारीद्रय रेषेखालील, तसेच शालेय विद्यार्थी रुग्णांच्या हृदय शस्त्रक्रिया करणेत येत होत्या. माहे एप्रिल, २०११ पासून NRHM शालेय विद्यार्थी रुग्णांचा जीवनदायी योजनेमध्ये समावेश करणेत आला आहे. दि.२१.११.२०१३ पासून जीवनदायी आरोग्य योजना शासनाकडून पूर्णपणे बंद करण्यात आली आहे.

जीवनदायी आरोग्य योजनेअंतर्गत लाभार्थींवर उपचार करण्यात येऊन त्यापोटी **दि.३१.०३.२०२२ अखेर रु.३.७५ कोटी खर्च परतावा रक्कम येणे प्रलंबित आहे**. मागील सलग चार वर्षांपासून प्रलंबित रक्कम प्राप्त होत नाही, त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	एकुण येणे रक्कम	प्राप्त अनुदान
०१	सन २०१८-१९	३.७५ कोटी	निरंक
०२	सन २०१९-२०	३.७५ कोटी	निरंक
०३	सन २०२०-२१	३.७५ कोटी	निरंक
०४	**सन २०२१-२२**	**३.७५ कोटी**	**निरंक**

(क) महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना (राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य योजना) :

शासनाच्या धोरणानुसार जुनी जीवनदायी योजना बंद करण्यात येऊन, त्याऐवजी, महाराष्ट्र शासनाने सदर योजनेचे नांव बदलून ते आता **" महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना "** असे केले आहे.

नवीन महातमा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना ही दिनांक २१ नोव्हेंबर, २०१३ पासून संपूर्ण राज्यात लागू करणेत आलेली आहे. सदर योजनेची अंमलबजावणी पुर्णपणे ऑनलाईन पद्धतीने महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना सोसायटी यांच्या नियंत्रणाखाली नॅशनल इन्शुरन्स कं. व टीपीए कंपन्यांच्या मार्फत करण्यात येत असून योजनेचा गेल्या ०३ वर्षाचा संक्षिप्त अहवाल खाली नमुद केला आहे :-

लाभार्थी बाह्यरुग्ण (OPD) व अंतरुग्णांचा (IPD)
Free OPD & IPD Investigations

अ.नं.	तपशील	बाह्य रुग्ण		अंतरुग्ण	
		लाभार्थी संख्या	रक्कम रु.	लाभार्थी संख्या	रक्कम रु.
०१	सन २०१९-२०२०	१२,२६०	१,८९,९९,६५३	४,५१४	२२,५७,७१,४१५
०२	सन २०२०-२१	५,३७८	१,०८,१२,१८८	२,३२९	१३,९९,८२,७९८
०३	**सन २०२१-२२**	**६,१६८**	**१,२६,८४,४८५**	**३,४७५**	**१४,८७,६४,७५७**

या योजनेचे कामकाज पूर्णतः संगणकीकृत पध्दतीने होत असल्याने, रुग्ण व त्यांचे नातेवाईक या योजनेबाबत समाधान व्यक्त करत आहेत. तसेच सदर योजनेचे कामकाज व्यवस्थापनास अधिक सुलभ व सोयीचे झाले आहे.

(ड) प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना :

श्री साईबाबा हॉस्पीटल मध्ये केंद्र शासनाची प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना दि.११.०९.२०१९ पासून सुरु करण्यात आलेली आहे. या योजने अंतर्गत भारतातील कोणत्याही आयुष्यमान कार्डधारक व्यक्तिस या योजनेचा लाभ घेता येतो. दि.०१.०४.२०२ पासून एकत्रित महात्मा फुले जन आरोग्य योजना व प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना (MJPJAY-MPJAY) शासनाकडून चालविल्या जात आहेत.

अ.नं.	सन	लाभार्थी रुग्ण	एकुण प्राप्त रक्कम रु.
१	२०१९-२०	१२	१२,२०,०००/-
२	२०२०-२१	१९	१६,४५,०००/-
३	२०२१-२२	११	८,६०,०००/-
एकुण :-		**४२**	**३७,२५,०००/-**

इतर उपक्रम - शैक्षणिक संकुल

संस्थानच्या ध्येय-उद्देशासं अनुसरुन, सस्थांन व्यवस्थापनामार्फत शैक्षणिक सकुलांची स्थापना करण्यात आली आहे. हे शैक्षणिक संकुल, गांवापासून अर्धा किलोमीटर अंतरावर असलेल्या संस्थानच्या मालकीच्या नयनरम्य परिसरात आहे.

शैक्षणिक संकुलात खालील शैक्षणिक संस्थांचा समावेश आहे.

अ) श्री साईबाबा औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, शिर्डी.

ब) श्री साईबाबा इंग्लिश मिडीयम स्कूल, शिर्डी.

क) श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर व कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी.

ड) श्री साईबाबा महाविद्यालय, शिर्डी

(अ) श्री साईबाबा औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, शिर्डी. (आय. टी. आय.)

शिर्डी व परिसरातील ग्रामीण भागातील विद्यार्थी - विद्यार्थींनींना व्यवसायाभिमुख प्रशिक्षण मिळावे व त्यांना स्वयंरोजगार उपलब्ध व्हावा, यादृष्टीने संस्थान व्यवस्थापनामार्फत शिर्डी येथे औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरु करणेत आलेली आहे. अहवाल सालात, औद्योगीक प्रशिक्षण संस्थेत प्रगत व प्रचलित तंत्रज्ञानावर आधारीत **अकरा व्यवसाय** अभ्यासक्रम आहेत. तसेच प्रशिक्षण संस्थेमार्फत महाराष्ट्र राज्य ज्ञान महामंडळाचा शासनमान्य संगणक अभ्यासक्रमाचा (MS-CIT) उपक्रम चालविला जातो.

गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये या प्रशिक्षण केंद्रात प्रशिक्षण घेणाऱ्या प्रशिक्षणार्थींची संख्या खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	तपशील	प्रशिक्षणार्थी संख्या		
	अहवाल वर्ष -	सन २०१९-२०	सन २०२०-२१	**सन २०२१-२२**
०१	व्यवसाय प्रशिक्षणार्थी	२८१	२६३	**२६८**
०२	संगणक अभ्यासक्रम प्रशिक्षणार्थी	४८	०२	**०६**

ठळक बाबी :

०१. सदरहू औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था ही डायरेक्टोरेट जनरल ऑफ ट्रेनिंग (DGT), कौशल्य विकास व उद्यमशीलता मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचेशी कायमस्वरुपी संलग्नता व मान्यताप्राप्त संस्था आहे.

०२. औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था ही संपूर्णपणे विनाअनुदानित तत्वावर चालविणेत येत असून, या संस्थेत प्रवेश घेणाऱ्या प्रशिक्षणार्थींकडून शासन नियमानुसार निश्चित केलेल्या कमाल शैक्षणिक शुल्कामध्ये मोठया प्रमाणात सवलत दिली जाते.

०३. प्रशिक्षण संस्थेची प्रवेश प्रक्रिया ही व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचेद्वारा ऑनलाईन पध्दतीने शैक्षणिक गुणवत्तेवर आधारित आहे.

०४. संस्थेने आजपावेतो, विविध व्यवसाय प्रशिक्षणात **केंद्र शासनाचे राष्ट्रीय स्तरावर सात सर्वोत्कृष्ट संस्था पुरस्कार** जिंकले आहेत.

०५. जुलै २०२१ च्या अंतीम परिक्षेत संस्थेतील कोपा या व्यवसाय अभ्यासक्रमाचा प्रशिक्षणार्थी कौशल्य स्पर्धा परीक्षेत प्रथम क्रमांकाने उत्तीर्ण झाला असून देशपातळीवर दुसरा आला आहे.

०६. जागतिक कौशल्य स्पर्धा परिक्षेसाठी माहे ऑगष्ट २०२१ मध्ये झालेल्या जिल्हास्तरीय कौशल्य स्पर्धा परिक्षेमध्ये संस्थेच्या तिन प्रशिक्षणार्थ्यांची निवड झाली असून दोन प्रशिक्षणार्थ्यांची लेवल तिन करीता राज्यस्तरीय कौशल स्पर्धा परिक्षेसाठी निवड झाली आहे.

(ब) श्री साईबाबा इंग्लिश मिडीयम स्कूल, शिर्डी.

शिर्डी व शिर्डी परिसरातील ग्रामीण भागातील मुला-मुलींना इंग्रजी माध्यमातील शिक्षणाची संधी उपलब्ध व्हावी म्हणून संस्थान व्यवस्थापनामार्फत इंग्लिश मिडियम स्कूल सुरु करणेत आलेले आहे. या शाळेसाठी शासनाकडून कोणतीही आर्थिक मदत वा अनुदान घेतले जात नाही. विद्यार्थ्यांकडूनही शैक्षणिक शुल्क आकारतांना ते आर्थिकदृष्ट्या सर्वसामान्यांना परवडेल, असेच निश्चित करणेत आलेले आहेत.

या इंग्लिश मिडियम स्कूल मध्ये, ज्युनिअर केजी ते इयत्ता दहावीपर्यंत वर्ग चालविले जातात. गेल्या ०३ अहवाल वर्षात या शाळेत शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या खालीलप्रमाणे :

अ.नं.	अहवाल वर्ष	विद्यार्थी संख्या	विद्यार्थिनी संख्या	एकूण संख्या	एस.एस.सी. निकाल
०१	सन २०१९-२०२०	१५५२	१२०३	२७५५	१००%
०२	सन २०२०-२०२१	१५४९	१२०९	२७५८	१००%
०३	**सन २०२१-२२**	**२१५०**	**१६९६**	**२८९२**	**१००%**

ठळक बाबी :

०१. पंचक्रोशीतील गावांमधून विद्यार्थ्यांची ने-आण करणेकरीता वाजवी दरात बस सेवा उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

०२. शाळेच्या विद्यार्थ्यांनी जिल्हास्तरीय ऑनलाईन मराठी व इंग्रजी वक्तृत्व स्पर्धा, तालुकास्तरीय निबंध स्पर्धेत उल्लेखनिय कामगिरी नोंदविली.

(क-१) श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर, शिर्डी.

श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर, शिर्डी या शैक्षणिक संकुलात राज्य शासनाच्या निर्णयानुसार विद्यार्थीनींना इयत्ता दहावीपर्यन्त मोफत शिक्षण देण्यात येत असून, त्यांचेकडून कोणत्याही प्रकारचे शैक्षणिक शुल्क आकारले जात नाही. तसेच या विद्यालयासाठी शासनाकडून आर्थिक मदत वा अनुदान घेतले जात नाही.

श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिरमध्ये गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थीनींची संख्या खालील प्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	विद्यार्थिनी संख्या इ.५ वी ते इ.१० वी	एस.एस.सी. बोर्ड निकाल
०१	सन २०१९-२०२०	८०९	९४.१६%
०२	सन २०२०-२०२१	८१८	१००%
०३	**सन २०२१-२०२२**	**७५१**	**९८.४३**

ठळक बाबी :-

शाळेच्या विद्यार्थिनींनी सायन्स ऑलीम्पीयाड, स्कॉलरशीप, चित्रकला ग्रेड परीक्षा, वक्तृत्व, निबंध, काव्यवाचन तसेच तबला वादन स्पर्धेत घवघवीत यश मिळविले.

(क-२) श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी.

श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी या शैक्षणिक संकुलात विद्यार्थी / विद्यार्थीनींना विज्ञान, कला व वाणिज्य या तीनही शाखेतील शिक्षण देणेत येत असून, शासन निर्णयानुसार मुलींना मोफत शिक्षण देणेत येत आहे. तसेच या कनिष्ठ महाविद्यालयासाठी शासनाकडून आर्थिक मदत वा अनुदान घेतले जात नाही. सध्या कनिष्ठ महाविद्यालय हे संस्थान मालकीचे साई धर्मशाळा विभागाकडील इमारतीमध्ये भरविणेत येत आहे.

श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालयात, गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या खालील प्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	विद्यार्थी / विद्यार्थिनी संख्या	एच.एस.सी. निकाल
०१	सन २०१९-२०२०	१०८५	८७.०४%
०२	सन २०२०-२०२१	१२१७	१००%
०३	**सन २०२१-२०२२**	**१२९९**	**८८%**

ठळक बाबी :-

श्री साईबाबांच्या शिकवणीचा प्रचार प्रसार करण्यासाठी महाविद्यालयात साईचरित्रावर आधारीत सामान्यज्ञान व प्रश्नमंजुषा स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, वेशभूषा स्पर्धा, निबंध स्पर्धा तसेच वाद-विवाद स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले.

(ड) श्री साईबाबा महाविद्यालय, शिर्डी.

शिर्डी व परिसरातील ग्रामिण भागातील विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षणाची संधी प्राप्त व्हावी, ही बाब लक्षात घेऊन, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डीच्या वतीने दि.१७.०७.२०१८ पासून श्री साईबाबा महाविद्यालय सुरु करण्यात आले. महाविद्यालयात शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये कला, वाणिज्य, विज्ञान व संगणकशास्त्र या शाखांमध्ये एकुण ७८० विद्यार्थ्यांनी शिक्षण घेतले.

ठळक बाबी :-

अहवाल सालात राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग अंतर्गत माझे कुटूंब माझी जबाबदारी, राष्ट्रीय शिक्षण दिवस, भारतीय संविधान दिवस, राष्ट्रीय एकता दिवस, युवा सप्ताह, राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष हिवाळी श्रमसंस्कार शिबिर, जागतिक महिला दिन, मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा, मराठी भाषा गौरव दिन सोहळा, प्रकारचे उपक्रम याशिवाय मराठी विभाग, विज्ञान व वाणिज्य विभागांतर्गत विविध उपक्रम राबविण्यात आले आहेत. महाविद्यालयात स्पर्धापरीक्षा मार्गदर्शन केंद्र कार्यरत असून याद्वारे SET, NET, MPSC, UPSC तसेच इतर स्पर्धा परीक्षा निहाय मार्गदर्शन करण्यात येते.

इतर उपक्रम - श्री साईलीला (द्वैमासिक)

महाराष्ट्र शासनाने पारित केलेल्या श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी अधिनियम, २००४ च्या घटनेत, विश्वस्तव्यवस्था श्री साईबाबांचे जीवन, त्यांचे कार्य, त्यांच्या लीला व त्यांची शिकवण या बाबतच्या उपयुक्त माहितीचा प्रचार व प्रसार करील आणि श्री साई साहित्य ग्रंथालय चालवील व त्याचा विस्तार करील, या उद्देशाचा प्रामुख्याने समावेश करण्यात आला आहे. या उद्देशास अनुसरुन, श्री साईंच्या कार्याचा प्रचार व प्रसार व्हावा यासाठी संस्थानमार्फत " **श्री साईलीला (द्वैमासिक)** " मराठी आणि संयुक्त हिंदी- इंग्रजी भाषेतील प्रसिद्ध करणेत येत आहे.

मा.व्यवस्थापन समितीने हाती घेतलेल्या विविध विकासात्मक प्रकल्पांची तसेच मंदिर व संस्थान परिसरात होणाऱ्या विविध कार्यक्रमांची माहिती ही या व्दैमासिकांव्दारे साईभक्तांपर्यन्त पोहोचविण्यात येते. सध्या श्री साईलीला द्वैमासिक मुंबई येथून प्रकाशित करण्यात येत आहे. गेल्या ०३ अहवाल वर्षातील या श्री साईलीला व्दैमासिकाची सदस्य संख्या पुढीलप्रमाणे :

अ.नं.	सदस्य प्रकार	श्री साईलीला मराठी			श्री साईलीला हिंदी-इंग्रजी		
	अहवाल वर्ष	२०१९-२०	२०२०-२१	**२०२१-२२**	२०१९-२०	२०२०-२१	**२०२१-२२**
०१	वार्षिक सदस्य	२,७५९	६८३	**६५७**	४,८५९	२,०८७	**१,५८८**
०२	आजीवन सदस्य	५,३२४	४,२३८	**४,०३६**	१०,८२०	१०,८१७	**१०,३१५**
०३	परदेशस्थ सदस्य	३	-	**२**	८	७	**१५**
	एकूण-	८,०८६	४,९२१	**४,६९५**	१५,६८७	१२,९११	**११,९१८**

सन २०२१-२२ मधील ठळक आर्थिक बाबी

सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षात संस्थानला विविध मार्गाने मिळालेले **एकूण उत्पन्न रक्कम रु.४३६.९५ कोटी** मात्र मिळालेले आहे. तसेच विविध कारणांसाठी **एकुण खर्च** रक्कम **रु.३४७.७३ कोटी** मात्र करणेत आलेला आहे.

दिनांक ३१ मार्च, २०२२ अखेर संस्थानने विविध राष्ट्रीयकृत बँकामध्ये **ठेवी स्वरुपात रु.२,३१६.०८ कोटी** मात्र गुंतवणूक केलेली आहे.

अधिनियमातील तरतुदीनुसार सन २०२१-२०२२ या आर्थिक वर्षाचे लेखापरिक्षण पूर्ण करण्यात आलेले आहे. सोबत लेखापरिक्षण अहवाल स्वतंत्ररित्या सादर करणेत आलेला आहे.

या लेखापरिक्षण अहवालातील दिनांक ३१ मार्च, २०२२ अखेर गुंतवणूक, उत्पन्न व खर्च दर्शविणाऱ्या ठळक बाबी खालील तक्त्यात नमुद केल्या आहेत :

अ) गुंतवणूकीचा सारांश

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.नं.	तपशील	सन २०२१-२२
०१	शासकीय कर्जरोखे	--
०२	राष्ट्रीयकृत बॅंका	२,३१६.०८
	एकूण :-	**२,३१६.०८**

ब) ठळक उत्पन्नाच्या बाबी

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.नं.	तपशील	सन २०२१-२२
०१	दक्षिणा पेटी	६७.३८
०२	गुंतवणुकीवरील व्याज	११५.१६
०३	सर्वसाधारण देणगी	५३.१४
०४	अन्नदान निधी	५२.००
०५	रुग्णालये	४४.५३
०६	प्रसादालय	२१.९६
०७	इमारत दुरुस्ती व देखभाल	८.९१

अ.नं.	तपशील	सन २०२१-२२
०८	वस्तुरुप देणगी	३.६०
०९	वैद्यकीय निधी	१२.१८
१०	शैक्षणिक निधी	६.९४
११	शैक्षणिक जमा	२.२४
१२	धार्मिक निधी	२.२७
१३	इमारत दुरुस्ती व देखभाल निधी	०.८१
१४	कायम निधी	१.५३
१५	सोने-चांदी दागदागिने जमा	४.६२

क) ठळक खर्चाच्या बाबी

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.नं.	तपशील	सन २०२१-२२
०१	वेतन व भत्ते	१३४.०७
०२	रुग्णालये उपक्रम	१००.७३
०३	प्रसादालय खर्च	२७.९९
०४	कंत्राटी कर्मचारी वेतन	३८.१०
०५	इमारत दुरुस्ती देखभाल	१२.७३
०६	इतर दुरुस्ती व देखभाल खर्च	३.४२
०७	शिर्डी नगरपंचायत व इतर अनुदाने	२.११
०८	चल मालमत्तेवर झालेला भांडवली खर्च	५२.३७
०९	वैद्यकीय अनुदाने	१४.६३
१०	शैक्षणिक उपक्रम	१६.६५
११	पुस्तके, फोटो, दैनंदिनी, दिनदर्शिका छपाई खर्च	५.०५
१२	अचल मालमत्तेवर झालेला भांडवली खर्च	०.०५
१३	धार्मिक विधीवरील खर्च	०.९७
१४	वैद्यकीय आर्थिक अनुदाने	१.२२

टिप :- वेतनावरील खर्च, कंत्राटी कर्मचारी खर्च विभागांतर्गत खर्चात अंतर्भूत असुन माहितीस्तव स्वतंत्र दर्शविलेला आहे.

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम २००४ मधील कलम २१ अन्वये, विश्वस्तव्यवस्थेकडून ज्या संस्थांना / व्यक्तींना वित्तीय सहाय्य, वस्तुरुपाने अनुदाने देण्यात आली आहेत अशा संस्थांची नांवे, अनुदान रक्कम व अनुदान देणेमागील उद्देश दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	लाभार्थीचे नाव	रक्कम रुपये	उद्देश/बाबी
(अ) रोख रक्कमेच्या स्वरुपातील अनुदान :-			
१	शिर्डी नगरपंचायत	१,८०,००,०००/-	दैनंदिन स्वच्छता
२	पुलवामा हल्ल्यातील शहीद झालेल्या जवानांच्या वारसांना मदत	१२,५५,०००/-	शहीद जवानांच्या वारसांना मदत
३	शिर्डी बसस्थानक	१०,५०,९१२/-	बसस्थानक सुविधा
४	श्रीमती कुसुम नारायण येवले	४,००,०००/-	मयताचे वारसास मदत
५	श्रीमती वर्षा सी. पावसे व श्री.वैभव सी. पावसे	४,००,०००/-	मयताचे वारसास मदत
	एकूण (अ)	**२,११,०५,९१२/-**	

टिप :- मा.जिल्हाधिकारी, गोंदिया यांना जलयुक्त शिवार अभियानाकरीता देण्यात आलेल्या अनुदानापैकी विनियोग न झालेली रु.२३,६२,५४२/- रक्कम संस्थानला परत आली आहे. तर पुलवामा हल्ल्यातील शहीद जवानांच्या वारसांना देण्यात आलेले धनादेश रु.१२,५५,०००/- परत आल्याने पुन्हा अदा करण्यात आले आहेत.

अ.नं.	लाभार्थीचे नाव	रक्कम रु.	उद्देश/बाबी
(ब) विविध रुग्णालये आणि गरीब/गरजू रुग्णांकरिता अनुदान :-			
१	गरीब व गरजू रुग्णांना आर्थिक अनुदान	८५,२८,१०७/-	गरीब व गरजू रुग्णांना वैद्यकीय मदत
२	गरीब व गरजू रुग्णांच्या वैद्यकीय बीलात सवलत श्री साईनाथ रुग्णालय रु.९,०६,९४,१३६/- श्री साईबाबा हॉस्पीटल रु.४,८९,९७,३७२/-	१३,९६,९१,५०८/-	गरीब व गरजू रुग्णांना वैद्यकीय मदत
३	रक्तपेढी सवलत	३६,७३,५५०/-	रक्तपेढी विभागात रुग्णांना बीलात दिलेली सवलत
	एकुण (ब)	**१५,१८,९३,१६५/-**	
	एकूण (अ+ब)	**१७,२९,९९,०७७/-**	

टिप :- वैद्यकीय बीलात सवलत दिलेल्या लाभार्थी रुग्णांमध्ये गरीब व निर्धन रुग्णांचाही समावेश आहे..

विकासात्मक कामे

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी अधिनियम, २००४ मधील तरतुदीस अधिन राहून, मा.व्यवस्थापन समितीने घेतलेल्या विविध निर्णयांन्वये, साईभक्तांकरीता तसेच शिर्डी व आसपासचे परिसरात विकासकामे सुरु केलेली आहेत. या विकास कामांमुळे शिर्डी व आसपासचे परिसरांतील ग्रामस्थ, रहिवासी व भक्तांना अनेक प्रकारच्या सेवा-सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आल्या आहेत. त्यापैकी महत्वाचे प्रकल्पांची थोडक्यात माहिती खालीलप्रमाणे :-

पूर्ण करण्यात आलेले प्रकल्प / कामे

अ.नं.	कामाचा तपशील	आलेला खर्च पूर्णांकित रक्कम रु.
०१	नविन शैक्षणिक संकुलाची उभारणी करणे.	२१८,००,००,०००
०२	श्री साईनाथ रुग्णालय इमारतींवर वाढीव तिस-या मजल्याचे बांधकाम करणे.	३,९९,००,०००
०३	साईआश्रम भक्तनिवास येथील खोल्यांचे रंगकाम व दुरुस्तीचे काम करणे.	४,७०,२४,१७४
०४	संस्थानचे प्रशासकीय कार्यालयाच्या शांतीनिवास इमारतीस लिफ्ट बसविणेकामी लिफ्ट शाफ्टचे बांधकाम करणे.	९,८१,०००
०५	निमगांव को-हाळे येथील वर्ग-०४ कर्मचारी निवासस्थान इमारतीचे आतिल व बाहेरील बाजुने रंगकाम करणे.	५६,५७,०००
०६	मंदिर परिसराचे दक्षिण बाजूकडील हद्दीवरील गेट नं.०४ ते नगर मनमाड रस्त्यापर्यंतचे कम्पाऊंड भिंतीचे नव्याने बांधकाम करणे.	४,५१,८२१
०७	लाडू प्रसाद निर्मिती विभागातील बुंदी किचन शेडमधील फ्लोरींगकरीता पॉलीश्ड कोटा फरशी बसविणे.	३,२५,०००
०८	वैद्यकीय संचालक, श्री साईबाबा हॉस्पीटल यांचे दालनाचे नुतनीकरण करणे.	३,८०,४५१

विश्वस्तव्यवस्थेचे प्रगतीपथावर असलेले प्रकल्प

१) श्री साईबाबा मंदिर शिर्डी दर्शन रांग इमारत बांधकाम करणे.

शिर्डी येथे श्री साईंच्या दर्शनासाठी येणा-या साईभक्तांच्या वाढत्या गर्दीचे नियोजनासाठी व भक्तांचे दर्शन सुलभ, सुखकर व्हावे, दर्शनरांगेत भक्तांना सर्व सोई-सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात यादृष्टीने मंदिर व जुने प्रसादालय परिसराचे पुनर्नियोजन करण्याचा निर्णय मा.व्यवस्थापन समितीने घेतलेला आहे. या पुनर्विकास प्रकल्पात साईभक्तांना सुधारीत दर्शन रांग, १२ मोठे प्रतिक्षा हॉल बैठक व्यवस्थेसह, स्वच्छतागृह, चप्पल स्टॅण्ड, प्रथमोपचार केंद्र, सुरक्षा तपासणी, मोबाईल व लगेज लॉकर्स, सेंट्रल ए.सी.,

शुद्ध पिण्याचे पाणी, बुक स्टॉल, कापड कोठी, लाडू प्रसाद काऊंटर्स, उदी काऊंटर्स, देणगी काऊंटर्स, स्नॅक्स काऊंटर्स, फायर लिफ्ट, पॅसेंजर लिफ्ट, सांडपाणी प्रक्रीया संयंत्र, विद्युतीकरण व्यवस्था, लॅण्डस्केपींग, सी.सी.टी.व्ही., सुरक्षा केंद्र, चहा व स्नॅक्स काऊंटर्स, स्वतंत्र पेड पास काऊंटर्स आदि सुविधांचा तसेच सुरक्षेच्या दृष्टीने आवश्यक त्या सर्व बाबी समाविष्ट करुन नविन दर्शनरांग प्रकल्पाचे काम हाती घेण्यात आले आहे. या प्रकल्पाचे बांधकाम क्षेत्रफळ हे २२२१४ चौ.मी. इतके आहे. सदर प्रकल्पाचे काम प्रगतीत असून या वर्षाअखेरीस काम पूर्ण होऊन सदर प्रकल्प साईभक्तांचे वापरात येईल. सदर प्रकल्पाचे पुर्णत्वासाठी रक्कम रु.१०९.५० कोटी मात्र इतका खर्च येणार आहे. मार्च २०२२ अखेर सदर कामासाठी रक्कम रु.७०.०४ कोटी मात्र इतका खर्च झालेला आहे.

२) श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान इमारतीचे खोल्यांचे नुतनीकरण करणे.

श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान इमारतीमध्ये एकूण ५२७ खोल्या आहेत. सन १९९४ पासून सदरची इमारत पूर्ण क्षमतेने साईभक्तांचे वापरात आहे. सततचे वापराने खोल्यांचे रंगकाम व संडास बाथरुमचे लोखंडी फ्रेमचे दरवाजे व शटर्स, खिडक्या, प्लंबिंग फीटींग खराब झालेले होते. पहिल्या टप्प्यात सन २०१०-११ मध्ये १०३ खोल्यांचे नूतनीकरण करणेत आले आहे. उर्वरीत ३८६ खोल्यांसह इमारतीचे नूतनीकरण करणेकामी खोल्यांचे आतील बाजूने लस्टर पेंटमध्ये रंगकाम, संडास बाथरुमचे कॉंक्रीट फ्रेमचे दरवाजे व वॉटरप्रुफ शटर्स, अॅल्युमिनियम खिडक्या, प्लम्ब्रींग फीटींग, प्रसाधनगृहे नूतनीकरण, रिनोव्हा पेंटने बाहेरील रंगकाम करणे इत्यादी कामांसाठी ठेकेदार यांना रु.१३.०८ कोटी रकमेचा कार्यादेश देण्यात आला आहे. सदर कामातील एकूण २४१ खोल्यांची कामे पूर्ण झालेली असून उर्वरीत खोल्यांचे नूतनीकरण प्रगतीपथावर आहे. सदर कामासाठी मार्च २०२२ अखेर रक्कम रु.१०.९७ कोटी मात्र इतका खर्च झालेला आहे.

३) संस्थानचे साई उद्यान इमारतीमधील हॉलकडील बाजुचे टॉयलेट ब्लॉक नूतनीकरण करणे.

संस्थानचे साई उद्यान इमारतीमधील हॉलकडील बाजूचे टॉयलेट नूतनीकरणाचे काम हाती घेण्यात आले असून टॉयलेट ब्लॉकमधील जुनी फ्लोरींग काढून त्या ठिकाणी नविन व्हिट्रीफाईड फ्लोरींग बसविणे, वॉटर प्रुफींग करणे, संडास भांडे बदलणे, नवीन प्लंबींग फिक्चर्स बसविणे, पी.व्ही.सी. पॅनल दरवाजे बसविणे, ड्रेनेज लाईन बदलणे, सी.पी.व्ही.सी. पाईप लाईन टाकणे आदि कामे करणेसाठी ठेकेदार यांना कार्यादेश देण्यात आला असून सदरहू काम पूर्णत्वाचे टप्प्यावर आहे. याकामी रक्कम रु.२७.३० लक्ष मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

४) श्री साईबाबा समाधी मंदिराचे दक्षिण बाजूकडील खिडक्यांना बुलेटप्रुफ काचा बसविणे.

श्री साईबाबा समाधी मंदिर शिर्डीचे सुरक्षा आढावा बैठकी दरम्यान आढळून आलेल्या त्रुटी व सुचनांची पुर्तता करणेसाठी समाधी मंदिर मुख्य मंदिरात दक्षिण बाजूकडील खिडक्यांना सुरक्षिततेच्या दृष्टीने बुलेटप्रुफ काचा बसविणेबाबत निर्देश दिले आहेत. त्यानुसार याकामी समाधी मंदिर तळमजल्याच्या ०३, पहिल्या मजल्यावरील ०४ अशा एकुण ०७ खिडक्यांना बुलेटप्रुफ काचा बसविणेसाठी रक्कम रु.२०,२२,५००/- मात्र इतक्या रकमेचा कार्यादेश ठेकेदार यांना देणेत आला असून ठेकेदार यांनी खिडक्यांचे फ्रेमवर्क त्यांचे वर्कशॉपमध्ये तयार केले असून बुलेटप्रुफ काच बसविणेकामी कार्यवाही सुरु आहे.

विश्वस्तव्यवस्थेचे नियोजीत विकास प्रकल्प

१) नियोजित शैक्षणिक संकुल प्रकल्पातील इमारतींकरिता फर्निचर वर्क, ऑडीटोरियम करिता फर्निचर, अॅकॉस्टीक वर्क व एच.व्ही.ए.सी. यंत्रणा तसेच स्पोर्ट कॉम्प्लेक्स करिता खेळाचे, व्यायामाचे साहित्य खरेदी करणे, खेळाचे मैदान विकसित करणे व लॅण्डस्केपींग करणे.

संस्थानचे निमगांव को-हाळे येथील गट नं.१८३ मध्ये नियोजित शैक्षणिक संकुल प्रकल्पाचे बांधकाम करण्यात येत आहे. यामध्ये सर्व शैक्षणिक संकुलातील इमारतींमध्ये फर्निचर वर्क, वर्गातील बेंच, प्रयोगशाळा, वाचनालय, शिक्षक कक्षातील टेबल खुर्ची, कार्यालयीन फर्निचर इ. बाबींचा समावेश आहे. ऑडीटोरियम करिता फर्निचर अॅकॉस्टीक वर्क व H.V.A.C. वर्क तसेच स्पोर्टस् कॉम्प्लेक्स करिता खेळाचे, व्यायामाचे साहित्य खरेदी करणे, खेळाचे मैदाने विकसित करणे, लॅण्डस्केपींग करणे तसेच सर्व क्लासरुम डिजीटल करणे, C.C.T.V. कॅमे-यांची व्यवस्था करणे इ. सुविधा करणेत येणार आहे. याकामी अंदाजे रक्कम रु.७५.७६ कोटी मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

२) साई नॉलेज पार्क प्रकल्प उभारणे.

श्री साईभक्तांचे मनोरंजनासाठी व त्यांना श्रींचे जीवनचरित्राविषयी माहिती उपलब्ध व्हावी यासाठी मौजे निमगांव को-हाळे येथील गट नं.१९८, १९९, २०० व २०१ मधील संस्थानचे २० एकर जागेत साई नॉलेज पार्क प्रकल्प उभारणे प्रस्तावित आहे. सदर प्रकल्पात बाबांचे जीवन चरित्रावर आधारीत चलचित्राद्वारे व मुर्त्यांच्या आधारे देखावे उभारणे, प्लॅनेटोरीयम तसेच नामांकीत संतांचे व राष्ट्र पुरूषांचे वॅक्स म्युझियम इ. सुविधा निर्माण करण्यात येणार आहेत. सदर साई नॉलेज पार्क प्रकल्प उभारणेसाठी सल्लागार म्हणून श्री. संदिप शिर्के अॅण्ड असो., मुंबई यांची नेमणूक करण्यात आली आहे. त्यांचेमार्फत सदर प्रकल्पाचे अंदाजपत्रक व आराखडे बनविण्यात आले आहेत. याकामी अंदाजे रक्कम रु.१६६.३९

कोटी मात्र इतका खर्च अपेक्षीत आहे. सदर प्रकल्प संस्थानमार्फत उभारणेसाठी सल्लागार यांचेमार्फत सुधारीत प्रस्ताव तयार करणे प्रस्तावित आहे.

३) लाडू व बुंदी प्रोसेसिंग युनिट

मौजे निमगांव को-हाळे येथील संस्थानचे गट नं.८७/८८ मधील जागेत लाडू व बुंदी प्रोसेसिंग युनिट उभारणी करण्यात येणार असून त्यामध्ये बुंदी व लाडू किचन, थर्मिक फ्ल्युईड हिटींग सिस्टीम, कोल्ड स्टोअरेज, सब स्टोअर, ऑनलाईन बेसन चक्की, बेसन मिक्सींग, लाडू सुकविणे व पॅकिंग इ. सुविधांचा समावेश करण्यात आला असून, याकामी रक्कम रु.२०.७३ कोटी मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

४) संस्थानचे अग्निशमन वाहनांकरीता पत्राशेड उभारणी करणे.

संस्थानचे मौजे निमगांव येथील सर्व्हे नं.१४८ पै. मध्ये संस्थानचे फायर अॅण्ड सेफ्टी विभागाकडील वॉटर बाऊझर व फोम टेंडर करीता पार्कींग शेडचे बांधकाम करणे प्रस्तावित आहे. याकामी रक्कम रु.१३.८१ लक्ष मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

५) श्री साईनाथ रुग्णालय व द्वारावती भक्तनिवास इमारतीकरिता वाढीव इलेक्ट्रीक लोडसाठी जनरेटर रुम बांधणे.

श्री साईनाथ रुग्णालय व द्वारावती भक्तनिवास इमारतीकरीता वाढीव इलेक्ट्रीक लोडसाठी जनरेटर रुम बांधणेसाठी अंदाजे रक्कम रु.७१.१० लक्ष मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

६) संस्थानचे सर्व्हे नं.१२४ पै. मधील संस्थानचे भांडार इमारतीचे पत्रे बदलणे, रंगकाम करणे व इतर अनुषंगीक कामे करणे.

संस्थानचे सर्व्हे नं.१२४ पै. मधील संस्थानचे भांडार इमारतीचे पत्रे बदलणे रंगकाम करणे व इतर अनुषंगीक कामे करणेसाठी रक्कम रु.४६.७४ लक्ष मात्र रकमेचा कार्यादेश देण्यात आला असून पत्रे बदलणे व बाहेरील रंगकाम पूर्ण झाले असून आतील रंगकाम प्रगतीत आहे.

७) श्री साई प्रसादालयातील अंतर्गत रस्ता खडीकरण व डांबरीकरण करणे.

श्री साईप्रसादालय परिसरातील मुख्य प्रवेशद्वार ते मेंटेनन्स ब्लॉक या लांबीतील रस्त्याचे डांबरीकरण करणे व मेंटेनन्स ब्लॉक ते एल.पी.जी. गॅस प्लान्ट या लांबीतील रस्त्याचे खडीकरण करणे आवश्यक आहे. याकामी अंदाजे रक्कम रु.१९ लक्ष मात्र खर्च अपेक्षित आहे.

८) श्री साईबाबा हॉस्पीटल येथील General OT 01 & 02, CVTS OT 01 & 02, Neuro OT 01 & 02 चे फ्लोरींग बदलणे व इतर अनुषंगीक कामे करणे.

श्री साईबाबा हॉस्पीटल येथील ऑपरेशन थिएटरमध्ये ग्रेनाईट फ्लोरींग बसविणे, लस्टर पेंट, ओ.टी. डोअर, ॲल्युमिनिअम डोअर इ. कामे करणे प्रस्तावित आहे. याकामी रक्कम रु.२९.१२५ लक्ष मात्र रकमेचा कार्यादेश ठेकेदार यांना देण्यात आला असून काम प्रगतीपथावर आहे.

९) श्री गुरुस्थान मंदिरासमोरील बेसमेंटमध्ये लेखाशाखा विभागाचे स्ट्रॉंगरुमचे बांधकाम करणे.

श्री साईबाबा मंदिर परिसरातील भक्तनिवास इमारतीचे दुस-या मजल्यावर लेखाशाखा विभागात कॅशिअर कॅबिनजवळ स्ट्रॉंगरुम आहे. तथापि, सदर स्ट्रॉंगरुममध्ये क्षमतेपेक्षा जादा वजनाच्या मौल्यवान वस्तु साठविलेल्या आहेत. करीता श्री गुरुस्थान मंदिरा समोरील बेसमेंटमध्ये लेखाशाखा विभागाकरीता नविन स्ट्रॉंगरुमचे बांधकाम करणे प्रस्तावित आहे. याकामी रक्कम रु.६५ लक्ष मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

१०) द्वारावती भक्तनिवास इमारतीतील खोल्यांचे संडास बाथरुमचे खराब झालेले दरवाजे बदलणे.

द्वारावती भक्तनिवास इमारतीतील खोल्यांचे संडास बाथरुमचे दरवाजे लाकडी असल्यामुळे सततचे वापराने तसेच पाण्यामुळे खराब झालेले आहेत. करीता सदरचे दरवाजाचे शटर्स बदलून सदर ठिकाणी पीव्हीसी डोअर शटर्स बसविणेचे नियोजन आहे. सदर कामासाठी रक्कम रु.५०.४३ लक्ष खर्च अपेक्षित आहे.

११) संस्थानचे श्री साईबाबा औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थेचे वर्कशॉपचे रंगकाम व इतर आवश्यक कामे करणे.

श्री साईबाबा औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थेचे वर्कशॉप बांधकाम सुमारे १५ ते २० वर्षापूर्वीचे आहे. त्यावेळी वर्कशॉपसाठी सीमेंट पत्रे वापरलेले होते. सदरचे पत्रे ब-याच ठिकाणी खराब झालेले असून पावसाचे पाणी वर्कशॉपमध्ये येते. तसेच रंगकामही खराब झालेले आहे. त्यामुळे वर्कशॉपचे रंगकाम, सीमेंट पत्रे काढून त्याऐवजी कलरकोटेड शीट बसविणे, प्रसाधनगृह नूतनीकरण करणे, परिसरात पेव्हींग ब्लॉक बसविणे इ. कामे करणे प्रस्तावित आहे. सदर कामासाठी अंदाजे रक्कम रु.१.१४ कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

१२) श्री साईबाबा हॉस्पीटल येथे रुग्ण व त्यांचे नातेवाईकांकरीता तसेच केसपेपर विभागाचे समोर रांगेतील उभारलेले पीव्हीसी फॅब्रीकचे छत असलेले शेडचे जुने खराब झालेले पीव्हीसी फॅब्रीक काढून त्यावर PVDF Double Coated Tensile Fabric – 750 GSM बसविणे.

श्री साईबाबा हॉस्पीटल समोर पूर्व बाजूस रुग्ण व त्यांचेबरोबर आलेल्या नातेवाईकांचे ऊन, वारा, पाऊस यापासून संरक्षण होणेकरीता शेड उभारणेत आले आहे. तसेच केसपेपर काढणेसाठी रांगेत उभे असलेले

रुग्ण तसेच त्यांचे नातेवाईकांसाठी सन २०११ मध्ये एम.एस. स्ट्रक्चर व पीव्हीसी फॅब्रीकचे छत असलेले ०३ शेड उभारणेत आले आहे. सदर शेडला जवळपास ११ वर्षे झाली असल्याने त्याचे पीव्हीसी फॅब्रीक खराब होऊन फाटलेले होते. त्यामुळे सदर ०३ शेडला आता 750 GSM Tensile Fabric लावणेत आले आहे. याकामी रक्कम रु.४.१६ लक्ष इतका खर्च आला आहे.

१३) मौजे निमगांव को-हाळे येथील गट नं.२४५/१ पै. मधील साठवण तलावामध्ये गोदावरी उजवा तट कालव्यामधून पाणी घेणेकरीता जलवाहीनी टाकणे व इतर अनुषंगीक कामांबाबत.

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी यांचे मालकीचे मौजे निमगांव को-हाळे येथील गट नं.२४५/१ पै. मध्ये देणगीदार साईभक्त यांचे देणगीतून पाणी पुरवठा विभागामार्फत नविन साठवण तलावाची निर्मिती करणेत आलेली आहे. सदरहू तलावास गोदावरी उजवा तट कालव्यामधून पाणी घेणेकरीता जलवाहिनी टाकणे व इतर अनुषंगीक कामांकरीता एकुण रक्कम रु.१.९६ कोटी इतका खर्च अपेक्षित आहे.

संस्थानमार्फत अर्थसहाय्य केलेले सार्वजनिक विकास प्रकल्प

१) शिर्डी बसस्थानक व भक्तनिवास इमारतीस अग्नीशमन यंत्रणा बसविणे.

श्री क्षेत्र शिर्डी येथे श्रीसाईंच्या दर्शनासाठी देश-विदेशातून हजारो साईभक्त दररोज येत असतात. या साईभक्तांना निवारा, प्रसादभोजन या मूलभूत सोयी सुविधांबरोबरच इतर अनुषंगिक सेवा, संस्थान व्यवस्थापनामार्फत उपलब्ध करुन देण्यात येत आहेत. मा.व्यवस्थापन समितीने विविध निर्णयान्वये श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी यांचे आर्थिक सहकार्यातून महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाचे मालकीच्या जमिनीत शिर्डी येथील बसस्थानक तथा भक्तनिवास अद्ययावत सोयींनी युक्त बसस्थानकाचे काम पूर्ण करण्यात आले आहे. सदरहु इमारतीमध्ये अग्नीशमन यंत्रणेचा समावेश नसल्याने याठिकाणी अग्नीशमन यंत्रणा बसविण्याचे काम पूर्ण झाले आहे. या कामासाठी रक्कम रु.१०.६२ लक्ष मात्र इतका खर्च संस्थान निधीतून करण्यात आलेला आहे.

अपारंपारिक उर्जा स्त्रोत प्रकल्प

केंद्र व राज्य शासनाचे धोरणानुसार व मार्गदर्शक तत्वांनुसार, उपलब्ध असणाऱ्या अपारंपारिक ऊर्जा स्त्रोतांचा वापर करुन घेण्याचे दृष्टीने संस्थानमार्फत खाली नमुद केलेले प्रकल्प कार्यान्वीत करणेत आलेले आहेत.

कार्यान्वीत प्रकल्प

०१.	साईप्रसाद निवासस्थान	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम
०२.	व्दारावती भक्तनिवास	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम
०३.	श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम
०४.	श्री साई प्रसादालय	- सोलर स्टिम कुकींग प्रोजेक्ट, बायोगॅस प्लॅन्ट
०५.	विद्युत विभाग	- २.५ मेगावॅट पवन ऊर्जा प्रकल्प (भोयरे पठार, जि.अहमदनगर)
०६.	श्री साईनाथ व श्री साईबाबा रुग्णालय	- सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प
०७.	श्री साईनाथ व श्री साईबाबा रुग्णालय	- लिक्वीड ऑक्सिजन प्लँन्ट
०८.	साई आश्रम भक्तनिवास	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम व सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प
०९.	साई धर्मशाळा	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम व सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प

उपरोक्तप्रमाणे सन २०२१-२२ या वर्षाचा वार्षिक अहवाल आपले माहितीस्तव सादर करण्यात येत आहे.

स्वाक्षरीत /- XXX

(भाग्यश्री बानायत, भा.प्र.से.)
मुख्य कार्यकारी अधिकारी
श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी

लेखापरिक्षण अहवाल २०२१-२०२२

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी

लेखापरिक्षण अहवाल २०२१-२२

साईभक्तांना पुरविल्या जाणा-या सोयी-सुविधांवर झालेल्या खर्चाचा तुलनात्मक तक्ता.

(रु. कोटीत)

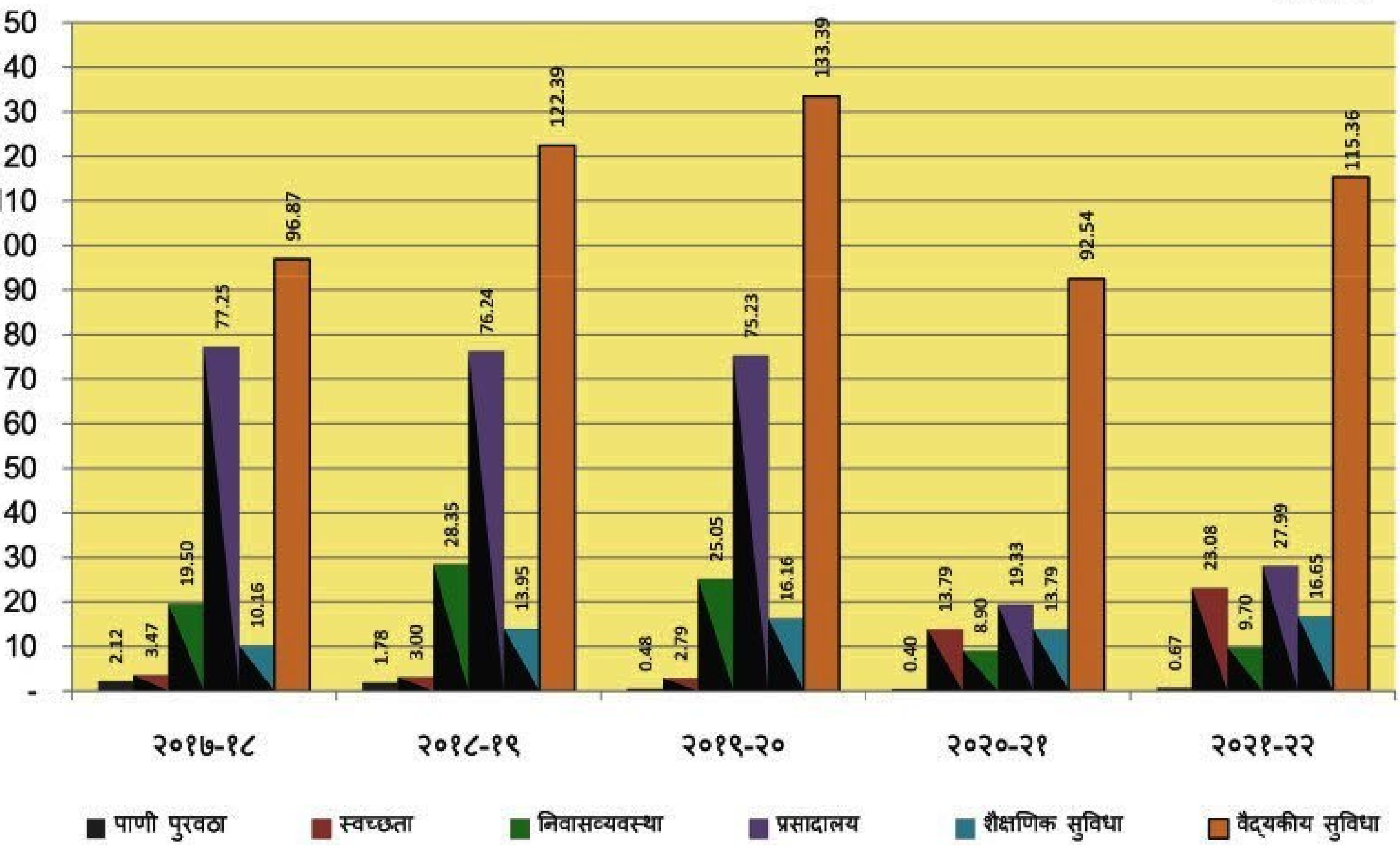

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी

लेखापरिक्षण अहवाल २०२१-२२

अ) एकुण उत्पन्न, खर्च व गुंतवणुक दर्शविणारा तुलनात्मक तक्ता (रु. कोटीत)

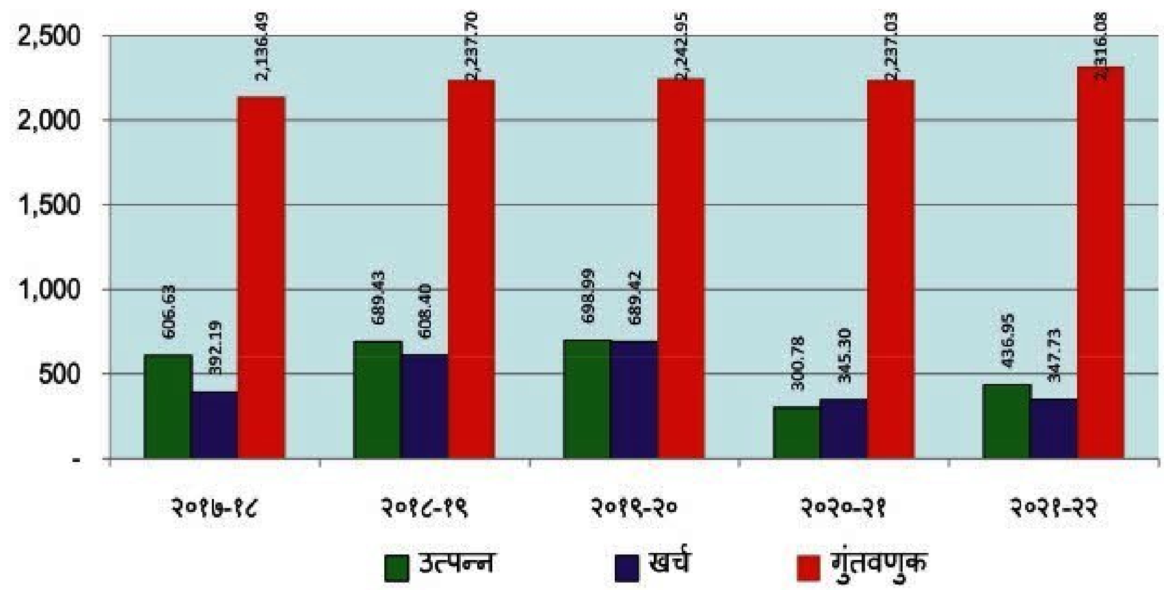

ब) देणगी रुपाने मिळालेल्या उत्पन्नाचा तक्ता (रु. कोटीत)

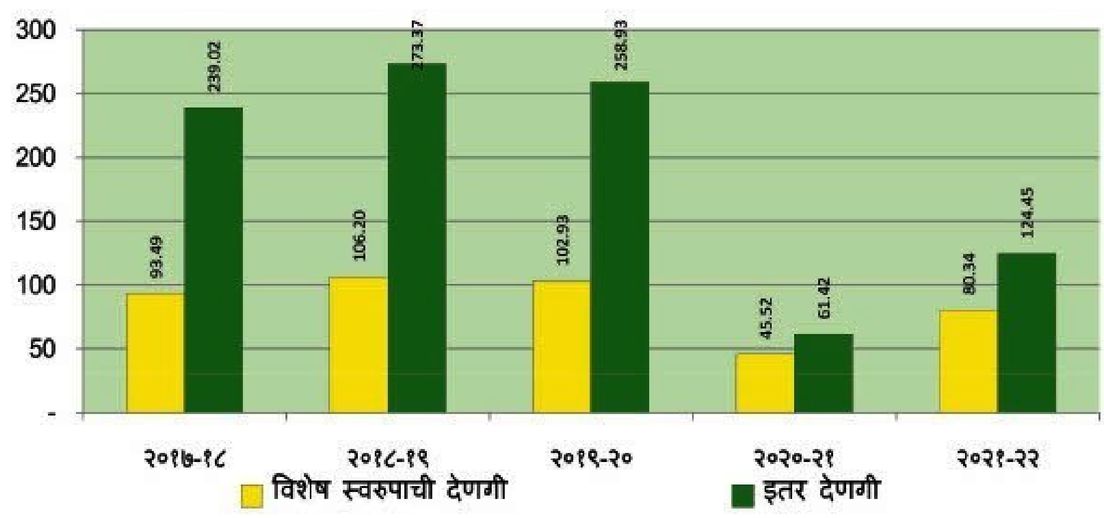

INDEPENDENT AUDITOR'S REPORT

To,

The Management Committee.

Shree Sai Baba Sansthan Trust (Shirdi),

Shirdi.

Report on the Audit of Financial Statements

1) Qualified Opinion

We have audited the accompanying financial statements of Shree Sai Baba Sansthan Trust (Shirdi), which comprises of Balance Sheet as at 31st March 2022 and the Income & Expenditure Account for the year then ended and a summary of significant accounting policies and other explanatory information

In our opinion and to the best of our information and according to the explanations given to us except for the effects of the matter described in the Basis for Qualified Opinion paragraph the aforesaid financial statements give the information required in the manner so required and give a true and fair view in conformity with the accounting principles generally accepted in India, of the state of affairs of the Trust as at March 31, 2022, and its surplus for the year ended on that date.

BSG AND ASSOCIATES
F. R. No. 105266W
PUNE
Chartered Accountants

2) Basis for Qualified Opinion

1. The Trust has not accounted for provision for leave encashment as required by Accounting Standard 15 as mentioned in Note Q-4.

We conducted our audit of the financial statements in accordance with the Standards on Auditing issued by the Institute of Chartered Accountants of India. Our responsibilities under those Standards are further described in the Auditor's Responsibilities for the Audit of the Financial Statements section of our report. We are independent of the Trust in accordance with the Code of Ethics issued by the Institute of Chartered Accountants of India and we have fulfilled our other ethical responsibilities in accordance with these requirements and the Code of Ethics. We believe that the audit evidence we have obtained is sufficient and appropriate to provide a basis for our opinion.

3) Responsibility of Trust Managements for the Financial Statements

Trust's Management is responsible for the preparation of these financial statements that give a true and fair view of the financial position and financial performance of the Trust in accordance with the accounting principles generally accepted in India. This responsibility also includes maintenance of adequate accounting records for safeguarding of the assets of the Trust and for preventing and detecting frauds and other irregularities; selection and application of appropriate accounting policies, making judgments and estimates that are reasonable and prudent; and the design, implementation and maintenance of internal control relevant to the preparation and presentation of the financial statements that give a true and fair view and are free from material misstatement, whether due to fraud or error.

In preparing the financial statements, management is responsible for assessing the Trust's ability to continue as a going concern, disclosing, as applicable, matters related to going concern and using the going concern basis of accounting unless the Trustees intend to liquidate the Trust or to cease operations, or has no realistic alternative but to do so. The Trustees are also responsible for overseeing the Trust's financial reporting process.

BSG AND ASSOCIATES
F. R. No. 105266W
PUNE
Chartered Accountants

4) Auditor's Responsibilities for the Audit of the Financial Statements

Our objectives are to obtain reasonable assurance about whether the financial statements as a whole are free from material misstatement, whether due to fraud or error, and to issue an auditor's report that includes our opinion. Reasonable assurance is a high level of assurance, but is not a guarantee that an audit conducted in accordance with Standards on auditing will always detect a material misstatement when it exists. Misstatements can arise from fraud or error and are considered material if, individually or in the aggregate, they could reasonably be expected to influence the economic decisions of users taken on the basis of these financial statements.

As part of an audit in accordance with Standards on auditing, we exercise professional judgment and maintain professional skepticism throughout the audit. We also :-

i. Identify and assess the risks of material misstatement of the financial statements, whether due to fraud or error, design and perform audit procedures responsive to those risks, and obtain audit evidence that is sufficient and appropriate to provide a basis for our opinion, The risk of not detecting a material misstatement resulting from fraud is higher than for one resulting from error, as fraud may involve collusion, forgery, intentional omissions, misrepresentations, or the override of internal control.

ii. Obtain an understanding of internal financial controls relevant to the audit in order to design audit procedures that are appropriate in the circumstances, but not for the purpose of expressing an opinion on the effectiveness of the entity's internal control.

iii. Evaluate the appropriateness of accounting policies used and the reasonableness of accounting estimates and related disclosures made by management.

BSG AND ASSOCIATES F.R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

iv. Conclude on the appropriateness of management's use of the going concern basis of accounting and, based on the audit evidence obtained, whether a material uncertainty exists related to events or conditions that may cast significant doubt on the ability of the Trust to continue as a going concern. If we conclude that a material uncertainty exists, we are required to draw attention in our auditor's report to the related disclosures in the financial statements or, if such disclosures are inadequate, to modify our opinion. Our conclusions are based on the audit evidence obtained up to the date of our auditor's report. However, future events or conditions may cause the Trust to cease to continue as a going concern.

We communicate with those charged with governance regarding, among other matters, the planned scope and timing of the audit and significant audit findings, including any significant deficiencies in internal control that we identify during our audit.

We also provide those charged with governance with a statement that we have complied with relevant ethical requirements regarding independence, and to communicate with them all relationships and other matters that may reasonably be thought to bear on our independence, and where applicable, related safeguards.

BSG AND ASSOCIATES
F. R. No. 105266W
PUNE
Chartered Accountants

5) Report on Other Legal and Regulatory Requirements

We report that:

(a) We have sought and obtained all the information and explanations which to the best of our knowledge and belief were necessary for the purposes of our audit.

(b) In our opinion proper books of account as required by law have been kept by the Trust so far as it appears from our examination those books.

(c) The Balance Sheet and Income & Expenditure Account dealt with by this report are agreement with the books of account.

For,

B S G AND ASSOCIATES

Chartered Accountants

Firm Registration No. 105266W

CA Suhas Dashrath Gardi

Partner

M. No.104790

UDIN: 22104790BDIQWT6377

BSG AND ASSOCIATES F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

Place: - SHIRDI

Date: - 30/09/2022

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)

BALANCE SHEET AS AT 31ST MARCH, 2022

REGISTRATION No:- E-69,AHMEDNAGAR

(Amounts in Rs.)

PREVIOUS YEAR	FUNDS AND LIABILITIES	SCH		CURRENT YEAR	PREVIOUS YEAR	PROPERTY AND ASSETS	SCH	CURRENT YEAR
	TRUST CORPUS:					**IMMOVABLE PROPERTIES:**		
	Balances as per Last Balance Sheet		48,82,52,869		1,13,32,70,345	Land (At cost)	C 1	1,08,27,71,454
			-					
48,82,52,869			-	48,82,52,869	84,95,86,119	**Buildings & Roads**	C 2	76,45,40,932
						(Net of Accumulated Depreciation)		
9,28,34,13,867	**OTHER EARMARKED FUNDS**	A		10,03,36,74,743				
					33,90,94,670	**OTHER PROPERTY PLANT & EQUIPMENTS**	C 3	27,24,93,830
						(Net of Accumulated Depreciation)		
					80,20,799	**INTANGIBLE ASSETS**	C 4	2,15,34,244
	MANAGEMENT FUND					(Net of Accumulated Depreciation)		
	Balances as per Last Balance Sheet		30,47,36,692					
	Transfer from Income & Expenditure Account		30,00,33,347		2,84,27,46,366	**Capital Work in Progress**	C 5	3,32,94,11,424
	Amount transfer from General Donation A/c		5,00,00,000					
			65,47,70,039					
30,47,36,692	Less:Expenses on Management Fund	K	64,96,28,702	51,41,337		**INVESTMENTS:**	D	
					22,37,03,12,559	Fixed Deposits with Nationalised Banks		23,16,08,75,848
-	**GRATUITY RESERVE**	E		85,50,06,773	73,67,512	**GRATUITY RESERVE**	E	85,31,08,679
					1,22,45,99,439	**ORNAMENTS & JEWELLERY**	F	1,26,88,16,487
79,49,48,912	**LIABILITIES**	B		90,78,72,329				
					14,37,77,796	**STOCK OF CONSUMABLES**	G	11,61,69,125
23,94,550	**PROVIDENT FUND FLUCTUATION FUND**			23,94,550				
					1,17,78,89,576	**ADVANCES, DEPOSITS & RECEIVABLES**	H	1,34,93,93,634
	INCOME & EXPENDITURE ACCOUNT							
19,66,10,91,300	Balances as per Last Balance Sheet		19,66,10,91,300					
	Add:Surplus for the Current Year		64,34,53,838	20,32,89,96,608		**BANK BALANCES:**		
	Add :-Prior Period Adjustment A/c		(2,44,51,470)		43,59,17,272	**IN SAVINGS ACCOUNTS WITH BANKS**	I	38,68,65,041
					22,55,736	**CASH IN HAND**	I	1,53,58,511
30,53,48,38,190	**Total Rs.**			**32,62,13,39,208**	**30,53,48,38,190**	**Total Rs.**		**32,62,13,39,208**

Notes to Accounts Q

AS PER OUR REPORT OF EVEN DATE

For BSG AND ASSOCIATES.,
CHARTERED ACCOUNTANTS,
Firm Regn No.105266W

Sd/-
(SUHAS D GARDI)
PARTNER
MEMBERSHIP NO 104790

PLACE - SHIRDI
DATED - 30.09.2022

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
INCOME & EXPENDITURE ACCOUNT FOR THE YEAR ENDED 31ST MARCH, 2022

REGISTRATION No:- E-69,AHMEDNAGAR

(Amounts in Rs.)

PREVIOUS YEAR	EXPENDITURE	SCH	AMOUNT	AMOUNT	PREVIOUS YEAR	INCOME	SCH	AMOUNT	AMOUNT
6,07,04,714	**Expenses in respect of Properties**	J		3,42,16,373	9,753	**Rent**			8,371
						Interest			
					1,01,68,261	On Bank Savings Accounts		1,19,63,891	
29,83,62,307	**Establishment Expenses**	L		35,48,04,858					
					93,67,60,172	On Fixed Deposit & Securities		77,25,16,006	
	Depreciation	C	17,36,51,091		1,52,10,247	Other Interest		5,87,50,438	84,32,30,336
14,00,47,623	Less: Transferred to Fund		5,81,64,627	11,54,86,464					
	Expenditure on Object of the Trust				28,19,89,406	**Income from Other Sources**	P		77,26,43,109
12,08,77,125	Grant in Aid (Charity)	M	16,50,23,367						
8,18,929	Services to Sai Devotees		16,53,034	16,66,76,401	85,831	**Profit on Sale of Asset**	O		8,23,948
24,88,973	**Expenditure on Other Objects**	N		20,34,482					
69,78,11,443	**Contribution to Management Fund**			30,00,33,347					
(7,68,87,445)	**Excess of Income over Expenditure transferred to Balance Sheet**			64,34,53,838					
1,24,42,23,669	**Total Rs.**			**1,61,67,05,763**	**1,24,42,23,669**	**Total Rs.**			**1,61,67,05,763**

Notes to Accounts Q

AS PER OUR REPORT OF EVEN DATE

For BSG AND ASSOCIATES.,
CHARTERED ACCOUNTANTS,
Firm Regn No.105266W

Sd/-

(SUHAS D GARDI)
PARTNER
MEMBERSHIP NO 104790

PLACE - SHIRDI
DATED - 30.09.2022

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)

Schedule A : Other Earmarked Fund

(Amounts in Rs.)

Sr.. No.	Particular	Schedule	Opening balance as on 01.04.2021	Donation Received during the year	Income for the year	Total (3+4+5)	Interest on F.D.	Transferred to other fund	Transferred From Other Funds/Donations	Total	Amount spent During the year	Closing balance as on 31.03.2022
1	2		3	4	5	6(3+4+5)	7	8	9	10 (6+7-8+9)	11	12 (10-11)
1	Annadan Fund	A 1	4,37,20,53,406	51,99,82,548	21,96,12,788	5,11,16,48,742	22,27,15,898	-	6,88,881	5,33,50,53,521	27,99,29,063	5,05,51,24,458
2	Building Fund		72,07,06,742	81,06,342	-	72,88,13,083		-	-	72,88,13,083	-	72,88,13,083
3	Building Fund(Saiashram)		38,17,26,258	-		38,17,26,258		-	-	38,17,26,258	5,81,64,627	32,35,61,631
4	Devotional Object Fund	A 2	26,48,13,317	6,86,93,125	1,39,329	33,36,45,772			-	33,36,45,772	96,36,383	32,40,09,388
5	Education Fund	A 3	17,16,20,981	6,94,26,249	2,24,27,620	26,34,74,849	87,42,510	-	-	27,22,17,359	16,65,46,793	10,56,70,567
6	Maint. & Repairs & Establishment Fund	A 4	2,56,18,74,601	-	8,90,78,967	2,65,09,53,568	13,05,03,942	-	-	2,78,14,57,510	12,72,62,457	2,65,41,95,053
7	Medical Fund	A 5	-	12,17,76,340	44,52,52,036	56,70,28,375			44,03,30,300	1,00,73,58,675	1,00,73,58,675	-
8	New Bhakta Niwas Fund		42,09,90,933	-		42,09,90,933		-	-	42,09,90,933	-	42,09,90,933
9	Nitya Prasadalay Annadan Yojana		6,88,881	54,578		7,43,459	35,092	6,88,881	-	89,670	-	89,670
10	Permanent Fund		33,54,30,807	1,53,18,976		35,07,49,783	1,70,87,114	-	-	36,78,36,897	-	36,78,36,897
11	Shri.Saibaba Mahasamadhi Shatabdhi Sohala Fund	A 6	1,24,879	1,20,187	-	2,45,066			9,23,834	11,68,899	11,68,899	-
12	Ambulance Project Fund Account		5,33,83,063	-		5,33,83,063		-	-	5,33,83,063	-	5,33,83,063
		Total	9,28,34,13,867	80,34,78,344	77,65,10,740	10,86,34,02,951	37,90,84,556	6,88,881	44,19,43,014	11,68,37,41,640	1,65,00,66,897	10,03,36,74,743

Income & Expenditure Account of Annadan Activities

Schedule A-1

	31.03.2022		31.03.2021	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**
Prasadalaya Income				
Canteen Receipts	1,34,05,471		70,39,608	
Food Packet Receipts	52,31,655		46,52,390	
Laddu Prasad Receipts	10,33,48,325		18,40,000	
Prasadalaya Receipts	9,76,27,337		9,95,37,156	
Subtotal (A)		**21,96,12,788**		**11,30,69,153**
Prasadalaya Expenses				
Material Consumed	18,78,19,347		10,63,01,274	
Housekeeping Expenses	1,79,79,186		2,81,55,983	
Electricity Charges	1,78,15,186		1,52,95,889	
Water Charges	1,50,94,539		85,00,324	
Contract Labour Expenses	4,12,20,806		3,50,11,599	
Subtotal (B)		**27,99,29,063**		**19,32,65,069**
Net (A-B)		**(6,03,16,275)**		**(8,01,95,916)**

Income & Expenditure Account of Devotional Activities

Schedule A-2

	31.03.2022		31.03.2021	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**
Devotional Income				
Abhishek	-		-	
Naivedya Receipts	-		-	
Kothi Receipts	1,25,721		44,044	
More Udi Receipts	13,608		8,670	
Subtotal (A)		**1,39,329**		**52,714**
Devotional Expenses				
Gurupournima Festival	11,52,809		10,30,645	
Punyatithi Festival	11,92,020		11,35,938	
Ramnavmi Festival	11,33,894		7,88,047	
Sai Satcharitra Parayan	95,539		3,34,270	
Samadhi Mandir Expenses	5,47,430		7,51,009	
Naivedya Expenses	1,93,134		1,99,587	
Contract Labour Charges	51,91,548		37,02,343	
Festival Expenses	1,25,819		-	
Satyanarayan Exp	4,189		23,874	
Subtotal (B)		**96,36,383**		**79,65,712**
Net (A-B)		**(94,97,054)**		**(79,12,998)**

Income & Expenditure Account of Educational Activities

Schedule A-3

	31.03.2022		*31.03.2021*	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	***Amount in Rs.***	***Amount in Rs.***
Income During the Year:				
Industrial Training Institute	42,22,979		*38,21,720*	
English Medium School	1,57,15,626		*1,14,55,803*	
Kanya Vidya Mandir	8,417		*1,46,875*	
Senior College	19,78,808		*17,97,994*	
Junior College	5,01,790		*1,21,096*	
Subtotal (A)		**2,24,27,620**		***1,73,43,488***
Expenditure on Educational Activities				
Contractor Labour Charges	1,68,66,212		*97,74,509*	
Sundry Expenses	16,71,888		*11,34,158*	
Gathering Expenses	-		-	
Vehicle Expenses	39,181		*27,095*	
Provident Fund	31,15,965		*32,48,936*	
Printing & Stationery	1,24,547		*41,138*	
Sports Tournament Expenses	11,580		*1,200*	
Staff Salary	14,22,76,166		*12,05,69,578*	
Telephone	32,331		*24,008*	
Travelling	34,468		*16,519*	
Electricity Charges	14,74,362		*12,37,611*	
Water Expenses	8,43,336		*15,70,473*	
Library Expenses	15,580		*2,75,816*	
Repairs & Maintenance	41,176		*7,476*	
Subtotal (B)		**16,65,46,793**		***13,79,28,516***
Excess of Expenditure over Income for the year		**(14,41,19,173)**		***(12,05,85,028)***

Income & Expenditure Account of Building Repairs & Maintenance

Schedule A-4

	31.03.2022		*31.03.2021*	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	***Amount in Rs.***	***Amount in Rs.***
Accommodation Income				
Dwarawati Receipts	2,45,01,584		*98,71,360*	
Sai Ashram 1	5,22,64,141		*1,99,05,651*	
Sai Prasad Niwassthan	25,86,143		*12,41,470*	
Saibaba Bhakt Niwas	92,45,470		*15,01,703*	
Sai Ashram 2	4,80,624		*1,800*	
Sai Palkhi Niwara	1,005		-	
Subtotal (A)		**8,90,78,967**		***3,25,21,984***
Accommodation Expenses				
Hosuekeeping Expenses	6,89,93,188		*7,13,65,217*	
Contract Labour Charges	94,78,974		*70,85,628*	
Building Repair & Maintenance	80,59,359		*1,56,79,140*	
Electricity Expenses	3,36,19,177		*83,88,902*	
Water Charges	66,55,216		*51,96,542*	
Other Expenses	4,56,543		*8,15,675*	
Subtotal (B)		**12,72,62,457**		***10,85,31,104***
Net (A-B) Profit/(Loss)		**(3,81,83,490)**		***(7,60,09,121)***

Income & Expenditure Account of Hospital Activities

Schedule A-5

	31.03.2022		31.03.2021	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**
Hospital Income				
Saibaba Hospital Receipt	32,04,28,302		28,72,57,330	
Sainath Hospital Receipt	9,62,57,562		4,56,21,352	
Ambulance Receipt	7,18,607		7,86,423	
Blood Bank Receipt	49,52,630		43,52,770	
Discount /Free Scheme Received	4,693		1,846	
Electricity and Telephone Recovery	-		-	
Interest Income	12,32,306		17,17,337	
Interest on Short Term Fixed Deposit	4,498		1,77,309	
Room Rent Recovery	1,97,07,907		1,68,38,755	
Sale of Scrap	5,93,855		50,179	
Tender Sale Receipt	13,64,544		39,49,607	
Unclaimed Deposit	4,40,975		6,92,442	
Exchange Gain	-		-	
Profit / (Loss) on Sale of Fixed Assets	(6,86,302)		(1,19,849)	
Penalty & Fine @ 18% Saibaba	2,32,458		-	
Prior Period Income A/c	-		-	
Subtotal (A)		**44,52,52,036**		**36,13,25,501**
Less: Cost of Medicines				
Opening Stock of Medicine	2,73,11,474		3,93,66,087	
Add :Purchase of Medicine	13,09,91,359		12,70,63,481	
Less :Closing Stock of Medicines	3,64,07,480		2,73,11,474	
Cost of Medicines (B)		**12,18,95,353**		**13,91,18,095**

	31.03.2022		31.03.2021	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**
Less : Expenses of Hospital				
Advertisement Expenses	16,29,632		16,96,076	
Ambulance Expenses	19,65,884		17,45,038	
Bank Charges	61,160		63,474	
Bio - Medical Waste Expenses	26,38,410		28,76,995	
Camp Expenses	-		18,226	
Consultancy & Legal	51,711		1,62,500	
Consumables	1,27,893		17,43,469	
Contractor Labour Charges	18,35,09,487		15,97,42,342	
Doctor Honorarium	13,42,79,512		3,52,55,472	
Staff Salary	41,51,57,609		37,29,02,001	
Staff Welfare	2,29,98,549		2,30,33,546	
Electricity	6,52,31,731		4,94,10,369	
Gas Charges	89,18,921		47,71,690	
Rental Expense	2,76,120		2,54,880	
Hospital Expenses	58,52,870		10,07,817	
Insurance Charges	11,83,016		13,00,272	
Linen Expenses	11,40,348		18,11,513	
Medical Reimbursements	1,54,71,256		56,05,542	
News Paper Charges	-		2,577	
Postage & Courier	53,872		51,938	
Printing & Stationery	25,80,137		5,24,772	
Reimbursement of Education Fees	-		8,04,021	
Repairs & Maintenance	2,06,13,683		2,80,97,130	
Computer Expenses	1,42,737		3,36,516	
Pre Audit Fee A/c @18%	14,237		84,743	
Taxes & Charges	220		40,276	
Telephone Charges	1,47,000		87,164	
Transport Charges	3,65,800		3,55,650	
Travelling Expenses	83,550		40,600	
Water Expenses	9,67,979		8,66,236	
Total Expenses (C)		**88,54,63,322**		**69,46,92,846**
Total Cost of Medicines & Expenses		**1,00,73,58,675**		**83,38,10,940**
Net Deficit (A-B-C)		**(56,21,06,639)**		**(47,24,85,439)**
Deficit utilised from Medical Fund Donation		**12,17,76,340**		**7,13,64,378**
Deficit utilised from General Donation		**44,03,30,300**		**40,11,21,063**

Income & Expenses Relating To Mahasamadhi Shatabdi Sohala

Schedule A-6

	31.03.2022		31.03.2021	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**
Income				
Subtotal (A)		**-**		**-**
Expenses				
Others	11,68,899		-	
Subtotal (B)		**11,68,899**		**-**
Net (A-B)		**(11,68,899)**		**-**

LIABILITIES

Schedule B

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars		As on 31st March 2022		As on 31st March 2021
A	**Deposits**				
1	Deposit Refundable - Sansthan	24,13,69,542		30,60,40,170	
2	Deposit Refundable - Hospital	11,29,70,986		10,87,20,837	
3	Drainage Deposit	51,200		51,200	
4	Deposit For Accommodation	11,400		-	
5	Deposit For I.T.I.Uniform	2,14,039		2,14,039	
6	Senior College Deposit	1,54,455		1,54,455	
7	I.T.I. Deposit	10,23,550		9,85,350	
		-	**35,57,95,172**	-	**41,61,66,051**
B	**Expenses**				
	Liabilities for Expenses	35,23,42,969		23,67,22,526	
	Unpaid Salary	46,64,903		34,24,993	
	Payable to Employees	36,80,762		2,38,51,845	
			36,06,88,634		**26,39,99,363**
C	**Suppliers**		15,62,01,506		7,69,83,148
D	**Duties & Taxes**				
	Tax Deducted at Source	2,34,65,153		1,95,70,341	
	Professional Tax Payable	4,64,975		4,74,625	
	GST TDS	26,61,199		1,06,89,354	
			2,65,91,327		**3,07,34,320**
E	**Others**				
	Income Received in Advance	30,550		26,250	
	Payable to Patients	2,02,149		1,39,649	
	Provision for Refund of Hospital Bills	-		-	
	Fund Received for Medical treatment	4,20,424		4,27,924	
	Liabilities for Education Activities	15,71,395		1,05,725	
	Chinchankar Trust	2,74,267		2,74,267	
	Sai Devotees Relief Fund	30,81,584		30,76,894	
	Saibaba Foundation	30,15,320	85,95,690	30,15,320	70,66,030
	Total		**90,78,72,329**		**79,49,48,912**

Schedule of Property Plant & Equipments Including Capital Work In Progress

Schedule C

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particular	Rate of Deprn.	Cost as on 1 April 2021	Additions During the year	Deduction During the year	Cost as on 31 March 2022	Depriciation as on 1 April 2021	Depreciation for the year 31 March 2022	Deduction During the year (Depr)	Total Depreciation	W.D.V. on 31 March 22	W.D.V. on 31 March 21
	IMMOVABLE ASSETS											
C 1	Land	0%	1,13,32,70,345	5,52,000	5,10,50,891	1,08,27,71,454	-	-	-	-	1,08,27,71,454	*1,13,32,70,345*
	Subtotal (C1)		**1,13,32,70,345**	**5,52,000**	**5,10,50,891**	**1,08,27,71,454**	**-**	**-**	**-**	**-**	**1,08,27,71,454**	***1,13,32,70,345***
C 2	**BUILDINGS & ROADS**											
	Buildings & Roads	10%	1,05,65,95,898	1	-	1,05,65,95,899	80,36,99,132	2,52,89,676	-	82,89,88,809	22,76,07,090	*25,28,96,765*
	Polycarbonate Shed	20%	1,00,78,755	-	-	1,00,78,755	92,12,996	1,73,151	-	93,86,147	6,92,608	*8,65,759*
	Buildings (Sai Palkhi Niwara)*	10%	1,61,65,680	-	-	1,61,65,680	55,59,377	10,60,630		66,20,008	95,45,672	*1,06,06,303*
	Buildings (Sai Ashram)	10%	1,32,19,38,646	-	-	1,32,19,38,646	74,02,92,384	5,81,64,627	-	79,84,57,011	52,34,81,634	*58,16,46,262*
	Dhynmandir Sabha Mandap	10%	41,76,643		-	41,76,643	6,05,613	3,57,103	-	9,62,716	32,13,927	*35,71,030*
						-	-			-	-	-
	Subtotal (C2)		**2,40,89,55,622**	**1**	**-**	**2,40,89,55,623**	**1,55,93,69,502**	**8,50,45,188**	**-**	**1,64,44,14,690**	**76,45,40,932**	***84,95,86,119***
C 3	**OTHER FIXED ASSETS**											
	Sansthan:											
	STATUES	0%	8,21,148	-	-	8,21,148	-	-	-	-	8,21,148	*8,21,148*
	FURNITURE & FIXTURES	15%	25,96,11,346	5,22,416	10,67,289	25,90,66,473	20,14,11,287	91,20,870	9,54,262	20,95,77,895	4,94,88,578	*5,82,00,059*
	PLANT & MACHINERY	25%	67,29,01,946	14,11,604	51,09,240	66,92,04,310	61,92,30,925	1,38,15,361	50,41,230	62,80,05,056	4,11,99,254	*5,36,71,021*
	VEHICLES	20%	12,07,53,302	2	18,38,034	11,89,15,270	8,17,57,340	79,20,927	17,92,694	8,78,85,572	3,10,29,698	*3,89,95,962*
	EQUIPMENTS	25%	5,05,90,229	1,20,057	10,06,389	4,97,03,897	4,28,30,400	19,73,727	9,77,814	4,38,26,313	58,77,584	*77,59,829*
	INSTRUMENTS	25%	53,47,521	27,544	2,54,343	51,20,722	43,90,463	2,52,809	2,44,615	43,98,658	7,22,065	*9,57,058*
	COMPUTERS	60%	9,35,71,796	2,41,664	-	9,38,13,460	8,40,30,579	58,69,710	-	8,99,00,289	39,13,171	*95,41,217*

Sr. No.	Particular	Rate of Depm.	Cost as on 1 April 2021	Additions During the year	Deduction During the year	Cost as on 31 March 2022	Depriciation as on 1 April 2021	Depreciation for the year 31 March 2022	Deduction During the year(Depr)	Total Depreciation	W.D.V. on 31 March 22	W.D.V. on 31 March 21
	Hospital :											
	FURNITURE & FIXTURES	15%	3,57,34,654	4,07,589	10,87,932	3,50,54,311	2,94,47,471	10,36,944	9,51,125	2,95,33,290	55,21,022	*62,87,184*
	PLANT & MACHINERY	25%	52,45,56,284	1,52,43,445	99,09,363	52,98,90,366	38,79,67,250	3,72,94,184	96,90,400	41,55,71,034	11,43,19,332	*13,65,89,034*
	VEHICLES	20%	83,15,582		5,58,978	77,56,604	66,70,275	3,45,513	4,98,958	65,16,830	12,39,774	*16,45,307*
	EQUIPMENTS	25%	10,03,67,850	1,70,150	34,26,149	9,71,11,851	7,91,52,043	53,78,392	33,19,435	8,12,11,000	1,59,00,851	*2,12,15,806*
	INSTRUMENTS	25%	5,25,47,863	16,282	56,63,894	4,69,00,251	4,93,21,849	8,19,301	54,88,288	4,46,52,862	22,47,389	*32,26,014*
	COMPUTERS	60%	1,13,40,903	3,49,858	30,200	1,16,60,561	1,11,55,871	3,20,917	30,192	1,14,46,595	2,13,965	*1,85,032*
	Medical Oxygen Gas Pipe Line					-	-	-		-	-	-
	Subtotal (C3)		**1,93,64,60,423**	**1,85,10,611**	**2,99,51,810**	**1,92,50,19,224**	**1,59,73,65,753**	**8,41,48,654**	**2,89,89,013**	**1,65,25,25,394**	**27,24,93,830**	***33,90,94,670***
	Total C1 + C2 + C3		**5,47,86,86,389**	**1,90,62,612**	**8,10,02,701**	**5,41,67,46,300**	**3,15,67,35,255**	**16,91,93,843**	**2,89,89,013**	**3,29,69,40,084**	**2,11,98,06,215**	***2,32,19,51,134***
C 4	**INTANGIBLE ASSETS**											
	Sansthan:											
	Softwares	25%	6,90,07,261	1,79,70,693	-	8,69,77,954	6,12,19,171	43,99,072	-	6,56,18,243	2,13,59,711	*77,88,090*
	Hospital:											
	Softwares	25%	34,64,891	-	-	34,64,891	32,32,182	58,177	-	32,90,359	1,74,532	*2,32,709*
	Sub Total (C4)		**7,24,72,152**	**1,79,70,693**	-	**9,04,42,845**	**6,44,51,353**	**44,57,249**	-	**6,89,08,601**	**2,15,34,244**	***80,20,799***
C 5	**Capital Work In Progress**											
	Sansthan	0%	2,81,24,42,994	47,91,89,683		3,29,16,32,678	-	-	-	-	3,29,16,32,678	*2,81,24,42,994*
	Hospital		3,03,03,372	74,75,374		3,77,78,746					3,77,78,746	*3,03,03,372*
	Sub Total (C5)		**2,84,27,46,366**	**48,66,65,057**	-	**3,32,94,11,424**	-	-	-	-	**3,32,94,11,424**	***2,84,27,46,366***
	Grand Total		**8,39,39,04,908**	**52,36,98,362**	**8,10,02,701**	**8,83,66,00,569**	**3,22,11,86,608**	**17,36,51,091**	**2,89,89,013**	**3,36,58,48,685**	**5,47,07,51,882**	***5,17,27,18,299***

* During the year, Sansthan has received certain assets as Donation in kind. Refer Note Q -9 of Notes to accounts.

Schedule D : INVESTMENTS

Government Securities & Fixed Deposits With Nationalised Bank

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	As on 31st March 2022	As on 31st March 2021
A	Fixed Deposits With Nationalised Bank	23,16,08,75,848	22,37,03,12,559
	Total	**23,16,08,75,848**	**22,37,03,12,559**

Schedule E : Gratuity Reserve

(Amounts in Rs.)

Particulars	Amount	As on 31st March 2022		*As on 31st March 2021*
Gratuity Fund with LIC		85,31,08,679		*77,86,77,419*
Less: Gratuity Reserve				
Opening	77,13,09,907		*74,49,51,780*	
Less: Paid	7,41,34,306		*3,75,97,237*	
Add: Provided	15,78,31,172		*6,39,55,364*	
		85,50,06,773		*77,13,09,907*
Total		**(18,98,094)**		***73,67,512***

Schedule F : Ornaments & Jewellery

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	Balance as on 01 April 2021	Additions during the year	Deduction during the year	Balance as on 31st March 2022
1	Gold	92,74,42,724	3,72,63,320	-	96,47,06,044
2	Silver	15,94,62,079	72,44,961	-	16,67,07,040
3	Silver Coins 20 GMS	5,038	-	-	5,038
4	Silver Coins 25 GMS	99,750	-	7,000	92,750
5	Gold Coins	3,37,98,273	2,83,275	19,80,032	3,21,01,515
6	Gold Pendents	34,011	-	4,251	29,760
7	Copper & Brass	4,26,901	21,149	21,649	4,26,401
8	Precious Stones & Other Valuables	10,33,30,664	14,21,026	3,750	10,47,47,940
	Total	**1,22,45,99,439**	**4,62,33,731**	**20,16,683**	**1,26,88,16,487**

Schedule G : Stock of Consumables

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars (Stock of Consumable)	As on 31st March 2022	As on 31st March 2021
1	Medicines	3,64,07,480	2,73,11,474
2	Food Grains & Other Prasadalaya Material	2,89,90,116	3,85,05,701
3	Books / Photos	2,18,01,801	3,90,39,000
4	Cement (with Construction Department)	71,970	12,150
5	Steel (with Construction Department)	7,985	7,985
6	Cloth (with Counter Department)	25,53,659	8,96,000
7	General Donated Articles (with Counter Department)	10,638	58,410
8	Copper & Brass Articles (with Counter Department)	2,09,534	1,938
9	I.T.I. Consumable Material	-	3,25,707
10	Building Repairs & Maintenance Material	8,99,294	10,62,367
11	Sanitation Material	4,64,292	24,16,675
12	Water Supply Material	1,19,47,438	1,25,59,110
13	Stationery	34,11,014	36,47,077
14	Electrical Material	44,58,731	83,29,911
15	Cloth for Uniform	37,900	37,900
16	Calenders	2,37,331	7,14,245
17	Audio - Video Cassettes	11,39,516	24,29,721
18	Computer Material	16,808	
19	Garden Material	23,971	86,325
20	Guest House items	6,909	49
21	Sundry Material	8,40,583	1,76,549
22	Sound System Material	3,94,682	1,84,356
23	Satyanarayan	2,76,918	32,700
24	Samadhi Mandir	-	6,909
25	Printing Material	15,36,991	22,11,475
26	Diary	4,23,564	37,24,064
	Total	**11,61,69,125**	**14,37,77,796**

Schedule H : Advances, Deposits & Other Receivables

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	As on 31st March 2022	As on 31st March 2021
1	Advances recoverable in cash / kind	10,54,21,612	5,76,46,795
2	Sundry Debtors	8,83,24,638	7,78,88,466
3	Loan Given to Shirdi Nagarpanchayat	-	-
4	Deposits	3,89,66,146	3,87,42,256
5	Income Tax deducted at Source	44,24,38,104	35,22,85,355
6	Income Receivable	65,26,14,397	62,78,09,426
7	Prepaid Expenses	1,75,04,733	2,26,32,542
8	Input Balance of GST (Net of liability)	41,22,869	8,24,332
9	TCS Payment	1,135	60,405
	Total	**1,34,93,93,634**	**1,17,78,89,576**

Schedule I : Cash & Bank Balances

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	Amount as on 31st March 2022	Amount as on 31st March 2021
A	**Cash in Hand**		
1	At Shirdi Office	11,411	11
2	At Hospital	3,88,105	4,24,842
3	At Mumbai Office	15,152	4,166
	Total (A)	**4,14,668**	**4,29,019**
Sr.No.	**Particulars**	**Amount as on 31st March 2022**	**Amount as on 31st March 2021**
B	**Stamps In Hand**		
1	At Shirdi Office	4,81,323	17,32,406
2	At Hospital	41,380	24,290
	Total (B)	**5,22,703**	**17,56,696**
Sr.No.	**Particulars**	**Amount as on 31st March 2022**	**Amount as on 31st March 2021**
C	**Foreign Currency in Hand**	1,44,21,139	70,021
	Total (C)	**1,44,21,139**	**70,021**
	Total (A+B+C)	**1,53,58,511**	**22,55,736**

D Bank Balances (Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars		Amount as on 31st March 2022		Amount as on 31st March 2021
1	**At Shirdi Office**	*37,12,87,185*		*39,96,60,244*	
	Less: Book Overdraft	-	37,12,87,185	-	39,96,60,244
2	At Hospital	*2,89,00,496*		*4,28,14,265*	
	Less: Book Overdraft	*(1,59,91,831)*	1,29,08,665	*(1,17,71,875)*	3,10,42,389
3	At Mumbai Office		26,69,191		52,14,638
	Total (D)		**38,68,65,041**		**43,59,17,272**

Schedule J : Expenses in Respect of Properties

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2022	For the year ended on 31st March 2021
1	Insurance of Property	369	32,50,301
2	Machinary Repairs & Maintenance	1,18,55,758	1,54,87,208
3	Power House Expenses & other Maintenance & Repairs	37,26,658	2,86,04,050
4	Rates, Taxes & Charges, Municipal Tax	1,86,33,588	1,33,63,155
	Total	**3,42,16,373**	**6,07,04,714**

Schedule K : Expenses towards Management Fund

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2022	For the year ended on 31st March 2021
1	Salaries and allowances to Staff	64,89,97,428	43,69,90,310
2	Board Meeting Expenses	230	-
3	Travelling Expenses	6,31,044	3,17,024
	Total	**64,96,28,702**	**43,73,07,334**

Schedule L : Establishment Expenses

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2022	*For the year ended on 31st March 2021*
1	Advertisements	28,20,799	*33,37,531*
2	Apprentice Stipend	29,02,629	*9,42,836*
3	Audit Fee & Reimbursement of Expenses	7,49,037	*5,52,399*
4	Bank Charges	77,65,901	*34,32,178*
5	Contribution to Employees Provident Fund	3,67,92,978	*3,92,10,373*
6	Contractor Labour Charges	5,61,80,364	*5,01,49,365*
7	Computer Expenses	2,746	*39,595*
8	D.C.P.S. A/c	2,79,816	-
9	I.T.Exp.	1,31,09,884	*43,71,457*
10	Guest House Expenses	4,23,656	*5,31,975*
11	Insurance Charges	68,80,057	*34,57,612*
12	Legal Expenses	16,09,085	*19,05,959*
13	Locker Rent	2,098	*16,520*
14	News Papers and Periodicals	30,637	*17,229*
15	Postage	39,72,347	*1,67,786*
16	Printing Expenses	11,09,729	*29,27,602*
17	Publication Expenses	43,05,980	*76,92,256*
18	Sansthan Honorarium	1,92,500	*20,39,669*
19	Security Expenses	9,92,12,330	*10,31,50,113*
20	Sound System Expenses	32,22,088	*23,64,790*
21	Staff Welfare Expenses	63,01,924	*64,16,486*
22	Stationery Expenses	3,61,158	*10,23,639*
23	Sundry Expenses	29,52,741	*39,72,664*
24	Telephone Expenses	3,76,309	*7,75,460*
25	Uniform Expenses	18,345	*23,650*
26	Vehicle Maintenance	95,02,623	*1,91,67,877*
27	Website Expenses	40,39,026	*53,38,098*
28	Gratuity	8,96,88,073	*3,53,37,189*
	Total	**35,48,04,858**	***29,83,62,307***

Schedule M : Expesnes towards Grant in Aid (Charity)

(Amounts In Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2022	*For the year ended on 31st March 2021*
1	Shirdi Road Development Project		*2,51,00,000*
2	Maharashtra Jivan Pradhikaran	-	*(38,701)*
3	Sansthan Employees	8,00,000	
4	Construction of New Bus Stand at Shirdi	10,50,912	-
5	Charity to Shahid Family in Pulwama in Jammu Kashmir	12,55,000	-
6	Cleaning & Maintenance of Shirdi - Shirdi Nagarpanchayat	1,80,00,000	*36,46,999*
7	Non Expenditure of Jalyukata Shivar Refund	(23,62,542)	*5,80,000*
8	Charity in Medical Bills for Poor and Needy Patients	13,40,78,340	*8,59,81,879*
9	Financial Aid For Life Saving Operations through Sainath Hospital	1,22,01,657	*56,06,948*
10	Dhwajdin Nidhi	-	-
	Total	**16,50,23,367**	***12,08,77,125***

Schedule N : Expenditure on Other Objects

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2022	For the year ended on 31st March 2021
1	Shirdi Festival	2,400	1,12,805
2	Saileea Magazine Expenses (Net)	20,32,082	23,76,168
	Total	**20,34,482**	**24,88,973**

Schedule O : Profit / Loss on Sale of Assets & Investment

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2022	For the year ended on 31st March 2021
1	Profit on Sale of Assets	8,68,985	6,67,027
2	Loss on Sale of Assets	45,038	5,81,196
	Net Loss / (Profit)	**(8,23,948)**	**(85,831)**

Schedule P : Income from Other Sources

A Donation Received

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars		For the year ended 31.03.2022		For the year ended 31.03.2021
1	Charity Boxes (Cash)		67,37,67,257		29,56,90,925
2	General Donation	53,14,25,800		27,13,42,891	
	Less : Transfer to Medical Fund (Schedule A)	(44,03,30,300)		(40,11,21,062)	(12,97,78,170)
	Less : Transfer to Shatabdi Mohatsav Fund(Schedule A)	(9,23,834)			
	Less : Transfer to Management Fund A/c	(5,00,00,000)	4,01,71,666		
3	Donation in Kind		3,60,42,162		4,56,23,441
4	Online Facility & Other Receipts		32,64,483		16,22,295
	Sub Total (A)		**75,32,45,569**		**21,31,58,491**

B Other Income

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars		For the year ended 31.03.2022	For the year ended 31.03.2021
1	Maintenance Charges of Staff Quarter & Service Stalls		10,84,087	60,14,378
2	Sundry Receipts		42,62,449	27,13,417
3	Live Darshan (Royalty)		1,60,00,000	2,33,55,000
4	Surplus From Sale of Books /Photos/ Calender/Cassettes & CDs		(2,20,85,651)	43,10,251
5	Surplus From Sale of Gold, Silver Coins & Precious Stones		54,32,962	22,77,206
6	Wind Mill Receipt		1,35,30,235	2,30,27,751
7	Religious Receipts (Net of Religious Expenses)		14,862	22,087
8	Bus Service Receipts		-	-
9	Surplus From Sale of Cloth, Copper & Brass , G.D.Articals		1,04,450	(7,15,265)
10	Online Receipt		1,78,051	73,59,941
11	Sai Leela Magazine Income		8,76,094	4,66,150
	Sub Total (B)		**1,93,97,540**	**6,88,30,915**
	Total (A+ B)		**77,26,43,109**	**28,19,89,406**

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)

Schedule Q: Notes on Accounts

1. Significant Accounting Policies

1.1 Basis of Preparation of Financial Statements

The Financial Statements are drawn up on historical cost basis and have been prepared in accordance with applicable Accounting Standards issued by the Institute of Chartered Accountants of India and are on accrual basis unless otherwise stated. Accounting Policies are adopted consistently unless specifically referred to otherwise and are in consonance with the generally accepted accounting principles.

1.2 Use of Estimates

The preparation of Financial Statements requires some estimates which affect the reported amounts of assets and liabilities on the date of Financial Statements and the reported amount of revenues and expenses during the year. Difference between the actual result and estimates are recognized in the period in which results are known/ materialized.

1.3 Revenue Recognition

a. Donation in kind received at the counters such as Gold, Silver, artificial & real Precious Stone, Copper, Brass, Cloth and any other articles are treated as Income from Other Sources and such donations are accounted on the basis of valuation done by the appointed valuer as of the date of receipt.
b. Other Assets such as, Plant & Machinery, Equipment's, Computers, Furniture and Fixtures etc, are booked at nominal value of Rs.1/-, Board resolution to for the same is not available on record.
c. Gold coins, Silver coins and precious stones are sold at a price which are decided by the management at regular intervals and surplus is accounted after adjusting cost/value of gold, silver and precious stones. Whereever on to one co-relation could not be established, same is recorded on FIFO basis.
d. Foreign instruments & currencies are accounted on the date of credit in Bank Statement.
e. Donation received for a specific fund is credited to the respective fund and other donations are accounted as income of the trust.
f. Cash received at donation counter after 2 P.M. on the last day and Cash received in Hundis (Donation boxes) on the last day of the financial year is accounted on the following day.
g. Coins below denomination of 50 Paise and foreign Currency Coins are not recorded in books of account.
h. Annual Membership / Subscriptions for publication are accounted on cash basis.
i. Interest income on fixed deposits with banks is accounted on accrual basis at the rates applicable to such deposits and investments.
j. Goods & Service Tax liability is charged on inclusive basis, where ever applicable.

BSG AND ASSOCIATES F.R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

1.4 Investments

Investments are stated at cost.

1.5 Property Plants & Equipments

a. Property Plant & Equipment's excluding Land are stated at historical cost or nominal value, as the case may be, less depreciation. However, PPE received as donation are recorded at nominal value of Rs.1/-

b. Freehold land if purchased recorded as per cost of purchase and in case of donation recorded at nominal value of Rs.1/-, board resolution for the said accounting effect is not available on record.

c. Depreciation on tangible assets has been worked out on the basis of Written Down Value method. In respect of additions to Fixed Assets up to 30th September; depreciation has been charged for full year and for others, depreciation is charged for six months period. No depreciation has been considered on Assets discarded or sold in the year of sale. However, Management decision or board resolution for the rates applicable on PPE is not available on record.

d. Tangible Assets costing Rs. 5,000 or less are fully depreciated.

e. Costs incurred on intangible assets resulting in future economic benefits are capitalized as intangible assets and amortized on written down value method beginning from the date of capitalization.

1.6 Inventories

a. Inventories of Stores, cloth materials, Grocery items, consumables, medicines have been valued at cost, including taxes such as VAT / CENVAT / GST. The cost is determined on FIFO basis. The Certification of quantity of Closing Stocks and its Valuation has been obtained from the management as its physical verification as on 31st March, 2022 was not possible. We have relied on the certificate as is provided to us by the management for considering the figure of Closing Stock in the Financial Statements. During the year, it is observed that; Stock valuing Rs.2,26,18,414.32 as on 31.03.2022 of publication department is not accounted for in the books of account.

1.7 Foreign Currency Transactions

a. Foreign currency transactions are recorded on initial recognition in the reporting currency by applying to the foreign currency amount at the exchange rate prevailing as on the date of transactions.

b. The Trust has received Donation in Foreign Currency by various modes like Donation Box, Direct credit in Bank A/c. The Foreign currency received in Mandir Donation Box.

c. Foreign currency received from unknown persons such as received in donation boxes, could not be accepted unless the details of Donor made available. Due to this guideline, Foreign currency with the custody of trust pending for deposition. Further, trust is not knowing till when the same can be deposited.

BSG AND ASSOCIATES * F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants *

1.8 Employee Benefits

a. **Treatment of Retirement Benefits:** Contribution to provident Fund & Family Pension Fund are accounted on accrual basis and charged to Income & Expenditure Account for the year under consideration.

b. **Defined Contribution Plan:** The Trust makes Provident Fund contributions to defined contribution plans for qualifying employees.

c. **Defined Benefit Plan**

i. The Trust offers the Gratuity to employee under the benefit scheme.

ii. Obligation in respect of employee's gratuity fund scheme managed by Life Insurance Corporation of India is determined based on Actuarial Valuation using the Projected Unit Credit Method, which recognizes each period of service as giving rise to additional unit of employee benefit entitlement and measures each unit separately to build up the final obligation

iii. Leave encashment has been provided for as and when it is due.

jjj. Contribution to Pension Fund Trust are made based on LIC certificate and recognized as an expense as per AS-15 (Revised). The details pertaining to the Gratuity and Pension & Group Scheme Plans for the year under Audit could not be provided in the absence of related records from LIC with the management. Therefore, due to non-availability of the records, we are unable to report the same.

1.9 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets

A provision is recognized when an enterprise has a present obligation as a result of past events; it is probable that an outflow of resources will be required to settle the obligation, in respect of which a reliable estimate can be made. Provisions are not discounted to its present value and are determined based on best estimate required to settle the obligations at the Balance Sheet date. These are reviewed at each Balance Sheet date and adjusted to reflect the current best estimates. Contingent Assets are neither recognized nor disclosed in the financial statements. Contingent liabilities are not provided for and are disclosed by way of notes.

Presently on-going Income Tax cases involving value of Rs. 4,98,41,03,436/- and Other CIVIL cases involving value of Rs 4,72,08,393/- and TDS Liability as per Traces website is Rs.6,75,460.00 are all contingent liabilities of the trust, need to be paid as and when arise.

BSG AND ASSOCIATES F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

1.10 Earmarked Funds/ Allocations: -

a. Allocation of the Earmarked Funds is on the basis of specific directions of Devotees, as specified in the receipts.
b. Income from related activities for which funds are created are credited to respective Fund account.
c. Amount of Depreciation of Sai Ashram charged to Building Fund
d. Interest income from investment on specific earmarked funds is allocated on the basis of average rate of interest for the current year to the respective earmarked funds on Opening balances.
e. Expenses with respect to specific objects are shown as utilization from the respective fund.

1.11 Valuation of Ornaments & Jewelleries: -

Ornaments & Jewelry are valued on the basis of the valuation done by appointed valuer as on the date of receipt plus charges for conversion into coins.

BSG AND ASSOCIATES F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

2. Notes to Accounts

2.1 As per order dated 13th March 2012 of Hon. High Court of Judicature at Bombay. Bench of Aurangabad in Public Interest Litigation No.18 of 2011, all the affairs of "Shri Sai Baba Sansthan Trust, Shirdi" were supervised, maintained and looked after by committee consisting of the principal District Judge, Ahmednagar, The Collector, Ahmednagar and The Chief Executive Officer of Shri Sai Baba Sansthan Trust Shirdi from 30th March 2012 until the State Government constitute a new Committee.

The State Government then appointed new committee vide order No.SSS 2011/175(22) Desk-16 dated 27.03.2012. Then again Hon High Court issued order on 30.03.2012 in public interest litigation No 27 of 2012 and further directed that until further orders passed by the said court, the affairs of the said "Shri Sai Baba Sansthan Trust, Shirdi shall be looked after and managed by the committee appointed by the said court vide judgment and order dated 13.03.2012 in public interest litigation no. 18 of 2011.

Further on 28th July, 2016, Law and Judicial Department of Maharashtra State Government ordered formation of Committee consisting of 12 members authorizing the committee for looking into the matters/affairs of Sansthan for a period of three years.

Again, a petition was filed in Supreme Court dated 29th November, 2017. Supreme Court vide its order dated 09th October, 2018 directed State Government to implement the directions of the High Court as and when the board is re-constituted after expiry of its present term.

New Ad-hoc Committee has been formed vide PIL No.98 of 2021 dated Civil Application No.11973 of 2021, Hon'ble High Court, Bench Aurangabad had The impugned order dated 16th September 2021 passed by the Principal Secretary, Law and Judiciary Department, Mantralaya, Mumbai appointing Members of Managing Committee of Shree Sai Baba Sansthan Trust, Shirdi is quashed and set aside. And directed to State Government to constitute a new "the Shree Sai Baba Sansthan Management Committee" within a period of eight weeks. And directed that, until the State Government constitutes a new Committee, the affairs of the "Shree Sai Baba Sansthan Trust, Shirdi" shall be supervised, monitored and looked after by a committee consisting of (A) The Principal District Judge, Ahmednagar. (B) The Collector, Ahmednagar. (C) The Chief Executive Officer of Shree Sai Baba Sansthan Trust Shirdi. (d) The Principal District judge, Ahmednagar shall be the Chairman of the Committee and rest of the two officers shall be the Members of the Committee. (e) The ad-hoc committee appointed by this Court would continue till a new management committee is constituted by the State Government in the manner prescribed aforesaid. (f) The ad-hoc committee appointed by this Court is directed not to take any major financial decision in respect of the management of the affairs of the Sansthan without permission of this Court.

BSG AND ASSOCIATES F. R. No 105266W PUNE Chartered Accountants

2.2 Bombay high court (Benched at Aurangabad) has directed to appoint Ad-hoc committee consisting of The Principal District Judge, Ahmednagar, The Chief Executive Officer of Shri Sai Baba Sansthan Trust Shirdi, one delegate not below the rank of the assistant charity commissioner, through the charity commissioner of State of Maharashtra and the Additional Commissioner, Nashik Division, Nashik. Bombay high court (Benched at Aurangabad) has further directed that, any major policy decision or financial decision, wherein the amount involved is more than Rs.50 lakhs be submitted to the said committee for its approval, except for routine expenses as referred to in the order dated 30th January 2019 in Public Interest Litigation Nos. 152 of 2018 and 86 of 2018.

2.3 New Ad-hoc Committee has been formed vide PUBLIC INTEREST LITIGATION NO.120 OF 2019 dated 09th October, 2019 by the order of the Hon' High Court, Mumbai of Aurangabad Bench. A Committee of 4 members was formed by this order and as per CIVIL APPLICATION NO. 4579 OF 2020 dated 30th July, 2020 of the Hon' High Court, Mumbai of Aurangabad Bench, out of the 4 members, the Principal District Judge, Ahmednagar has been appointed as Chairman of Ad-hoc Committee. Subsequently, this Ad-hoc Committee consists of-

i) Principle District Judge, Ahmednagar
ii) Chief Executive Officer of Shri Saibaba Sansthan Trust, Shirdi
iii) One Delegatee, not below the Rank of Asst. Charity Commissioner
iv) Additional Commissioner, Nashik Division, Nashik

2.4 During the year under Audit, State Government has appointed new Management Committee dated 16.09.2021, thereafter PIL No.98 of 2021 and 100 and 2021 filed with Bombay High Court bench Aurangabad, and direction of Bombay High court Management committee appointed by State government stand dissolved on 13.09.2022 and Adoc Committee has been form consisting of

(A) The Principal District Judge, Ahmednagar.
(B) The Collector, Ahmednagar.
(C) The Chief Executive Officer of Shree Sai Baba Sansthan Trust Shirdi.

3. Grant in Aid (Charity / Medical) has been accounted on payment basis.

4. As per the Policy of The Trust Leave Encashment is payable at the time of retirement of the employee and the said amounts are not provided in books over the years but the same is accounted on cash basis as and when paid to employees at the time of retirement.

BSG AND ASSOCIATES F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

5. During the year under report, there is excess of expenditure over income. However, Income & Expenditure Account does not include donations received by the trust. It is credited to respective fund account(s). Besides, in accordance with provisions of section 22(2) of Shree Sai Baba Sansthan Trust (Shirdi) Act, 2004, an amount of Rs.64,96,28,,702/- has been transferred to Management Fund. Under the circumstances, it is difficult to compute if 85% of the trust's income/receipt has been utilized for its object. However, since it is proposed to accumulate the income for future years, no provision for taxation is considered.

6. The Provident Fund Fluctuation Fund Rs.23,94,550/- is shown as liability which is contribution collected from staff and contribution made by Sansthan on account of fluctuation in Provident Fund. This amount represents the excess over the amount transferred to Provident Fund Commissioner.

7. The Sansthan has received below mentioned assets as donation in kind which has been shown at nominal value of Rs.1/- per asset as per the Accounting policies.

	Financial Year 2021-22		Financial Year 2020-21	
Tangible Assets	Quantity & Nominal Value	**Value of Donation (Rs.)**	Quantity & Nominal Value	**Value of Donation (Rs.)**
Computer	-	-	1	9,700
Equipment	101	92,37,520	85	36,41,934
Furniture & Fixture	42	2,56,695	210	22,55,962
Instruments	2	1,79,300	3	5,900
Plant & Machinery	91	3,02,56,624	45	1,33,40,206
Vehicle	2	1,95,373	2	10,38,742
Total	**238**	**4,01,25,512**	**346**	**2,02,92,444**

8. As per AS 15 Accounting for Employee benefit

i. Defined contribution plans

The Trust makes Provident Fund contributions to defined contribution plans for qualifying employees. Under the Schemes, the Trust is required to contribute a specified percentage of the payroll costs to fund the benefits.

The contributions payable to these plans by the Trust are at rates specified in the rules of the schemes.

BSG AND ASSOCIATES F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

ii. Defined benefit plans

The details pertaining to the Gratuity and Pension & Group Scheme Plans for the year under Audit could not be provided in the absence of related records from LIC with the management.

9. As per Section 22 (2) of the Shree Sai Baba Sansthan Trust (Shirdi) Act, 2004, an amount not exceeding ten percent of the approximate gross annual income of the trust in the last preceding year shall be credited to Management Fund. Accordingly, an amount of Rs.64,96,28,,702/- (PY: 69,78,11,443/-) has been transferred from Income and Expenditure

   Account to Management Fund.
   As per Sec 15(3) of the Shree Sai Baba Sansthan Trust (Shirdi) Act, 2004, Salary & allowances and other expenses of the executive officers and other officers and employees of the committee shall be paid out of Management Fund.

   However, in continuation of practices followed in preceding years, salary and allowance of all staff of Sansthan (except for salary and allowances of employees working in institutions run under medical relief activities and educational activities) has been deducted from Management Fund.

10. Balances of different accounts including net surplus, total assets and total liabilities as appearing in the financial statements attached here to does not match with balances of corresponding accounts appearing in books of accounts maintained through accounting software tally. This has resulted primarily due to different treatment given to some of the accounts head in financial statement compared to books of accounts. Net Surplus as per Consolidated Financials is Rs.64,34,53,838/- and Net Deficit as per Tally is Rs.67,91,21,439/- and Total of Assets and Balance sheet as per consolidated financial is Rs.32,62,13,39,208/- and as per Tally is Rs. 38,60,99,51,615.75

BSG AND ASSOCIATES
F. R. No. 105265W
PUNE
Chartered Accountants

11. Contingent liability (to the extent ascertained from the available records) not provided for in respect of:

Sr. NO.	Particular	31.03.2022	31.03.2021
I	Claimes against Trust by Others Not acknowledged as debts,	4,72,08,393	4,60,61,019
II	Show Cause Demand Notice from Income Tax Department duly filed 4 CIT Appeals & 1 Assessment in process.	4,98,41,03,436	4,98,63,00,047

Note: Future cash outflows, if any; in respect of (I) & (II) above is dependent upon the outcome of judgements/decisions etc.

11. Previous years figures are regrouped and rearranged wherever necessary; to make them comparable with current year.

Signature to Note 'A' to 'Q'

For THE SHREE SAIBABA SANSTHAN TRUST, SHIRDI

CA Suhas D Gardi
Partner
B S G And Associates,
Chartered Accountants
Firm Regn. No. 105266W
M. No.104790
Place: Shirdi
Date: 30th September, 2022
UDIN:22104790BDIQWT6377

K.S. Kharade
I/C Chief Accounts Officer

Rahul Jadhav
Dy. Chief Executive Officer

Smt. Bhagyashree Banayat (IAS)
Chief Executive Officer

Sudhakar Yarlagadda
Chairman

B S G AND ASSOCIATES F. R. No. 105266W PUNE Chartered Accountants

श्री साईंचे समाधी मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम सूची

वेळ	तपशील
पहाटे ०५.१५ वा.	श्रीं ची काकड आरती
काकड आरती नंतर	श्रीं चे मंगलस्नान
अंदाजे ०६.२० वा. चे दरम्यान	श्रीं ची छोटी आरती (शिर्डी माझे पंढरपूर)
सकाळी ०६.२५ वा.	श्रीं चे दर्शनास सुरुवात
सकाळी ०७.०० वा.	संस्थानमार्फत श्रीं चा समाधी अभिषेक
सकाळी ०७.००, ०९.०० व ११.०० वा.	श्री साई सत्यनारायण महापूजा (भक्तांसाठी) (०३ बॅचेस)
सकाळी ०७.०० व ०९.००	श्रीं ची अभिषेक पूजा (भक्तांसाठी) (०२ बॅचेस)
दुपारी १२.००	श्रीं ची माध्यान्ह आरती
दुपारी ०४.००	समाधी मंदिरात नित्याचे अध्यायवाचन
सायंकाळी सुर्यास्ताचे वेळी	श्रीं ची धूपारती
रात्रौ ०८.३० ते ०९.३० या वेळेत	श्रीं चे समोरील स्टेजवर कलाकार हजेरी कार्यक्रम
रात्रौ १०.०० वा.	श्रीं ची शेजारती

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी

शिर्डी कार्यालय पो. शिर्डी - ४२३ १०९, ता. राहता, जि. अहमदनगर (महाराष्ट्र) फोन : (०२४२३) २५८५००, फॅक्स : (०२४२३) २५८७७०

मुंबई कार्यालय : साईनिकेतन, ८०४ - बी.,डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई - ४०० ०१४ फोन: (०२२) २४१६६५५६, फॅक्स: (०२२) २४१५०७९८

Email : saibaba@sai.org.in | Website : htpp://www.sai.org.in

Unity Prints - 9422258989